

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

На правах рукопису

Батрин Наталія Володимирівна

УДК 802-2

**Інваріантні значення і типові смисли англійських
прикметників семантичного поля температурної ознаки**

Спеціальність 10.02.04. –германські мови

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата
філологічних наук

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент Дудок Р.І.

Львів – 2001

Зміст

Вступ	4
1. Сутність значення слова	11
1.1 Філософський аспект проблеми. Значення і поняття. Значення і знак.....	11
1.2 Сутність значення.....	22
1.3 Інваріантне значення слова. Обґрунтування вибору методу семантичних опозицій.....	37
1.4 Семантика прикметника.....	44
Висновки до розділу.....	56
2. Значення прикметників семантичного поля температурної ознаки	59
2.1 Семантичне поле прикметників групи cold-warm.....	59
2.2 Семантична градація прикметників.....	72
2.3 Значення прикметників синонімічного ряду з домінантою cold.....	87
2.4 Значення прикметників синонімічного ряду з домінантою warm.....	106
Висновки до розділу.....	122
3. Типові смисли прикметників семантичного поля температурної ознаки	124
3.1 Типові смисли домінанти cold.....	124
3.2 Типові смисли прикметників синонімічного ряду з домінантою cold.....	135
3.3 Типові смисли домінанти warm.....	143
3.4 Типові смисли прикметників синонімічного ряду з домінантою	

warm.....	150
3.5 Висновки до розділу.....	162
Загальні висновки.....	164
Список використаних джерел.....	167
Додатки.....	190

Перелік умовних позначень

ЗДО	-	Загальна диференційна ознака
КВ	-	Комп'ютерна вибірка (вибірка з Інтернету)
КФ	-	Теорія Катца і Фодора
ЛВ	-	Вибірка з художньої літератури
ЛСВ	-	Лексико–семантичний варіант
МТ	-	Металінгвістичні терміни
СДО	-	Семантична диференційна ознака
СК	-	Семантичний компонент
BSED	-	Bantam Scribner English Dictionary
OAD		Oxford American Dictionary
OED		Oxford English Dictionary
WNWD		Webster New World Dictionary

Вступ

Дисертаційна робота присвячена дослідженню значення слова взагалі та інваріантного значення зокрема у межах семантичного поля прикметників температурної ознаки.

Актуальність теми зумовлена складністю дослідження проблеми значення слова, відсутністю єдиної надійної теорії і методології його вивчення, а також розбіжностями у визначенні семантичного статусу прикметника.

Ознайомлення з теоретичною літературою дає підстави для висновку, що в останні десятиріччя вивченню значення слова через призму інваріантного значення, смислової структури слова, лексико-семантичних варіантів (ЛСВ) приділялась велика увага. Але в поле зору дослідників не потрапляли англійські прикметники семантичного поля температурної ознаки. Ще недостатньо розроблені принципи організації лексики та методи її вивчення. Дослідження різних лексико-семантичних груп, синтагматичних і парадигматичних властивостей їх елементів є, безумовно, плідними. Актуальність такого дослідження випливає з потреби чіткішого аналізу системної організації у межах синонімічних рядів прикметників температурної ознаки як одного з угруповань лексичного складу англійської мови.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертація виконана в межах держбюджетної наукової теми Міністерства освіти і науки України (тему затвердила Вчена Рада Львівського університету імені Івана Франка, протокол № 2/5 від 28 травня 1997 року. Тема уточнена на Вченій Раді університету, протокол № 21/12 від 27 грудня 2000 року).

Об'єктом дослідження є англійські прикметники *arctic, freezing, frigid, icy, cold, chill, cool, lukewarm, tepid, warm, hot, torrid*, які утворюють ядро семантичного поля прикметників температурної ознаки та домінантами *cold-warm*.

Предметом дослідження є характеристика семантичного статусу прикметника, інваріантні значення та типові смисли прикметників температурної ознаки.

Матеріалом дослідження було вживання прикметників у художніх творах англійських та американських авторів (суцільна вибірка обсягом близько 28000 сторінок). Усього у вибірці відзначено 4598 уживань, з них: arctic – 121, freezing – 231, icy – 386, frigid – 77, chill – 202, cold – 1058, cool – 736, lukewarm – 113, tepid – 61, warm – 825, hot – 709, torrid – 79. Крім того, використано матеріали мережі Інтернету – 1240072 випадки вживання.

Метою роботи є теоретичне і прагматичне висвітлення питань семантизації прикметників, виділення семантичного інваріанта з прикметників температурної групи і характеристика типових смислів досліджуваної групи прикметників.

Відповідно до мети визначені такі **завдання** :

- аналіз напрямів вивчення значення слова, філософського аспекту проблеми значення слова;
- розрізнення інваріантного значення слова в мові та смислу в мовленні;
- визначення семантики прикметника і польового підходу до її вивчення;
- виділення семантичного поля, його ядра і периферії прикметників температурної ознаки;
- виділення стабільних семантичних елементів у мові та змінних смислів у мовленні;
- встановлення ролі семантичного інваріанта (його семного складу) в творенні смислів прикметників досліджуваної групи.

Як робоча **гіпотеза** висувається припущення про те, що інваріантне значення прикметника – це його незмінний, інваріантний зміст, який складається з категоріальних, диференційних, потенційних та градаційних сем. Виникнення нового смислу прикметника зумовлюється не сполучуваністю

його з новим іменником, а актуалізацією нової семи, яка є у складі інваріантного значення відповідного прикметника.

У дисертації застосовувались такі основні **методи дослідження**: метод семантичних опозицій, який об'єднує метод компонентного аналізу і метод опозиції, методика “значення – смисл” (С.О.Гурський). Ця методика дає змогу розмежувати інваріантне значення (стабільний інваріантний семантичний компонент) і різні смисли (змінні компоненти) у вживанні слова, які творяться відносно незмінним значенням [63, 8; 65, 5]. Також використано методи польового структурування, математичні, статистичні підрахунки.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

- вперше виділено та описано інваріантне значення (у термінах сем) прикметників температурної ознаки;
- виведені формули визначення ступеня синонімічності та антонімічності членів семантичного поля за семним складом їхніх значень;
- уперше введено поняття градаційної семи і визначено її функціонування в утворенні смислів досліджуваних прикметників;
- простежено роль інваріантного значення в творенні різних смислів у процесі вживання прикметників.

Теоретичне значення дослідження зводиться до того, що в ньому розкривається механізм утворення різних смислів прикметників семантичного поля температурної ознаки, виділяється інваріантне значення слова і напрями його розвитку. Дисертація є внеском у розвиток теорії значення слова, а також у вивчення синонімічних, антонімічних зв'язків лексем, явища полісемії. Результати дослідження можуть бути використані для розв'язання актуальних проблем семасіології, таких як інваріантність, структура і система мови, мова і мовлення, значення і смисл.

Практична цінність роботи визначається можливістю застосовувати її основні положення і висновки у процесі написання курсових і дипломних робіт, а також у теоретичних курсах і спецкурсах з лексикології, семасіології, лексикографії.

Апробація роботи. Загальний зміст і результати дисертаційного дослідження викладено у публікаціях автора, а також у доповідях на західно-регіональній науково-методичній конференції викладачів іноземних мов “Лінгво-дидактичні проблеми викладання іноземних мов на економічних факультетах” (травень, 1997), на міжнародній конференції “Мультимедіа у навчанні іноземних мов” (Київ, червень 1997). За темою дисертації опубліковано 5 статей.

Основні положення, які виносяться на захист:

1. Прикметник не позбавлений власної семантики, в основі якої лежить категорія якості. Проте різні значення прикметників у словникових статтях звичайно описуються залежно від опорного іменника, що фактично позбавляє його семантичного статусу як елемента лексико-семантичної системи мови.

2. Кожний прикметник має власне інваріантне значення, яке складається з набору сем (елементарних частинок значення): категоріальних, інтегральних, диференційних, градаційних, потенційних. Інваріантне значення виконує функцію диференціації і градації на послідовно різних основах семантичної опозиції, породжуючи відповідні різні смисли.

3. Синонімічні та антонімічні відношення між прикметниками визначаються стабільними інваріантними значеннями, а не змінними смислами. Ступені синонімічності та антонімічності можна визначити за допомогою формул, які ґрунтуються на семному складі значень прикметників. Антонімам властива спільна категоріальна, інтегральна семи, синонімам – категоріальна, інтегральна, диференційна, градаційна, потенційна семи.

4. Тотожність смислів визначається спільною змінною основою семантичної опозиції і тотожними семами синонімічних прикметників. Протилежність смислів визначається спільною основою семантичної опозиції і протилежними диференційними семами антонімічних прикметників.

5. Семантичне поле прикметників температурної ознаки – це парадигма, утворена синонімічними рядами з домінантами cold і warm.

Структура дисертації складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (183 праці українських і закордонних авторів) та додатків (25 сторінок), до складу яких входять словник, 8 таблиць, 2 рисунки. Обсяг основного тексту дисертації – 166 сторінок, загальний обсяг роботи – 215 сторінок.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, визначається об'єкт і предмет дослідження, викладається гіпотеза, формулюється мета та завдання дослідження, його наукова новизна, теоретичне і практичне значення, а також подано опис матеріалу і методів дослідження.

Перший розділ “Сутність значення слова” присвячено критичному аналізу основних напрямів у розвитку вчення про значення слова, висвітленню філософського аспекту проблеми, зокрема, зв'язку значення з поняттям та знаком, розкриттю сутності інваріантного значення слова, а також обґрунтуванню семантичного статусу прикметника.

У другому розділі “Значення прикметників семантичного поля температурної ознаки” розглядаються поняття семантичного поля, градації. Визначено склад семантичного поля прикметників температурної ознаки, його ядро і периферію. Проаналізовано характеристику значення прикметників, які формують ядро поля, у тлумачних словниках, виділено інваріантні значення прикметників у термінах елементарних стабільних одиниць змісту – сем (диференційних, потенційних, градаційних). За семним складом інваріантного значення кожного із прикметників визначено коефіцієнти синонімічності та антонімічності прикметників щодо домінант cold і warm.

Основні типи смислів прикметників семантичного поля температурної ознаки розглядаються в третьому розділі “Типові смисли прикметників семантичного поля температурної ознаки”. За допомогою інваріантного значення кожного із прикметників встановлено, як утворюються різні смисли,

на яких основах семантичної опозиції і в результаті актуалізації яких сем формуються основні типи смислів.

У загальних висновках проаналізовано результати дослідження, сформульовано його основні висновки й окреслено можливі перспективи майбутніх досліджень.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

1.1 Філософський аспект проблеми. Значення і поняття. Значення і знак

Дослідження проблем мови щодо взаємозв'язку філософських і мовних категорій постійно знаходили своє вираження у семантиці слова як явища, де тісно стикаються області логічного змісту – поняття – і лексичного – значення.

У традиційній логіці термін "поняття" застосовують у двох значеннях. З одного боку, поняття – це закінчена думка про предмет чи певну кількість предметів у їх суттєвих ознаках – думка, що експлікує питання "що це?" Таке поняття, будучи закінченою думкою в формі твердження того, що потрібно і достатньо для визначеності предмета, є визначенням, висловлюванням про предмет, видом знання. З іншого боку, поняття – не образний, абстрагований від умов сприйняття предмета у конкретний момент часу і в конкретній точці простору зміст думки, тобто будь-яке смислове загальне значення терміна, або, точніше, будь-який предмет, незалежно, чи буде цим предметом уявна суть, якість, відношення [12, 161-162].

Сутність поняття і значення привертала увагу ще античних учених, зокрема, філософів. Арістотель вважав, що дати визначення будь-якому предметові дуже складно, вивчав можливі помилки у наданні визначення і встановив правила, на нашу думку, варті уваги. Адже у своїх дослідженнях кожний лінгвіст, безумовно, стикається з визначеннями мовних одиниць, категорій, процесів, явищ тощо. На думку філософа, визначення повинно 1) розкривати суть; 2) належати тільки одній мовній одиниці; 3) бути істинним для кожного окремого предмета, що охоплюється поняттям, тобто не повинно бути надто вузьким; 4) бути чітким і повноцінним, в ньому неприпустимі двозначні, метафоричні вирази; 5) визначення повинно бути одне так само, як одна суть; 6) визначення не повинно бути негативним [6, 174-176; 12, 167-168].

За Арістотелем, поняття – це логічна сутність буття. Поняття як думка про предмет у його суті і як вид судження про предмет, що відповідає на запитання, що саме є предмет, може бути істинним чи хибним, на відміну від значення слова [6, 53]. Проте відношення поняття до дійсності залишається невивченим.

К.К.Жоль зауважує, що в логіці з часів Аристотеля прийнято розрізняти два аспекти поняття – зміст (інтенціонал) і обсяг (екстенціонал). Зміст поняття – це ймовірні ознаки предметів, обсяг поняття – це сукупність предметів, до яких належить це поняття [66, 109]. Більше за обсягом поняття називається родом щодо поняття меншого обсягу (наприклад, наука і математика). Видовою відмінністю називається те, що відрізняє поняття від інших суміжних більш-менш однакових за обсягом понять. Відомий грецький філософ-неоплатонік Порфірій (3-4 ст. н.е.) запропонував умовну схему, яка виражає відношення підрядності між видовими і родовими поняттями ("Дерево Порфірія"). На схемі зображено рух думки від роду до виду і від виду до індивіда, обсяг і зміст поняття знаходяться у протилежно пропорційних відношеннях [66, 110-111]. Погоджуємося з думкою К.К.Жоля, що "Дерево Порфірія" відповідає суб'єктивно-ідеалістичним поглядам. Міфологічне мислення неподільно поєднувало ім'я (слово) з предметом, наділяючи ім'я магичними властивостями. Слова, які не мали предметного значення, не цікавили античних учених. Платон вважав, що ім'я – це знаряддя для навчання і розподілу суті, як, скажімо, човник (у ткацькому верстаті) – знаряддя розподілу ниток [121, 422]. Ім'я – це імітування за допомогою голосу того, що ми імітуємо. Адже, як пояснював філософ, якби ми не мали ні голосу, ні язика, а захотіли б пояснити іншим навколишні предмети, чи не стали б ми позначати все за допомогою рук, голови і взагалі усього тіла, як це роблять німі. Тобто вираження чого-небудь за допомогою тіла – це імітація того, що виражає тіло, яке ми імітуємо. Коли ми хочемо виразити що-небудь голосом, язиком, ротом, то маємо вираження предметів за допомогою цих органів. Однак Платон

зазначав, що кожний предмет має ще й суть, все, що тільки заслуговує найменування буття [121, 467-468].

Цікаві думки з цього приводу висловлює К.К.Жоль. Він зробив порівняльний аналіз поглядів Арістотеля і Канта за аналогією і дійшов висновку, що в Арістотеля можна простежити несподіваний зв'язок між його вченням про поняття і метафору. В обидвох випадках філософ концентрує зусилля на виявленні подібних властивостей і відношень між предметами через порівняння. Значення слів він ототожнює зі знаннями про предмет і орієнтується на пізнання предметів, а не слів. Кантівське трактування аналогії є прикладом постановки питання про схематичні функції понять. Важко не погодитися з Кантом у тому, що поняття – це не вмістилище, а особливе правило, згідно з яким пізнавальний інтелект сортує і обробляє інформацію, що надходить до нього [66, 126].

Відкриття Ньютона, що білий колір отримуємо завдяки зміщенню різних кольорів сонячного спектра, створило нову теорію світла. К.К.Жоль вважає, що кожне загальне поняття, яке претендує на наукову цінність, повинно утворюватись завдяки "зміщенню" різних понять нижчих рівнів, подібно, як отримується білий колір [66, 130]. Смісл поняття полягає в його відношенні до усієї системи, тобто кожне поняття складається з якоїсь низки логічних відношень. Кожне поняття системи є продовженням попереднього поняття. Ідея – це єдність поняття і реальності, це поняття, оскільки воно само визначає і себе, і свою реальність, іншими словами, це дійсність, яка є такою, якою вона повинна бути, і яка сама містить своє поняття [54, 121].

Виникає запитання, який зв'язок між поняттям, значенням і словом. Д.Локк називає слова чуттєвими знаками, потрібними для спілкування. Користь від слів полягає у тому, що вони є чуттєвими знаками ідей, а позначені ними ідеї – це їхнє справжнє і безпосереднє значення. Значення і застосування слів залежить від створюваного розумом зв'язку між ідеями і звуками, що використовуються як їхні знаки. Тому необхідно, щоб розум, даючи назви предметам, мав відмінні одна від одної ідеї про предмети, а також утримував у

пам'яті особливу назву, яка стосується кожної ідеї, з її особливим використанням для цієї ідеї. Створювати і утримувати в пам'яті відмінні ідеї всіх окремих предметів, з якими ми стикаємось, – це понад людські сили. Кожна птаха і кожна тварина, дерево і рослина не можуть знайти місця в найоб'ємнішому розумі [98, 408-409]. Значення слів – це тільки ті ідеї, які позначає цими словами той, хто їх використовує. За словами Д.Локка, значення якихось терміна чи слова визначено тоді, коли за допомогою інших слів ідею, знаком якої є зв'язане з нею слово в думці того, хто повідомляє, пропонують тому, хто її слухає, і так встановлюється її значення [98, 420].

Цікавим, з нашого погляду, є підхід до характеристики поняття в світлі ідей функціонального підходу. У.Джемс вважає, що наукові поняття – це тільки інструменти, а не копії дійсності. Поняття не відображають реальності, а виступають знаками. Пізнавальне значення наших понять полягає не у їхньому змісті, а в їхніх функціях [66, 38]. Ми не погоджуємося з таким твердженням. Досліджуючи поняття і значення, ми маємо справу з одним предметом – концептуальним рівнем абстрагованих одиниць свідомості, але вивчаємо ці одиниці у різних аспектах і з різними цілями: в одному випадку нас цікавить те, *що* вони відображають і *що* визначає їхній зміст, структуру, системні зв'язки, в іншому – *як* відображають і *як* вони співвідносяться зі знаками, що їх виражають. Значення – це ті ж самі поняття, і вони зберігають за собою все те, що відноситься до понять: зміст, структуру, системні зв'язки, характер природи. Оскільки значення – це поняття, пов'язане зі знаком, то до нього додається й те, що є наслідком цього зв'язку. Пов'язані зі знаком поняття стають семантичними одиницями – значеннями або частинками значення (семами) [112, 46-47].

На думку Л.С.Виготського, значення – це шлях від думки до слова. Значення – це внутрішня структура знакової операції, це те, що лежить між думкою і словом. Значення – це не те саме, що слово, не те саме, що думка. Значення належить не до мислення, а до усїєї свідомості. Поняття – це система суджень, яка містить у собі відношення до всієї ширшої системи. Значення

слова є одночасно і мовним, і інтелектуальним феноменом, однак це не означає, що воно належить до різних сфер психічного життя. Значення слова є феноменом мислення лише тією мірою, якою думка пов'язана зі словом, і навпаки, значення - феномен мови лише тією мірою, якою мова пов'язана з думкою і освітлена її світлом. Це феномен словесної думки і осмисленого слова, це єдність слова і думки [52, 297-298].

Проблеми взаємовідношення поняття і значення безпосередньо пов'язані з проблемою знака, адже мова відрізняється від інших соціальних явищ своєю знаковою природою, а визначення мови як системи знаків міцно закріпилося в сучасній лінгвістиці і не заперечує правомірності інших визначень природи мови і специфіки її елементів. Ю.О.Карпенко називає мову всеосяжною, універсальною знаковою системою, придатною на всі випадки життя [78, 42]. Мова – це творчий процес, не продукт діяльності, а діяльність [57, 69-70]. Вона значно складніша за інші знакові системи. Мовний знак, як правило, є компонентом ширшого висловлювання, яке є знаковим ланцюжком [78, 43]. А.Г.Волков вважає, що проблема природи значення, на відміну від поняття, повинна розв'язуватися в плані специфічного відношення мислення до соціальних систем мовних і немовних знаків. Значення, на відміну від поняття, може бути визначене як відношення свідомості до історично сформованої і соціально зумовленої системи матеріальних знаків, які служать опорою для аналізованої і узагальнюваної діяльності свідомості [47, 77].

Знаком називається матеріально виражене умовне позначення чогось [78, 41]. На думку М.В. Нікітіна, значення – факт свідомості, воно зачинене в свідомості і ніколи не покидає голови. Знаки не є носіями значень, не утворюють матеріальне тіло значення. Результатом знакового спілкування є актуалізація однакових чи близьких значень у голові тих, хто спілкується, а також модифікація і виникнення нових значень. Поняття знака похідне від значення, знак – предмет, значущий умовно, а не через свої природні зв'язки. Знак – предмет спеціально призначений для повідомлення значення. Значення – поняття ширше, ніж знак. Немає знака без значення. Значення ж існує без

знака, наприклад, значення в нижчих допонятійних формах знаходимо ще на дознаковому рівні свідомості, зокрема, у вищих тварин, які не знають мови і не мають розвинених знакових систем. Значення - явище таке ж, як і пам'ять, уява. Значення – інформація у живих системах, що володіють свідомістю [112, 16-17].

За Л.І.Баранніковою, знаки – матеріальні предмети, які мають властивість позначати, замінити інші предмети чи явища [15, 51]. Дві важливі ознаки знаків – матеріальність і здатність позначати явища, не пов'язані безпосередньо з природою самого знака. Знаки не існують ізольовано. Вони використовуються в певному зв'язку один з одним, у взаємодії, в системі. Між знаком, значенням і поняттям існує зв'язок. Поняття – це логічна категорія, що означає одну з форм мислення, в якій здійснюється узагальнене відображення того чи іншого класу предметів [78, 101; 131, 98; 134, 107]. Зміст та обсяг поняття постійно змінюються. В.М.Солнцев вважає, що відмінність між поняттям і значенням полягає у тому, що значення – це спрощене поняття, мінімум ознак поняття, який закріплюється за знаком мови і є потрібне для того, щоб цей знак набув суспільної значущості. Тобто значення – це мінімум ознак поняття, який робить слово зрозумілим і дає йому змогу функціонувати в мові [134, 107]. В.М.Солнцев наводить такий приклад: зміст поняття *рух* змінюється у процесі поглиблення знань людини про це явище, але для існування слова *рух* достатньо мінімуму ознак поняття *рух*, який закріплюється за цим звуковим комплексом у вигляді його значення. Наявність значення у слові *рух* дає змогу користуватись цим словом людині, яка звичайно не має чіткого уявлення про науковий зміст поняття *рух*. Автор пропонує схематичне зображення співвідношення значення, поняття і знака (див. рис.1.1). Таке зображення співвідношення поняття, значення і знака, на нашу думку, потребує доповнення. По-перше, на рисунку значення і поняття зображено відокремлено, не виділено, що значення є мінімумом ознак поняття. По-друге, оскільки йдеться про слово і значення слова, бажано було б зобразити на рисунку, де ж є слово.

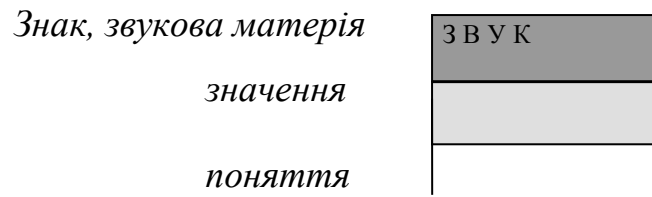

Рис.1.1

З-поміж графічних зображень зв'язку між предметом, значенням, поняттям і знаком, на нашу думку, рисунок Л.О.Новікова достатньо адекватний. Дослідник виділяє в слові два аспекти: зовнішній і внутрішній, знак і значення, і визначає знак як написане чи вимовлене слово, його графічна чи звукова оболонка [113, 9]. Кожний знак щось означає, тобто має якийсь значення. Слово – це єдність знака і значення. Автор наводить такий приклад: букви л, е, в, як і звуки [л], [е], [ф] є матеріальними знаками, кожний з яких має конкретне значення, яке, на відміну від знаків, є психічним, ідеальним за своїм характером. Л.О.Новіков розрізняє зовнішній, матеріальний знак (графічна чи звукова оболонка слова) і внутрішній знак, психічний образ слова. Ми уявляємо собі як написане чи звучить якийсь слово, хоча у цей момент його не сприймаємо. Ми можемо навіть в думках вимовляти його. Це і є внутрішній, психічний знак, тісно пов'язаний з зовнішнім знаком і відповідним значенням. За допомогою внутрішніх знаків і їхніх значень ми формуємо думку, думаємо, мислимо, за допомогою зовнішніх ми переносимо наші думки в мову. Знак і значення утворюють слово як одиницю мови і співвідносяться з категорією мислення – поняттям і конкретним класом предметів. Світ, що оточує людину, відображається в її свідомості у вигляді логічних понять і мовних значень, які закріплюються за конкретними словами (знаками). Наукове поняття відображає дійсність глибше і повніше, ніж значення: це підсумок пізнання предмета, явища, результат, в якому узагальнюються дані нашого досвіду. Поняття "лев" є описом цієї тварини (цілого класу таких тварин) як хижака-ссавця. Значення – це тільки коротка характеристика, за допомогою якої можна впізнати цю

тварину, виділити її серед інших тварин, це набір характерних ознак предмета. Предмет, поняття, значення, знак тісно взаємопов'язані. Їхні співвідношення автор представляє у вигляді трапеції (див. рис.1.2).

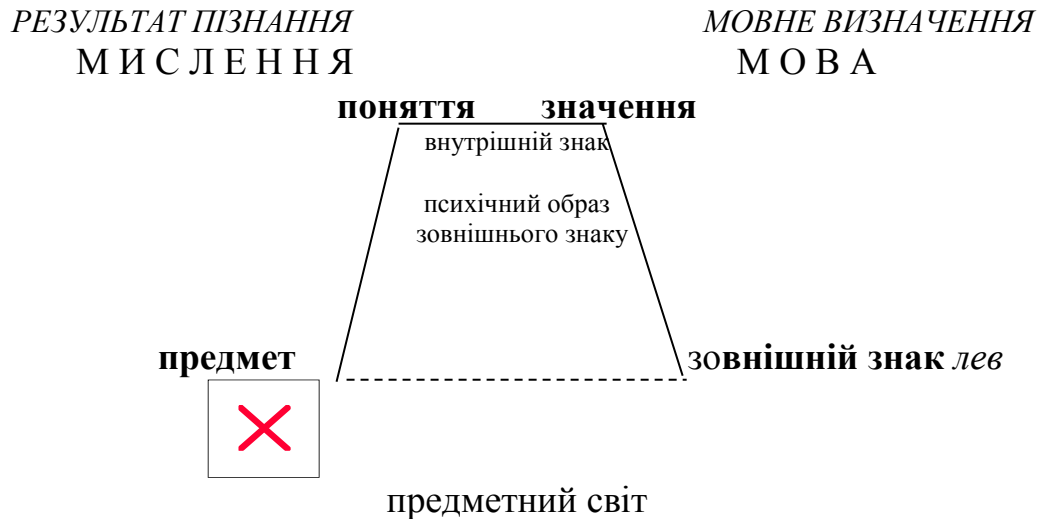

Рис.1.2

Між предметом і знаком прямого зв'язку немає: вони пов'язані опосередковано через значення і поняття (штрихова лінія на рисунку). Для того, щоб дати назву предмета, потрібно його якимось осмислити. Властивість людського мислення відображувати світ у вигляді численних понять, пов'язаних з відповідними словами мови, дає змогу словам замінити предмети: предмет – поняття – значення – знак.

Слово (знак + значення) через відповідне поняття асоціюється з конкретним класом предметів. Смилова картина слова утворює складну картину навколишнього світу. Значення в цьому ланцюгу – це специфічне мовне відображення дійсності: предметів, явищ, відношень [113, 13].

Всі знаки мають матеріальну форму, яку Л.О.Новіков називає експонентом знака (від латинського *expono* – виставляти напоказ). Суттєвим є той факт, що експонент повинен бути доступним відчуттям (слухові, зору, дотикові) людини. Важливою ознакою знака є його протиставлення іншому чи іншим знакам у межах системи. Протиставлення має на увазі відмінність експонентів, протилежність або відмінність змісту знаків. З самого факту

існування протиставлення знаків впливає, що не всі матеріальні властивості експонентів однаково важливі для здійснення їхньої знакової функції: найважливішими є ті властивості, згідно з якими експоненти відрізняються один від одного, їхні диференційні ознаки [113, 25-26].

У процесі дослідження проблеми знака простежуємо два концептуальні підходи: чимало авторів вважає знак однобічною сутністю (Л.О.Резников, А.А.Ветров, Т.П.Ломтев, В.М.Солнцев, А.Н.Савченко), інші розглядають двобічну сутність знака (Л.А.Абрамян, О.М.Галкіна-Федорук, Ю.О.Карпенко, С.В.Семчинський, Г.П.Щедровицкий, Р.А.Будагов, А.С.Чикобава, І.А.Мельничук) [44; 78; 131; 133; 134]. Немає однакового розуміння відношення між поняттями значення і знака. Одні уявляють знак як вмістилище (О.М.Галкіна-Федорук), форму (О.С.Ахманова), оболонку (М.Г.Мітин), функцію (С.В.Семчинський) значення, співвідношення між знаком і значенням формулюють як неподільну єдність, значення ж визначається як відображення свідомістю об'єктивної дійсності. Л.А.Абрамян не погоджується з таким тлумаченням знака і вважає, що уявлення про значення слова як ідеальне відображення - найсерйозніша перешкода до з'ясування природи мовного знака [134, 104].

Г.С.Кличков кваліфікує значення слова як психічне утворення, яке **грунтується** на узагальненому відображенні у нашій свідомості предмета, явища. Лексичне значення з гносеологічного погляду збігається з поняттям. Але ця близькість не повинна вводити в оману: лексичне значення – це передусім за все лінгвістична категорія, тісно пов'язана з граматичною характеристикою слова і зумовлена його функціонуванням у лексичній системі мови, семантичними і лексико-граматичними розрядами слів, з якими воно поєднується в мові, і синтаксичними конструкціями, у яких воно застосовується. Поняття як думка про предмет, що містить у собі його відмінні ознаки, не має нічого спільного з цими лінгвістичними ознаками. [83, 105].
Одиниці мови і насамперед слово - це єдність звучання і значення і цим вони відображають дійсність, оскільки кожне психічне утворення є відображенням,

відбитком, знімком об'єктивної дійсності. Але значення слова – це не просто психічне утворення, а деяка суспільна сутність, і яке саме відображення об'єктивної дійсності, яка саме "частинка" реальності, відображена в свідомості, стане внутрішньою частиною конкретного слова, частково це зумовлено системою мови, тобто суспільно-історично, тим, що кожне покоління отримує систему назв від попередніх поколінь і докорінно їх не опрацьовує [83, 106]. Повної тотожності між значенням і поняттям не може бути: значення завжди несе на собі низку лінгвістичних характеристик, пов'язаних з функціонуванням слова у мовленні, з його лексичною валентністю тощо. Крім того, значення, як відображення об'єктивної реальності, часто містить у собі не тільки поняття, а й образи, уявлення, які надходять в свідомість від органів, і закріплюються в суспільному масштабі навколо цього звучання [83, 116; 134, 93].

У цьому зв'язку конструктивними є висновки, які зробив Г.С.Кличков, зокрема: 1) співвідношення значення слова і поняття не є завжди однозначним і може відрізнитись в різних лексико-граматичних класах слів; 2) існує два основні типи зв'язку слова і поняття: перший передбачає входження поняття в смислову структуру слова, закріплення поняття за цією звуковою оболонкою слова в його внутрішньої частини; в іншому типі зв'язку поняття okazіонально, зовнішньо поєднується зі словом тільки в певному мовному контексті; 3) перший випадок має місце, коли в смисловій структурі слова переважають предметно-логічні, а другий – функційні частинки значення; 4) цим двом основним типам зв'язку слова і поняття відповідають два основні види полісемії: з одного боку, слово може мати декілька значень, пов'язаних між собою, з іншого, слово може мати одне значення, яке об'єднує декілька відмінних семантичних варіантів слова, що не є значеннями [83, 120].

Ф. де Соссюр вважає, що низка звуків лише тоді є мовною величиною, коли звук є носієм якоїсь ідеї. Взятий окремо, він є матеріалом тільки для фізіологічного дослідження. У мові поняття – це якість звукової субстанції, а певне звучання – якість поняття [26, 111-112; 137; 134, 270].

На думку Р.Барта, якщо когось цікавили проблеми значення, і цей інтерес набув форми систематичних досліджень, йому варто зосередити особливу увагу на театрі, а саме театрі Брехта. На думку автора, театр – це своєрідна кібернетична машина. У неробочому стані машина закрита за кулісами, але як тільки куліси піднімаються, вона спрямовує на глядачів низку повідомлень, особливість яких полягає у тому, що вони передаються синхронно від шести-семи джерел (декорації, костюми, освітлення, акторська гра, жести, міміка). Одні сигнали тривають, інші миготять. Перед глядачами справжня інформаційна поліфонія, в якій діє феномен театральних знаків. Як співвідносяться між собою ці знаки, чи прагнуть єдиної мети, смислу? У театрі виявляються всі основні проблеми семіології – співвідношення між правилами гри і самою грою (тобто мовою і мовленням), природа театрального знака, правила синтагматики, денотативний і конотативний смисл повідомлення. Брехт блискуче продемонстрував семантичний статус театру. Наприкінці кожної п'єси автор закликає "шукати вихід", усвідомлювати несвідоме, розплющувати очі на світ як на об'єкт, що потребує аналізу [16, 276-278].

Проблеми семіотики, актуальним завданням якої є вивчення насамперед співвідношення знака і значення, знака і предмета, природи знака взагалі, залишаються предметом аналізу багатьох статей, дисертацій, монографій. Дослідивши праці, присвячені цій проблемі, ми робимо такі **ВИСНОВКИ:**

1. Проблеми співвідношення значення-поняття, значення-знак, які протягом сторіч були і залишаються в центрі уваги вчених – філологів, філософів, мовознавців, складні і багатогранні. Вилучити проблему значення зі структури лінгвістичних об'єктів неправомірно. Але її не можна розв'язати лише зусиллями лінгвістики. Для цього потрібно враховувати дані інших наук – логіки, психології, фізіології.

2. Поняття – категорія логіки, значення – мовна категорія.

Однією з причин, які ускладнили вивчення цієї проблеми, є той факт, що семантику слова досліджували різні науки в різних аспектах, і це створило

ілюзію про різну природу самого явища. Проте проблему поняття-значення потрібно розглядати не як проблему суперечностей мови і логіки, а як проблему взаємодії цих наук у вивченні семантики слова.

3. Поняття – це логічна категорія, що є однією з форм мислення, в якій здійснюється узагальнене відображення того чи іншого класу предметів. Поняття – відображувальна категорія, оскільки в поняттях відображаються уявлення людини про зовнішній світ. Значення – це відображення об’єктивної дійсності і може бути визначене як зв’язок, відношення свідомості (мислення) до історично утвореної і соціально зумовленої системи матеріальних знаків. Значення знака є те, що позначається чи виражається за допомогою знака. Знак вказує на конкретне значення тому, що воно закріплене за ним суспільною практикою. У єдності звучання і значення знак завжди зберігає властивість бути маркером цього значення. Тому в слові як єдності звучання і значення знаком є лише звукова частина слова, "частинка матерії", якій характерна властивість виражати якесь значення. Між поняттям і значенням існує тісний зв’язок, але вони не тотожні.

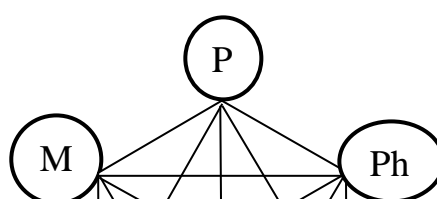
1.2 Сутність значення слова

Для розуміння сутності значення суттєво визначити поняття мови, в якому фіксується адекватне уявлення про неї. Мова – складний феномен і може досліджуватись під різними кутами зору залежно від того, які частини її підлягають вивченню. Ми розглядали мову як систему знаків з погляду семіотичного підходу. Мова як засіб спілкування людей, спосіб формування, вираження і повідомлення думки досліджується переважно **функційно** [1, 23]. Мова існує для того, щоб задовільнити людську потребу в спілкуванні, яка здійснюється за допомогою слів, що мають значення. Семантика, або значення – це душа мови [87, 25].

Важливими ознаками мови є її системність і багаторівневий характер. Коли розглядають, як влаштований мовний механізм, за допомогою якого люди спілкуються, вживають терміни «система» і «структура». Обидва

терміни багатозначні, і тому мають різний зміст у різних авторів. Погоджуємось з визначенням системи як ієрархічно організованої і певним чином впорядкованої цільності взаємопов'язаних елементів [78, 44; 96, 6-7; 134, 11; 131, 138]. Мовна система утворюється із суми внутрішніх систем. Це складна будова, властивості якої відрізняються від властивостей її компонентів. Структура мови – це спосіб організації мовної системи, відношення і зв'язки між її компонентами [78, 46; 131, 145]. Дослідник-мовознавець повинен чітко уявляти системний устрій мови, оскільки кожний компонент мови, найменша мовна категорія не існують самотійно, а перебувають в конкретних зв'язках, відношеннях, зокрема: парадигматичних та синтагматичних, генетичних та функційних, матеріальних та семантичних, однібічних, усебічних, внутрішньо системних і міжсистемних.

Багато дослідників, зокрема, В.М.Солнцев, Л.Єльмслєв, Т.В.Булигіна, С.Лем, В.А.Звєгінцев, вивчали проблеми диференціації мови на рівні (підрівні, яруси, стратуми) і пропонували схеми рівнів мови [134; 95; 73; 38]. Кожен рівень має свої одиниці, конкретні й абстрактні. **Зокрема основними** конкретними одиницями фонетичного рівня є звуки, а основними абстрактними одиницями цього рівня є фонемі і морфемі. Основними конкретними (реальними) одиницями лексико-граматичного рівня є словоформи, а абстрактними – лексеми, типоформи і граматичні форми. Основними конкретними одиницями семантичного рівня є семемі, а абстрактними – лексичне, словотворче, граматичне значення. Серед найпоширеніших застосовується чотирирівнева модель мови – фонетика-фонологія-граматика-семантика. А.Крістл пропонує шестирівневу модель, в якій виділяє три основні частини: спосіб передачі – граматика – семантика, і звертає увагу на прагматичний аспект мови [160, 82]. Зв'язки між різними рівнями мови автор зображає у вигляді такої діаграми (див. рис. 1.3):

- L – linguist
- M – Morphology (морфологія)
- P – Phonetics (фонетика)
- Ph – Phonology (фонологія)
- S – Syntax (синтаксис)
- S – Semantics (семантика)
- O – other levels (інші рівні)

Рис.1.3 Зв'язки між рівнями мови за А.Крістл

Кожне коло презентує лінгвістичний рівень. Лінгвіст може увійти до цього складного комплексу модулів і коридорів через будь-який рівень і матиме доступ до усіх інших рівнів. Це означає, що неможливо вивчати якийсь один рівень ізольовано, а лише у взаємозв'язку з іншими. Саме тому, коли ми вивчаємо семантику (тобто входимо до цього комплексу через рівень S) і розглядаємо основну проблему цього рівня – значення слова, ми вивчаємо його різні елементи: граматичне значення, лексичне, словотворче і т.д.

Р.А.Будагов вважає, що, оскільки в мові завжди існує взаємодія форми і значення, це питання повинне бути центральним у науці про мову. Автор розрізняє два поняття: з одного боку, форму і значення в будь-якій конкретній мові чи групі мов, з іншого боку, форму і значення в науці про мову. Історія будь-якої науки оперувала переважно двома типами відношень: новий зміст у новій формі і новий зміст у старій формі. На думку Р.А.Будагова, в нашу епоху в деяких наукових напрямках виникає третій підхід: старий зміст у новій формі, коли добре відомі положення науки про мову подаються в новій, інколи ускладненій формі [37, 255].

Значення і форма, які створюють кожне слово, можуть поєднуватись між собою тільки за умови, що перше виступає як середовище для другої, а друга – для першого. Слово – це єдність двох відмінних комбінаторних середовищ (на рівні фонетики і на рівні семантики), що свідчить про нерозривний зв'язок

його форми і значення. Хоча загальна схема слів (сполучення фонеморфологічного комплексу зі значенням) універсальна, кожне окреме слово тієї чи іншої мови є унікальним утворенням, яке організоване на підставі притаманних тільки йому комбінаторних схем і володіє своєрідними якісними і кількісними властивостям.

М.А.К. Halliday вважає, що багато дискусій щодо проблем мови виявились безплідними, необґрунтованими, марними і стали причиною увіковічення даремних міфів про мову. Найсерйознішими серед таких міфів є ті, які пропонують відокремлення мови від значення – форми від функції чи форми від змісту. Там, де живуть і використовуються такі міфи, вивчення і викладання мови зводиться до викладання мовних правил (language rules) – здебільшого правил граматики. Але, як свідчить історія та досвід, таке викладання швидко дегенерує у нецікаві, сухі знання, де окремо вивчаються частини мови чи виконується розбір ізольованих речень. Особлива ж роль значення часто залишається в тіні [167, 76]. Ми погоджуємось з думкою автора, що в основі вивчення граматики лежить семантика. Отже, вивчення значення слова є основним, дуже суттєвим. **Однак на** сьогодні наука немає ефективних методів, які б чітко розмежовували значення, поняття і емоційно-вольові стани свідомості. Тлумачення значення слова різні автори розуміють по-різному. Існує декілька підходів (напрямів, гіпотез) до вивчення значення.

Одним з них є «предметна гіпотеза» словесних значень. Її прихильники у значенні слова бачать предмет, визначений словом. Б.І Безруков називає значенням зв'язок слова з предметом, Л.І Резніков, Л.Б.Баженов, Б.В. Бірюков – інформацію про предмет, Б.І Востоков – ідеальний образ предмета, М.І.Мостовий – відбиток предмета [14, 255; 109, 78; 122, 19]. Проте в мові існує прошарок лексики, який співвідноситься з поняттями, і який важко або неможливо співвіднести з предметами, наприклад, терміни сучасних наук (фізики, математики та ін.)

Ми не погоджуємось з тлумаченням, згідно з яким значення – це виражене ним поняття. За визначенням М.В.Нікітіна, значення – це концепт, пов'язаний зі знаком [111, 48]. Л.А.Лисиченко наголошує, що за усієї складності значення слова найважливішим його елементом є поняття про предмет або явище, яке називається цим словом [97, 10]. Цю гіпотезу спростовують дослідники. Б.М.Головін вважає, що такі визначення значення слова не дають пояснення деяким явищам, зокрема: 1) не мають пояснення слова з вираженими відтінками емоцій, словосполучення, які виражають світ людських переживань, емоційно-естетичний стан свідомості; 2) залишаються відкритими питання, як і коли виникають відмінності систем словесних значень у різних народів; 3) виникають великі труднощі у поясненні розвитку словесних значень в мові дітей; 4) не має пояснення стилістичним забарвленням слів [26, 123].

Третім напрямом є гіпотеза відношень. Її прихильники (А.Б.Анікіна, Ф.К.Гужва, Р.А.Будагов, А.Г.Волков, О.С.Кубрякова, А.О.Білецький та ін.) вважають, що значення – це його відношення до предмета, поняття чи іншого слова. Згідно з визначенням А.О.Білецького, значення встановлюється за відношенням цього слова до інших слів лексичного складу мови та відношенням до того, що воно позначає в дійсності. [28, 147]. На думку Ф.К.Гужви, значення – складний комплекс відносин, компонентами якого є: 1) денотат, тобто предмет у широкому розумінні слова (явище, ознака, процес); 2) референт, тобто відображення денотата у свідомості – ядро лексичного значення; 3) конотації або додаткові значення (емоційні, експресивні, стилістичні) [56, 102].

Б.М.Головін пропонує схему «роботи» значення слова. Автор звертає увагу на той факт, що в нашій свідомості відображається не тільки фізичний, матеріальний образ слова, а й фізичний, матеріальний образ предмета, явища дійсності. Між відображенням (відбитком) фізичного образу слова і відображенням предмета встановлюється тісний зв'язок. Щоразу, коли на нашу свідомість діє предмет, виникає його відображення, а разом з

відображенням предмета з'являється і відображення відповідного слова. І навпаки, коли ми слухаємо чи читаємо слово, у свідомості виникає його відображення, а разом з ним – відображення відповідного слову предмета. Зв'язок, єдність відображень фізичного образу слова і відповідного предмета Б.М.Головін називає значенням [55, 53-58; 26, 129].

На схемі «роботи» значення слова Б.М.Головіна показано, що значення, функціонуючи в мовленні, вступає в зв'язки, відношення з предметом, поняттям та іншими словесними значеннями. Відношення значення до предмета називається денотативним [55, 54-56]. Його сутність полягає у тому, що значення відображає предмет, а матеріальна частина слова є знаком предмета. Сутність відношення значення до поняття, сигніфікативного відношення в тому, що поняття формується на базі значення, а позначається і відображається на основі матеріальної частини слова. Сутність відношення одного значення до іншого виявляється у тому, що між значеннями різних слів встановлюються подібності та відмінності, однобічні та двобічні залежності, значення об'єднуються в ряди і типи, тобто класифікуються. Таке розуміння значення слова Б.М.Головін вважає одним з можливих у пошуках уточнення гіпотез значення. Сам автор наче вагається, оскільки не називає такий підхід до розуміння значення єдино правильним.

Слабким моментом гіпотези відношень є незрозумілий спосіб, невідомий механізм, який відносить конкретне слово до конкретного предмета [26, 124].

Ми дотримуємося гіпотези, згідно з якою значення слова – це відображення предмета в свідомості людини [3, 69; 41, 71; 83, 105; 97, 67; 127, 227]. Її прихильниками є О.А.Потебня, Л.М.Васильєв, С.В.Семчинський, Ю.Д.Апресян, Ю.О.Карпенко, Г.С.Кличков, Л.О.Новіков, Л.А.Лесиченко та ін. На думку О.А.Потебні, значення – це розумове відображення предмета, зміст думки про предмет з різними його ознаками, одна з яких є центральною і виступає як внутрішня форма слова. [123, 5].

З таким поглядом погоджується Л.А.Лесиченко і вважає, що значення слова – це певне відображення предмета, явища чи відношення в свідомості

носіїв мови, що утворює в структурі слова його внутрішню частину, стосовно якої звучання (звуковий комплекс) виступає як матеріальна оболонка. [97, 67]. Значення слова утворюється внаслідок абстрагованої діяльності людського мислення в процесі пізнання навколишнього світу. Пізнаючи явища реальності, людина дає їм назву, тобто закріплює за кожним з них якийсь звуковий комплекс. Проте слово стає елементом мови тільки в тому випадку, якщо назва стає спільною для мовного колективу, тобто суспільно усвідомленою. Слово в мові виконує номінативну функцію. А для того, щоб мова могла виконати свої основні функції, зокрема, комунікативну і експресивну, потрібно, щоб у речення, групи слів, які виражають закінчену думку, мали елементи, які розкривають відношення, у яких перебувають явища дійсності. Тому слово має два види значення – лексичне і граматичне [97, 57].

Більшість дослідників вважає, що численні тлумачення значення зводяться до двох основних: 1) тлумачення значення як психічної, відображувальної сутності, яку можна співвіднести з такими психічними явищами, як поняття, уявлення; 2) тлумачення значення як реляційної сутності, як відношення знака до предмета, до поняття, до інших знаків [41, 67]. На думку Д.П.Горського, недоліками теорій значення є 1) однобічність, 2) абсолютизація окремих моментів у процесі вивчення значення, смислу, 3) споглядальність, 4) неконструктивність [60, 168].

Цікавими є висновки О.Д.Огуя щодо класифікації концепцій значення, серед яких автор виділяє: 1) матеріалістичну субстанційну концепцію, що визначає значення як а) уявлення, б) поняття, в) психічний образ, г) асоціативні переживання, д) змістове відображення предмета; 2) релятивістські концепції, які розуміють значення як відношення а) між знаками і предметом, б) між знаком і смислом, в) між мовними знаками в словесному полі, г) між знаком і людською діяльністю, д) між знаком і ситуацією; 3) інформаційне розуміння значення у вигляді знань, на які вказує знак у мовній ситуації [114, 31]. На думку автора, всі ці концепції мають і

переваги, і недоліки. О.Д.Огуй вважає доцільним не тлумачити ці теорії як “суперниці”, а розглядати їх як взаємодоповнювальні, і пропонує голістичний образ багатовимірного значення, який охоплює: а) незліченну множину відображених ознак дійсності; б) сукупність його синтагматичних та парадигматичних характеристик; в) множину умов його вживання (ситуацій), що є залежними від комунікативних дій [114, 34].

Щоглибше мовознавство проникає у семантику слова, то складнішим явищем вона виявляється. Саме для розкриття цієї складності мовознавці звертаються до поняття референції (англ. *reference* – співвідношення, зв’язок). Референція – це відношення актуалізованого, тобто включеного в мовлення, слова до об’єктів дійсності. Об’єкти, до яких належать (мають референцію) слова, називаються референтами. Отже, семантика поділяється на значення і референцію [78, 101-102].

Ю.О.Карпенко вважає, що теорія значення з’ясовує, як мова систематизує, членує позамовну дійсність, які ознаки в ній виділяє, як оцінює дійсність. А теорія референції повертає до дійсності, з’ясовує, як одиниці мови співвідносяться з дійсністю. Для референції істотним поняттям є *екстенсіонал*, що означає сферу референції, матеріалу чи уявну субстанцію, яку охоплює якесь значення. Для значення ж важливим є поняття *інтенсіонал*, яким позначається здатність слова втілювати, передавати той чи інший екстенсіонал. Тобто, згідно з визначенням Ю.О.Карпенка, інтенсіонал - це науково сформульоване значення слова [78, 102].

Дещо інакше розуміє термін *інтенсіонал* М.В.Нікітін. Автор зазначає, що питання про зміст і структуру значення слова заслуговує на особливу увагу. Під терміном *інтенсіонал* він розуміє змістове ядро лексичного значення [111, 25]. Суттєвими є усі різноманітні семантичні зв’язки слова з номінативними одиницями одного з ним та інших рівнів. Важливі не тільки парадигматичні, але й синтагматичні зв’язки. Подібні зв’язки слова, гіпонімічні, еквонімічні, синонімічні, антонімічні, паронімічні, комбінаторно-семантичні та ін. – не лише формують значення слова, але й виявляють його

склад і структуру. В цьому виявляється головна роль референційного чинника у формуванні значення слова, стосовно якого системно-реляційний чинник відіграє другорядну роль. Автор вважає, що значення слів мають свою структуру, і це означає, що семантичні ознаки, які утворюють зміст значення слова, пов'язані якимось залежностями, належать до різних частин його семантики. Структура значення має ймовірний характер. Це пов'язано з тим, що у концептах – значеннях відображається ймовірна природа речей і діалектичний характер пізнання. Спостерігаючи та класифікуючи предмети, люди виявили, що жорстка, однозначна класифікація не відображає повністю плинності світу. В результаті поняття про класи речей мають ймовірну структуру в тому сенсі, що відображені в них ознаки характеризуються не просто входженням-невходженням до змісту поняття, а ступенем ймовірності, з якою можна чекати їхньої наявності чи відсутності у предметах цього класу. Поняття будуються не за законами жорсткої логіки «так - ні », « існує - не існує», а за законами ймовірної логіки. Втілення та вироблення ймовірних уявлень – одна з основних умов успішного розвитку семасіології. Йдеться не про кількісні в математичному розумінні ймовірності, а про життєві ймовірності, як називає їх М.В.Нікітін, тобто про приблизні, але об'єктивні оцінки явищ, які утворюються в свідомості людей. Неважко зауважити зв'язок між схоластичною природою значення і проблемою розпізнавання образів. Схоластичність значення пояснює «м'який» характер мов (на відміну від «жорстких» логічних мов і наукових підмов), розмитість, невизначеність, рухомість семантики [112, 87].

Досліджуючи зарубіжну лінгвістичну семантику, зокрема американську лінгвістику Л.Блумфілда, В.А.Звегінцев зробив висновок, що мовне значення, один з найважливіших об'єктів вивчення європейської лінгвістики, або взагалі усували з лінгвістичної науки, або формулювали в далеких від лінгвістики термінах. Наприклад, "Словник американських лінгвістичних термінів ", який уклав Ерік Хемпт, дає визначення термінів за допомогою цитат американських авторів. Термін *значення* має таке тлумачення: "ознаки, які стосуються зв'язків

стимулу і реакції, є значення, "кожне висловлювання може бути повністю описане в термінах лексичних і граматичних форм; ми повинні пам'ятати, що значення не можуть бути визначені в термінах нашої науки" [145, 78]. Обидві цитати належать Л.Блумфілдові. "Блумфілдіанство" шкідливо впливало на розвиток семантики в Америці, оскільки відвертало увагу від вивчення значення слова, вважаючи його об'єктом інших наук [72, 6-7]. Починаючи з 1960-70-х років, у лінгвістиці США відбувся переворот і саме семантику було перетворено в один з основних предметів наукових досліджень. Виникнення нових методів наукових досліджень і зміна уявлень про природу мови отримали конкретне втілення у галузі семантики в компонентному аналізі, в основі якого, згідно з тлумаченнями американських дослідників, лежать три основні принципи: 1) опис значень словникового складу мов за допомогою набору елементарних семантичних одиниць чи компонентів, 2) презентація та вивчення цих компонентів як незалежних від конкретних мов універсальних репрезентацій, 3) інтерпретація їх як компонентів концептуальної системи, що входять до пізнавальної структури людського розуму. На думку Дж.Катца, семантичний компонент (СК) лінгвістичного опису узгоджує семантичну інтерпретацію з глибинною структурою будь-якого речення цієї мови. У той час як фонологічний компонент будує фонетичну репрезентацію речення, семантичний компонент будує презентацію того змісту, який у нормальній мовній ситуації може бути виражений висловлюванням, що має відповідну фонетичну презентацію. Семантичний компонент покликаний описувати здатність людей будувати і розуміти нові речення, а саме ту частину процесу використання мови, яка залишається за межами сфери дій синтаксичних і фонологічних компонентів. Гіпотеза, якою будується модель семантичного компонента Дж.Катца, полягає у тому, що той, хто говорить, розуміє смисл будь-якого речення з-поміж великої кількості речень, виконуючи операцію об'єднання смислів слів у смисли словосполучень і речень. Саме таку операцію – побудову смислу складного цілого із смислів його частин – повинні здійснювати правила семантичного компонента. Отже, СК

складається з двох підкомпонентів: словника, в якому кожне слово має відповідну семантичну презентацію, і системи проєкційних правил, які забезпечують об'єднання цих семантичних презентацій. Семантична інтерпретація речення – це результат застосування словника і проєкційних правил до глибинної структури речення, тобто результат роботи СК. Смысл, як правило, складається з більш елементарних об'єднаних один з одним смислів, які утворюють якусь структуру. Презентація цієї смислової структури – завдання словника. Дж. Катц розглядає словник як набір правил – словникових статей (dictionary entries), де кожне правило встановлює відповідність між словом і презентацією його смислу в стандартній формі, яка має такий вигляд:

/F/ Synt Mk ; (n) {DEF},

де /F/ – фонемна і орфографічна презентація, Synt Mk – набір синтаксичних ознак (markers), {DEF} – лексичне тлумачення, n – кількість тлумачень. Слово, яке має в словнику n тлумачень – n-значне. Наприклад, у відомому прикладі Дж. Катца зі словом *bachelor* n = 4:

bachelor N, N1 Nk:

1. (фізичний об'єкт), (живий), (людина), (чол. рід), (дорослий), (ніколи не був одружений), <CO> [холостяк];
2. (фізичний об'єкт), (живий), (людина), (молодий), (лицар), (служить у розпорядженні іншого лицаря), <CO > [молодий лицар - васал];
3. (фізичний об'єкт), (живий), (людина), (закінчив чотири курси коледжу), <CO> [бакалавр];
4. (фізичний об'єкт), (живий), (тварина), (чол. рід), (тут: тюлень), (не має пари в період спарювання), <CO> [молодий самець котика, що не має пари в період спарювання) [79, 35].

Дж. Катц оперує трьома категоріями: 1) лексичними рідінгами (reading), які можна ототожнити з тим, що в традиційних словникових статтях називається окремими значеннями слів; 2) семантичними маркерами (ознаками), які і втілюють мінімальні СК (у круглих дужках); 3) селекційними обмежувачами (у квадратних дужках). На думку Дж.Катца і Фодора,

семантичні відношення між різними смислами лексичної одиниці і між різними смислами різних лексичних одиниць представлені за допомогою формальних відношень між маркерами і обмежувачами. В.А.Звегінцев критикує теорію Дж.Катца і Фодора (КФ), вважаючи, що в ній не представлені відмінності між мікроструктурами і макроструктурами, в однакове положення поставлені окремі значення одного і того ж слова й окремі слова загалом, немає чіткої процедури виділення рідінгів, які беруться готовими із традиційних словникових статей і виступають у вигляді окремих значень слів; наявні інтуїтивність і довільність виділення семантичних маркерів, що особливо виявляється в аналізі макроструктур із груп слів [72, 11].

Критичний аналіз семантичної теорії КФ зробили Д.Болінджер, У.Вейнрейх. Метою останнього було створення такої семантичної теорії, яка б могла бути фрагментом повної, усебічної і експліцитної теорії мови [43, 50–100]. Теорію КФ У.Вейнрейх оцінює лише як спробу досягнути цієї мети, проте не заперечує її важливості, оскільки її результати були одразу ж включені до єдиної теорії лінгвістичних досліджень Д.Болінджер назвав теорію КФ частковою теорією семантики, хоча вона може виявитись дуже вдалою для програмування і машинного перекладу [31, 200–235]. На думку У.Вейнрейха, поділ значень на компоненти і встановлення ієрархії цих компонентів завжди були одними з основних цілей семантичних досліджень. Прийнято розрізняти смисл і денотат. У своїй теорії автор висуває тезу "Немає семантики без синтаксису"[43, 76]. В.В.Васильєв, критикуючи такий підхід до проблем семантики, називає тезу про залежність семантичного компонента від синтаксичного з погляду лінгвістики взагалі неприпустимим [41, 17]. Позиція породжувальної семантики, за словами Дж.Лакоффа, полягає у тому, що не можна розділяти синтаксис і семантику. Завданням трансформацій чи перетворень взагалі є співвідношення семантичних презентацій з поверхневими структурами. У назві "породжувальна семантика", так само як і "породжувальна граматики", слово у складі терміна "породжувальна" слід розуміти як "повна", "точна". Аналогічну думку про взаємовплив семантики і

синтаксису висловлює Д.Макколі, зокрема, вважаючи, що повний опис англійської семантики потребує повного опису англійського синтаксису, не меншою мірою правильним є і зворотне твердження [41,18; 72, 21].

Усі підходи до семантичного аналізу **мов ґрунтуються** на твердженні, що значення лексичних одиниць піддаються аналізу і визначенню. Експліцитно така думка була виражена за допомогою двох методів. Перший бере за основу постулати значення, другий застосовує семантичні компоненти, на які розкладаються лексичні значення. Постулати значення чи семантичні правила можна проілюструвати таким прикладом:

* boy "хлопчик" male "чол. рід"

* girl "дівчинка" female "жін. рід"

Правила типу а) говорить, що boy – це male, і рівносильне реченню *A boy is a male* – Хлопчик – істота чоловічого роду,

If x is a boy, then x is male.

Якщо x – хлопчик, то x – чоловічого роду [29, 179-180].

За допомогою методу компонентного аналізу значення лексичної одиниці визначається експліцитно у термінах семантичних компонентів, які не є частиною словникового складу мови, а теоретичними величинами, введеними для опису семантичних відношень між лексичними одиницями цієї мови. Значення слова у термінах компонентного аналізу – це набір семантичних компонентів (знаків, маркерів), поєднаних логічними операторами [29, 180]. Таке твердження допомагає визначити деякі семантичні властивості і відношення лексичних одиниць. Слово багатозначне, якщо воно має більше ніж один набір пов'язаних з ним семантичних ознак. Дві лексичні одиниці E₁ і E₂ синонімічні, якщо їхні значення складаються з тих самих компонентів, пов'язаних однаковими логічними операторами. Декілька лексичних одиниць, у значеннях яких містяться деякі спільні компоненти, утворюють семантичне поле.

Ю.А.Найда вважає, що потрібно розрізняти стандартні процедури семантичного аналізу: 1) вертикально-горизонтальний аналіз значень; 2) аналіз

значень, що пересікаються. Перша передбачає зіставлення значень у двох вимірах: 1) у вертикальному, тобто коли порівнюються значення, які стоять на різних ієрархічних рівнях; 2) у горизонтальному, коли зіставляються значення одного і того ж ієрархічного рівня, незалежно від того, в яких відношеннях (суміжності, пересікання, доповнення) знаходяться ці значення [110, 61-67]. На думку автора, значення слова можна проілюструвати переліком одиниць, які охоплюють це значення. В аналізі значення лексичної одиниці в незнайомій мові ми можемо спиратися на два основні джерела: 1) застосування одиниць у контексті або в існуючих текстах чи матеріалах, отриманих від інформантів; 2) наявні словники, глосарії [110, 71].

Характерною рисою сучасної семасіології, з одного боку, є поглиблене дослідження традиційних аспектів предмета семасіології: лексичних значень слів (лексична семантика), категоріально-граматичних значень слів, значень граматичних (морфологічних) категорій слів, значень засобів і моделей словотворення. Крім того, досліджуються зміст і структура функціонально-семантичних чи понятійних категорій мови, що об'єднують засоби різних рівнів (граматичні і лексичні). З іншого боку, семасіологія включила у свій предмет змістовий бік синтаксичних одиниць (словосполучень, речень, текстів). Семасіологічні дослідження синтаксичних одиниць ведуться у трьох основних напрямках: взаємодія значень у синтагматиці (комбінаторна семантика), семантична структура словосполучення, речення і тексту (синтаксична семантика) і комунікативний зміст синтаксичних одиниць (комунікативний синтаксис, прагматичний синтаксис). Зберігаючи традиційний розподіл лінгвістики на лексику, словотворення, граматику (морфологію і синтаксис), можна говорити про три основні частини семасіології: лексичну, словотворчу, граматичну. Остання розпадається на категоріально-граматичну (семасіологія частин мови і лексико-граматичних розрядів слів), морфолого-граматичну (семасіологія граматичних категорій слів, тобто семасіологія граматичного формотворення), синтаксичну (дослідження семантичної структури синтаксичних одиниць) і комунікативно-

синтаксичну (дослідження комунікативного аспекту речення і тексту). Комбінаторна семантика досліджує взаємодію значень слів у словосполученнях і займає проміжну і незалежну позицію між лексичною та синтаксичною семантикою.

Ми погоджуємось з думкою Б.М.Головіна про необхідність і можливість розрізнати субстанційне і функційне розуміння словесного значення. Перше потребує відповіді на запитання, яка природа і сутність значення. Друге розглядає функції і роботу, яку виконує словесне значення. Вчення І.П.Павлова про сигнальні системи дає підставу стверджувати, що у субстанційному розумінні значення – це нервово-мозковий, психофізичний зв'язок між двома відображеннями (матеріальної оболонки слова і предмета), а у функційному – значення слова – це його здатність, властивість виражати інформацію про що-небудь [26, 128-129].

Проблема значення слова є однією з основних проблем лінгвістики. Існує декілька гіпотез, які пояснюють природу значення слова:

1. Згідно з однією, значення – це поняття, закріплене за словом. Твердження приваблює багатьох дослідників чіткістю і простотою, проте суперечить фактам мови.

2. Друга гіпотеза називає значенням слова предмет, позначений цим словом. Багато дослідників із цим не погоджуються, адже абстрактні слова не дають чіткої предметної віднесеності, а слово перетворюється у набір звуків і букв.

3. Згідно з третьою гіпотезою, у значенні виявляються відношення слова до предмета, поняття. Проте вона має слабкі моменти: незрозуміло, що спонукає слово належати до цього, а не до іншого предмета.

4. Ми погоджуємось з гіпотезою про відображуваний характер значення слова, згідно з якою значення слова – це відображення предмета, явища, відношення в свідомості, яке входить до структури слова як його внутрішня частина, стосовно якої звучання слова виступає матеріальною оболонкою,

потрібною не лише для вираження значення, а й і для його виникнення, існування і розвитку.

1.3 Значення і смисл. Інваріантне значення слова.

Обґрунтування вибору методу семантичних опозицій

В основі процесу відображення лежить важливе для його розуміння відношення – суб'єктивного смислу і значення. Розмежування понять значення і смислу, їх тлумачення є дуже важливим для розуміння змістової частини слова як одиниці мови і як факту мовної діяльності носія мови, суб'єкта, який бере активну участь у мовній діяльності. Значенню як формі соціальної фіксації і кодифікації діяльності протистоїть смисл як мотивоване відношення до значення, як форма включеності значення в структуру свідомості особистості. Під значенням слова А.Б.Анікіна розуміє об'єктивно складену в процесі історії систему зв'язків і відношень, однаковою для всіх носіїв мови. Під смислом, на відміну від значення, – індивідуальне значення слова, виділене з цієї об'єктивної системи зв'язків, які стосуються цього моменту і цієї ситуації. Тому якщо значення є об'єктивним відображенням системи зв'язків і відношень, то смисл – це привнесення суб'єктивних аспектів значення відповідно до моменту чи ситуації [2, 8-9].

Кожне слово поряд зі значенням має смисл, під яким ми розуміємо виділення з цього значення тих частин, які пов'язані з конкретною ситуацією. Смисл слова виникає у процесі індивідуальної мовної діяльності носія мови в конкретний момент часу, в конкретній ситуації спілкування. Контекст, ситуація спілкування створюють умови для виявлення смислу слова [34, 42]. При зверненні до зв'язного тексту, при тлумаченні його змістовного аспекту поняття смислу стає вирішальним. У будь-якому висловлюванні, у кожній ситуації спілкування виникає конкретний зміст, смисл, актуальний у конкретний момент і за конкретних обставин. Однак значення слова може залишатись незмінним [2, 11].

На думку С.О. Гурського, значення – це мінімальний відносно незмінний зміст слова у мові, а смисл – змінний зміст у мовленні. У плані мови всі слова пов'язані зі своїм незмінним змістом – інваріантним значенням. Ми погоджуємось з дослідниками (С.О.Гурський, О.Г.Цьовх, Р.І.Дудок), які вважають, що в тлумачному словнику потрібно описати насамперед «серцевину значення», яка є першоосновою семантичної структури слова [60, 3–14]. Мовознавці по-різному визначають загальне, що є у слові, називаючи його «основним значенням», «елементарним значенням». Ці пошуки мають одну мету – виділити основний елемент, спільний для всіх випадків вживання певного слова. Ця серцевина повинна визначатись як інваріантне значення у мові, що складається з набору елементарних смислів – сем, тобто узагальнених, абстрагованих, комунікативно релевантних ознак відповідного поняття, що набули структурної якості як компоненти лексико-семантичної системи мови. Семи виконують функції семантичних диференційних ознак (СДО) послідовно різних понять. У мовленні вони творять щоразу відповідно різні смисли і залишаються відносно незмінними, інваріантними у мові. Упорядкований набір сем становить семантичну структуру відповідного слова. Набір породжуваних різних смислів одного слова у різних контекстах визначається як смислова або семантична структура слова. Основою смислу є марковане поняття, яке разом з СДО однозначно визначає смисл кожного вживання слова [165, 37-38]. За Л.С. Виготським, значення – є тим нерухомим і незмінним пунктом, який залишається стійким при всіх змінах смислу слова в різному контексті. Слово, окремо взяте в лексиконі, має тільки значення. Але це значення є не більш як потенція, що реалізовується в живому мовленні, в якому це значення є тільки каменем у будові смислу. Смисл слова – це сукупність усіх психологічних чинників, що виникають у нашій свідомості завдяки слову [51, 347-349].

Визначити однозначний смисл слова можна за допомогою методу семантичних опозицій. Наприклад, О.Г.Цьовх досліджував інваріантне

значення та механізм породження різних значень прикметника *quick*. У деяких тлумачних словниках стверджується, що значення цього слова *живий* - архаїчне. Тому воно стоїть відокремлено від інших і, на перший погляд, нічого спільного з ними не має. Дослідження О.Г.Цьовха спростовують такий висновок. Словом *quick*, ймовірно, позначались спочатку живі об'єкти, насамперед люди. Найголовнішою ознакою живого об'єкта є рухливість. У процесі дальшого функціонування в системі мови ознака «живості», узагальнюється, абстрагується від живих істот і залишається єдиною релевантною ознакою для диференціації взагалі всіх об'єктів (понять), які виявляють ознаку «рух». Вони протиставляються поняттям, які позбавлені ознаки руху. Послідовним протиставленням двох тотожних об'єктів, маркованого і не маркованого словом *quick*, виділяється СДО, яке позначається однаковим словом і становить його інваріантне значення у мові:

$$\frac{\text{Quick sand}}{\text{sand not quick}} = \frac{\text{quick eye}}{\text{eye not quick}} = \frac{\text{quick temper}}{\text{temper not quick}} = \text{etc.}$$

Ознака «рух, інтенсивність руху» абстрагувалась від первинної субстанції, разом зі своїм мовним знаком перейшла в семантичну систему мови як його інваріантне значення, вживається для позначення цієї ознаки послідовно у найрізноманітніших об'єктах. Це інваріантне значення протиставляється іншому, протилежному за ознакою, зокрема, «низька інтенсивність руху» або «сповільненість руху» [146, 59].

У застосуванні методу опозицій потрібно дотримуватись правила, що для виділення спільної інваріантної ознаки можуть протиставлятися лише тотожні поняття. Протиставлення різних об'єктів приховує інваріантну ознаку, висуваючи на перший план інші ознаки [146, 61; 60, 3-14].

На думку В.А.Звєгінцева, смисл (смысловый зміст) – це не діяльність, а конкретне утворення, що є результатом цієї діяльності. Смисл вступає в нові зв'язки з іншими смислами, включається в нескінченний ланцюг діяльності думки. На рівні думки смисл утворює одиницю вищого порядку, а на мовному рівні – складну за своїм утворенням мовну одиницю, яка називається

реченням [71, 169]. Для визначення природи смислу і його відокремлення від значення автор звертається до методів, які застосовуються в сучасних напрямках лінгвістичних досліджень. Зокрема поширеним способом вловлювання смислу є перефразування. Ймовірно, що один і той самий смисл можна виразити по-різному. Тобто смисл – це те загальне, що є у відмінних висловлюваннях, які визначаються як рівнозначні. Отже, смисл – це інваріант синонімічних перефразувань.

Наприклад, речення

Художник написав цю картину з великими труднощами.

Ця картина була написана художником з великими труднощами.

щодо смислу є рівнозначні. Можна сказати, що ці речення мають один і той самий смисл [71, 170-171].

Потрібно зауважити, що перефразування одного і того ж смислу можливе лише тоді, коли він має форму закінченого і цілісного утворення. Поза контекстом, речення не можуть розглядатись як рівнозначні за своїм смисловим змістом [71, 171].

Неможливість перефразування вказує на відсутність в них смислу. Трансформація для виявлення смислу пов'язана з рекомендацією звільнитись від «мовної оболонки». Якщо розглядати мову як автономну і замкнуту в собі структуру, то, на думку В.А.Звегінцева, лінгвістичне значення можна відобразити за допомогою такої аналогії: лінгвістичні значення подібні до значень, які мають окремі гральні карти. Останні визначаються тільки правилами цієї гри і проявляються у поєднаннях карт на основі цих правил. Наприклад, туз (чи дев'ятка, король) у різних іграх має різні значення, які ніяк не співвідносяться зі світом за межами правил цієї гри. Так і лінгвістичні значення незалежні від діяльності спілкування і замкнуті в межах мови. Якщо залишатись на цій позиції, тобто відкинути людський фактор в діяльності спілкування, то логічно буде визнати, що лінгвістичні значення не мають ніякого відношення до зовнішнього світу. Автор зазначає, що це не так, оскільки, лінгвістична модель світу, яка складається з сукупності

лінгвістичних значень, є основою спілкування людей. Внутрішня модель світу завжди співвідноситься з лінгвістичною моделлю, інакше спілкування було б неможливим [71, 174-176].

Корінні відмінності між значенням і смислом полягають у тому, що значення – **всередині** мови, смисл – поза мовою [165, 36]. Вони не залежать одне від одного, але тісно між собою пов'язані. Значення не існують самі собою, а разом зі смислом [34, 42]. Слово існує тільки у нерозривній єдності форми (звучання) і змісту (смислу) [56, 100]. Щоразу, коли слово опиняється в складі речення, відбувається «відродження» його значення, зумовлене смисловим змістом цього речення. Тому значення слова залишається незмінним і тотожним самому собі, але як елемент речення воно різне. Саме тому значення слова, хоча воно існує всередині мови, створює смисл, який є поза мовою. Мова – це засіб спілкування, його історично сформоване знаряддя. Саме ж спілкування не є мовою, а мовленням, тобто використанням засобу, результатом дії знаряддя. Мовлення – це конкретне говоріння, усне чи письмове, і сприйняття (слухання або читання). Терміном *мовлення* позначають процес говоріння та сприйняття (акт мовлення) чи сукупність таких процесів (мовленнєва діяльність) і наслідок, результат процесів говоріння (усний чи письмовий текст) [78, 39]. М.П.Кочерган виділяє такі відмінності між смислом і значенням:

- значення – одиниця лексико-семантичної системи мови, смисл – екстралінгвістична одиниця;
- значення – неактуалізована семантична категорія, хоч історично значення – це колишній застиглий смисл, переведений із повсякденної життєвої практики в систему мови;
- значення є статичним, постійним (інваріант інформації), смисл має динамічний характер;

- значення можна інтепретувати як сукупність диференціальних елементів (сем), тоді як смисл не визначається до кінця ні в логічних, ні в лінгвістичних термінах;
- кількість смислів безмежна, тоді як кількість значень відносно обмежена;
- значення має національно-мовну специфіку, тоді як смисл має універсальний, інтернаціональний характер [87, 24-25].

Де мова, там і спілкування, де спілкування, там і смисл, оскільки спілкування – це обмін думками, а не набір упорядкованих лінгвістичних значень.

У наші дні, на думку С.В.Семчинського, вимоги розрізнення у мовознавстві понять *значення* і *смисл* стають все голоснішими [131, 108]. Смилом слова називають індивідуальне значення слова, виділене з об'єктивної системи його зв'язків у мовленні окремої людини, значенням – систему зв'язків, що стоять за словом і відбивають загальний людський досвід [131, 109]. Тому смылом можна назвати індивідуальну систему зв'язків, що стоять за **словом**. Деякі лінгвісти під смылом розуміють тільки значення речення як комунікативної одиниці, вважаючи, що смисл можна розчленувати на значення слів, які співвідносяться з денотатами і референтами. У сучасному мовознавстві розроблення методів дослідження, заснованих на розмежуванні і співвідношенні мовного і смыслового змісту, лише починається.

Таке саме порівняння знаходимо у Л.О.Новікова. Значення слова автор порівнює зі структурою молекули води. Молекула – найменша частинка речовини, яка зберігає його властивості, значення – мінімальний смисл, який слово має у контексті. Молекула води H₂O (H-O-H) має властивості вказаної рідини і складається з елементарних частинок – атомів кисню (O) і водню (H). Подібно значення можна поділити на мінімальні семантичні «атоми», яким уже притаманні властивості цього значення і які утворюють його цілість. Сема – це найпростіша одиниця

значення, яка виділяється в результаті спеціального аналізу. Молекула складається з атомів, значення – з сем [113, 19].

Незважаючи на те, що вивчення інваріантних властивостей цього об'єкта в його синхронному і діяхронному станах, без сумніву, викликає інтерес, вивчення інваріантних властивостей, характерних для груп елементів, є суттєвішим, оскільки сприяє встановленню не тільки деяких особливостей елементів, а і принципів їх групування, способу існування.

Поняття інваріанта важливе, тому що воно допомагає встановити характер опозицій у межах парадигми, виділити протиставлення граматичних ознак, які релевантні для системи і становлять її основу. Як би ми не тлумачили систему в мові, яким би не було наше ставлення до ролі опозицій у лінгвістичному аналізі, не викликає сумніву, що поняття *інваріант* є одним з найважливіших. Воно все частіше застосовується в описі не тільки цього явища в різних умовах його функціонування, але низки явищ, яким притаманні спільні характеристики.

Теорія інваріантів, на нашу думку, має велике значення для гносеології, оскільки вона поглиблює і конкретизує теорію відображення. Безпосередні сприйняття, згідно з теорією інваріантів, є проекцією об'єкта, що сприймається органами чуття. Правильність відображення об'єкта забезпечується тим, що інваріанти – це незалежні від суб'єкта величини, тобто власні характеристики об'єкта. Так встановлюється перехід від змісту станів людського мозку до зовнішньої реальності. Категорія інваріанта близька до категорії якості, якщо якість визначати як відносну стійкість і визначеність деякого об'єкта чи процесу або як межу, притаманну самому об'єктові. Якісна визначеність будь-якого об'єкта характеризується за допомогою властивого йому набору інваріантів, які виявляються в різноманітних зовнішніх умовах. Тобто інваріанти – це якості об'єкта. Принципи інваріантності є прикладом єдності абсолютного і відносного, оскільки формуються у вигляді вимог незмінності відносно деякого перетворення. Принцип інваріантності виражає єдність збереження і змін. С.О.Гурський розробив методику виділення

семантичного інваріанта і показав, що змінні смисли слова – це творче поєднання семантичного інваріанта (план мови) із змінним поняттям (план мовлення).

1.4 Семантика прикметника

У 1990-ті роки помітно зріс інтерес дослідників до прикметника в англійській мові. Свідченням є дисертаційні роботи Г.Д.Кондратова, В.П.Солнцева, П.Г.Єрченко, О.М.Солоненко, О.В.Бублик, Р.І.Дудка, А.В.Луценчук, Т.З.Рудик, З.М.Майданник та ін. [36; 63; 65; 81; 92; 100; 122; 135; 136]. Це зумовлюється тим, що сфера застосування прикметників помітно розширюється, а специфіка смислового змісту цього класу слів і особливо його семантичний статус у системі мови залишаються недостатньо вивченими. Деякі дослідники заперечують існування семантичного статусу прикметників взагалі [128, 42]. В.Бурлакова зазначає, що статус прикметника як самостійної частини мови ґрунтується переважно на синтаксичних критеріях, підкріплюваних деякими морфологічними ознаками. Семантичний критерій не може використовуватись для виділення слів ад'єктивного класу, тому що семантично прикметники близькі і до дієслова, і до іменника [40, 8]. Поширеною є думка про те, що семантичною основою прикметника є, без сумніву, якість [62, 114]. У численних працях філософів, починаючи від Аристотеля, Локка, Гегеля до сучасних, категорія якості визначається як основна категорія, що характеризує певний бік предмета пізнання, розглядається як його цілісна ознака в процесах порівняння з іншими предметами [6, 76-78; 142, 207; 127, 225-226]. У філософському словнику написано, що якість – це суттєва визначеність предмета, внаслідок якої він є цим, а не іншим предметом і відрізняється від інших предметів [142, 207].

Проте деякі лінгвісти, зокрема А.П.Сазонов, вважають неможливим відображення категорії якості в семантиці прикметника, оскільки він позначає синтаксично залежні, несамостійні, часто ординарні окремі ознаки, властивості. Автор вважає, що якість не можна зводити до властивості

предмета, терміни "якісні прикметники" і "ступені порівняння" називає некоректними, оскільки в їх основі лежить поняття про якість і її зміни, а прикметник з уваги на специфіку своєї граматичної природи не може бути засобом фіксації категорії якості [128, 41]. На думку автора, якість знаходить свою опору в змісті іншої частини мови – іменникові, основу категоріальної семантики якого становить предметність, субстанція, самотійна, цілісна, здатна бути носієм ознаки, властивості, які відображаються в семантиці прикметника і його граматичних особливостях. Виходячи з філософського положення, що якість не існує сама собою, а існує в предметах, об'єктах, А.П.Сазонов зазначає, що прикметник внаслідок своєї синсемантичності, граматичної підрядності може лише позначати окремі, несамостійні ознаки, властивості, які мають конкретну опору в словах, наділених предметною семантикою, тобто іменниках. Без іменників, за словами автора, семантика прикметників, особливо якісних, абстрактна, мертва, позбавлена якісної визначеності [128, 42]. Під час вивчення семантики прикметника постає запитання, чи має ця категорія слів власне значення, незалежне від контексту. А.П.Сазонов запитує: "Що означають, наприклад, прикметники *важкий, зелений, довгий* самі собою, без поєднання з іменником?", – і відповідає: "всього лише деякі ознаки, властивості, пов'язані з вагою, кольором, розміром" [128, 42]. На думку автора, неможливо говорити про цілісність, якісну визначеність, беручи до уваги тільки семантику прикметників. Проте ми вважаємо, що значення прикметників поза контекстом знаходиться в таких же умовах, як і значення іменника чи дієслова. Адже ми також можемо поставити запитання: "Що означають, наприклад, іменники *вага, зелень, довжина* самі собою?" Щось пов'язане з вагою, кольором, розміром. Чия вага? Який розмір? Виходить, що і семантика іменника не має потрібної цілісності, визначеності. Слова, наділені предметною семантикою, тобто іменники, А.П.Сазонов порівнює з опорою, однак семантику прикметника називає мертвою. Щодо останньої, то автор нагадує лікаря, який поставив смертельний діагноз, і у цей момент не наважується зробити ін'єкцію, яка б

розв'язала проблеми з життям пацієнта, проте не узгоджується з морально-етичним ставленням суспільства до проблеми евтаназії. Стаття називається “Категорія якості і семантична основа прикметника”, яка не дає зрозуміти, що мова йтиме про мертву основу. Насправді вона не є такою. Між прикметниками та іменниками є тісні зв'язки. Інакше не може бути, адже саме іменники виконують роль денотатів прикметників. Зв'язки між цими двома частинами мови нагадують явище симбіозу – форму співжиття організмів різних видів, яка забезпечує їм взаємну вигоду. Ми не погоджуємося з А.П.Сазоновим і вважаємо, що прикметник власне є засобом фіксації категорії якості, яка, без сумніву, існує сама собою. Навколо нас є багато предметів, і всі вони мають колір, запах, температуру, форму тощо. Ми знаємо, що означає *теплий, холодний, гарячий* незалежно від того, про який саме предмет йде мова, яким є колір *зелений* чи *червоний*, незалежно від того кому (чому) він належить, чим відрізняється *кругле* від *прямокутного*, незалежно від того, які предмети мають такі форми. Прикметник не позбавлений визначеності так само як і дієслово, ознакою якого є рух (дія), для якого також потрібний об'єкт, який би виконував дію.

Вивчаючи семантику прикметника теоретично, на нашу думку, важливо дослідити такі питання:

- 1) як співвідносяться семантика прикметника і семантика іменника,
- 2) як відбувається інтеграція їхніх семантик,
- 3) чи має прикметник власне значення до його сполучення з іменником,
- 4) чи справді семантика іменника настільки визначальна, що семантика прикметника іманентно в собі нічого не несе і нічого не визначає.

У багатьох мовах світу прикметник у формальному відношенні мало відділений від іменника. Це й зрозуміло, тому що в основі обидвох частин мови лежало не диференційоване ім'я з предметно-якісним значенням, яке в процесі розвитку ставало або назвою предмета, або назвою ознаки. Ю.С.Маслов дає такі приклади: одне і те ж саме слово доісторичної епохи

перетворилось у литовській мові на іменник *krantas* (берег), а в слов'янських – на прикметник *крутий*. В інших мовах, наприклад, у китайській, прикметник за своїми формальними ознаками більше наближений до дієслова, ніж до іменника [105, 160-161]. Вважаємо, що семантична близькість прикметника до дієслова чи іменника не може бути достатньою основою для відмови прикметникові в його семантичному статусі.

Виникає закономірне запитання: якщо семантика прикметника визначається тільки семантикою іменника, що з ним сполучається, то різні прикметники взагалі повинні бути однаковими, тотожними при сполученні з одним і тим самим іменником. Сучасний етап розвитку лінгвістики висуває необхідність усунути інтерпретацію семантики прикметника ігноруванням цієї семантики [122, 58].

Основою значення слова виступає поняття як узагальнене уявлення про предмет, а не сам предмет. Маючи у собі деякі ознаки, значення слова із плану парадигматики переходить у план синтагматики, поєднуючись з конкретними назвами предметів, явищ, процесів. Суттєво те, що в цих предметах, явищах є ознаки, які має це значення слова. В.П.Полковський наводить такий приклад: щодо парадигматики існує прикметник *sharp*, щодо синтагматики він поєднується з іменниками *knife*, *pain*, *person*, що несуть у собі ознаку гостроти, різкості. Це призводить до виникнення різних смислів, тобто *гострий* ніж, *різкий* біль, *кмітлива* людина. Особливу увагу автор приділяє виділенню планів мови і мовлення, яке повинно бути не тільки декларативним, але й мати на меті далекосяжні наукові висновки і узагальнення, за якими слід проводити аналіз значення слів і їхніх численних уживань у мовленні. Досліджуючи семантичну структуру прикметників, потрібно зосередитись на розкритті того загального, суттєвого, релевантного, що дає змогу цим прикметникам характеризувати найрізноманітніші поняття, предмети, явища, абстрагуючись від несуттєвого, нерелевантного, okazіонального [122, 67-71]. Інакше сама семантична структура прикметника залишається нерозкритою, до неї входять всі конкретні ознаки сполучуваного з ним іменника.

Стосовно зауваження про те, що «якість, ознака не існують самі собою, без носія ознаки» [48, 8], то ми згідні з В.П.Полковським і вважаємо, що тут відбувається ототожнення ознаки як онтологічної сутності (ознаки в дійсності, яка сама собою не існує), і ознаки як лінгвістичного явища (яка в мові існує сама собою, адже в мові є прикметники, що мають ці ознаки у своїй основі, поряд з іменниками, які виступають в мові образами-відображеннями предметів-об'єктів. Не слід впадати в крайнощі, розглядаючи мову як одну визначеність або вважаючи все невизначеним, неоднозначним. У поєднанні визначених та невизначених аспектів і полягає системність мови, яка, власне, поряд зі системними відношеннями включає і асистемні [122, 62-63].

Виділяючи в семантичній структурі прикметників певні ознаки – компоненти, ми беремо до уваги, що семантичний компонент є більш абстрактним порівняно з лексичним значенням загалом і універсальнішим у тому сенсі, що один і той самий компонент входить у значення різних слів. Для групи мовних одиниць *sharp, keen, acute - dull, blunt, obtuse*, що розглядаються в дослідженні В.П.Полковського, це семантична ознака наявності / відсутності гостроти предметів, явищ дійсності. Вказана ознака є своєрідним стрижнем утримання цих прикметників у певній ЛСГ. Наявність інших семантичних ознак у структурі значень прикметників дає змогу останнім успішно функціонувати в мовленні, залишаючись незмінними в мові [122].

О.Д.Огуй проводив дослідження семантичного функціонування та розвитку німецького прикметника *kuhn* (сміливий) і зробив такі висновки: зважаючи на розширення сфери вживання, зміну системних відношень і збільшення контекстуального набору іменників, які характеризуються досліджуваним прикметником, а також подальше абстрагування їхнього змісту, семантична структура цього слова зі сталою семантикою розвивається протягом 750-1750 рр. Внаслідок описаного процесу прикметник, залишаючись протягом тисячоліття у складі однієї і тієї ж ЛСГ, розвивається від конкретного до більш абстрактного значення. Його семантика зміщується

від зображення зовнішніх виявів сміливості – уміння володіти мечем тощо до виділення внутрішніх – вольових причин цього явища через проміжний етап – характеристику куртуазного розуміння воїнської доблесті (крізь призму поняття *maze*). На формуванні прикметника відбивається часткове заперечення попередніх морально-ідеологічних установок суспільства, що веде до чергового порушення, а згодом до повторного відновлення недавно встановленого системного балансу в групі слів із подібними значеннями [115, 87–94].

Проблеми виникають у зв'язку з тим, що значення **прикметника деякі дослідники розглядають залежно від ознак іменника, з яким він сполучається**. Внаслідок цього прикметник позбавляється власного значення, яке, по суті, пояснюється лише через значення відповідного іменника. Можливо, таке явище не є дивним. У багатотомному OED зафіксовано таке тлумачення прикметника: доповнення (of the nature of an addition or adjunct). Служить доповненням до іменника, сполучається з ним чи залежить від нього, є його означенням. Noun Adjective – це слово, що є означенням, приєднується до назви слова з метою надати йому повнішої і чіткішої характеристики [192]. Енциклопедичні та лінгвістичні словники дають точніші визначення прикметника, зокрема: “ частина мови, що виражає ознаку предмета, виражає це значення в категоріях роду, числа і відмінка, а в реченні виступає в ролі означення, або іменної частини складеного присудка [13, 219] або ж «лексико-семантичний клас предикативних слів, який позначає не процесуальну ознаку (властивість) предмета, події чи іншої ознаки, яка позначена іменником” [104, 397]. Отже, прикметник не приєднується до іменника, не є його доповненням, а виражає ознаку предмета, позначеного іменником.

Проте в багатьох дослідженнях, вивчаючи семантику прикметників, автори описують їх значення через опорний іменник. Ми вважаємо правильною думку М.С.Трубецького, що не можна протиставляти об'єкти, які не мають нічого спільного. Саме таку помилку допускають дослідники, пояснюючи значення прикметника через значення відповідного іменника [62,

38]. Зокрема Д.Л.Докторевич, вивчаючи семантику прикметника *strong*, наводить для прикладу три словосполучення: *strong man*, *strong tea*, *strong land*. Автор робить висновок, що значення прикметника *strong* різні в цих випадках, встановлює залежність семантики прикметника від означуваного слова, і цією залежністю пояснює громіздку систему значень досліджуваних прикметників. Зокрема *weak* має 19 лексико-семантичних варіантів і 50 підваріантів [62, 70].

С.О.Гурський справедливо вважає такий набір різних значень прикметника ілюстрацією неправомірного змішування планів мови і мовлення в семасіологічному дослідженні, внаслідок чого значенню прикметника приписується різні домішки контексту, набуті ним у сполученні з різними іменниками [59, 3–13; 165, 37-38]. Зрозуміло, що кількість таких різних значень буде прямо-пропорційною кількості різних іменників. Скільки значень в такому випадку матимуть прикметники температурної групи *cold-warm*, адже навколо нас стільки предметів, явищ, які усі мають певну кількість теплоти і можуть означати як *cold*, так і *warm*, що досить легко людині визначити на дотик. Згідно з даними вибірки прикметник *cold* вживається з 100543 іменниками. Але це не означає, що кількість смислів цього прикметника дорівнюватиме цьому числу.

Крім того, прикметник як відображення всієї гама якісних і відносних характеристик предметності з успадкованим попереднім етимологічним розвитком миттєво готовий до сполучення (комбінаторики) з найбільш несподіваними іменниками (що саме й закладено в його внутрішній структурі і призводить до породження найрізноманітніших смислів). О.Г.Цьовх, на нашу думку, аргументовано пояснює, чому Д.Л.Докторевич, протиставляючи різні іменники за спільною ознакою, не зміг розпізнати і виділити власне значення прикметника *strong*. У такому протиставленні воно не є інформативним. Для виділення ознаки в чистому вигляді потрібно зробити не інформативним іменник, тобто іменник з цією ознакою (*strong*) протиставити тому іменникові,

але без такої ознаки і з'ясувати, чим відрізняється *strong man* від *man*, який не є *strong*.

Strong man – having enough power to act / to resist;

Strong tea – having enough power to resist;

Strong box – having enough power to resist;

Отже, власне значення прикметника *strong* в мові залишається незмінним у всіх контекстах, а саме *enough power to act / to resist*. Різними є утворені смисли сполучень strong+N у мовленні: сильна (людина), міцний (чай), суха (земля) [147, 46-47; 63, 8].

Правомірно поставити питання про чіткіший і системний опис значень прикметника з урахуванням семантичної структури самого досліджуваного слова, яка повинна бути визначальною. Наприклад, О.Г. Цьовх, досліджуючи значення прикметників *quick-slow*, встановив, що у семантичну структуру розглянутих прикметників входять диференційні семи: у *quick* – ‘висока інтенсивність руху’, у *slow* – низька інтенсивність руху. При двох спільних інтегральних семах *ознака - рухливість* вони становлять семантичну структуру інваріантних значень досліджуваних прикметників. Актуалізуючись у мовленні, ці семи маркують і протиставляють відповідно різні поняття, породжуючи, таким чином, різні смисли і залишаючись водночас незмінними [146, 55-63]. Аналогічно В.Полковський розглядає прикметники *sharp-dull*, об'єднуючи їх в одну ЛСГ на підставі семантичних ознак *наявність-відсутність гостроти*. Автор вважає, що прикметник за своїм статусом не займає підрядного положення стосовно якихось інших одиниць системи мовлення. Лексичне значення прикметників характеризується автономністю, притаманною однаково й іншим частинам мови, і на рівні парадигматики не залежить від значення іменника [122, 52].

Є.М. Вольф вважає, що семантика прикметника є багатоплановою. Прикметники позначають і ознаки-якості, і ознаки, пов'язані з дією, вказують на актанти (відносні прикметники), часові та модальні ознаки. Проте при великій різноманітності своїх значень і широкому використанні прикметникам

притаманна одна загальна семантична характеристика, яка дає змогу об'єднати їх в єдиний клас. Прикметники належать до предикатних слів, вони вказують не на предмети, а на їхні ознаки. Автор відносить якісні прикметники до чистих, або класичних предикатів. Основна властивість прикметників – предикатний характер – визначає їхнє значення і застосування. Прикметники як предикатні слова позбавлені денотацій і референцій, тобто вони мають сигніфікат, але не мають денотату. Отже, всі особливості семантики прикметників ґрунтуються на їхніх сигніфікативних властивостях. Семантичні зв'язки прикметника в синтагматиці можуть бути спрямовані як на інші прикметники (коли два прикметника появляються в граматично чи синтаксично паралельних структурах), так і на інші частини мови. При цьому зв'язки прикметника орієнтуються на семантику іменника так, ніби проходять через семантичну призму [49, 6-7].

На сигніфікативний характер прикметників звертає увагу А.А.Уфїмцева. На її думку, відмінною рисою прикметників є власне сигніфікативний характер їх понятійної основи, розміри якої наближають їх до універсальних знаків; тому, подібно до дієслів, прикметники конкретизують свою номінативну значущість, поєднуючись з предметними іменами [141, 96]. Виділяючи денотативний і сигніфікативний компоненти значення слова, М.В. Нікітін наголошує, що слово *hungry* (голодний) нічого не репрезентує, а тільки описує, виражає поняття – думку про ознаку і тому має сигніфікативний характер [112, 156]. Ми не погоджуємось з концепцією сигніфікативного статусу прикметників. У семантиці кожного слова, і того, що має конкретну предметну сутність, і того, що вказує на абстрактне поняття, є обидва компоненти: денотативний і сигніфікативний. Ці компоненти значення притаманні усім частинам мови. Денотат як об'єкт означення чи одна з його ознак є вихідним матеріальним чинником для утворення відповідного значення одиниці мови. Денотат належить до понятійної частини знака, і ця співвіднесеність об'єктивного й ідеального може бути виражена за допомогою

кореляції «денотат-сигніфікат», при цьому в сигніфікаті зберігається прямий зв'язок з об'єктивною ознакою предметів і явищ з реальним денотатом.

Питання про семантику прикметника нерозривно пов'язане, на нашу думку, з проблемою класифікації слів на частини мови. Традиційний термін частини мови (буквальний переклад з латинської мови *partes orationis*, в англійській – *parts of speech*, французькій – *parties du discours*, німецькій – *Redeteile*) деякі лінгвісти називають невдалим, надаючи перевагу термінові *класи слів*, яким позначаються частини мови в деяких мовах, зокрема, в шведській, данській (*ordklasser*) [105, 155]. У працях представників олександрійської школи Діонісія Фракійського і Аполлонія Дискола знаходимо вісім частин мови. Однією з них є ім'я – без поділу на іменник і прикметник. Пізніше відбувається поділ на іменник, прикметник і числівник (у російській мові – имена существительные, имена прилагательные, имена числительные). Поступово утворюється та система поділу на частини мови, якою переважно користуються й сьогодні. Проте вона не задовольняє мовознавців, які жваво дискутують щодо раціональних принципів виділення частин мови. Насамперед слід відзначити різноманітність критеріїв, які пропонують лінгвісти як основу для класифікації частин мови. Існує семантичний критерій, в основі якого класифікація слів за їх найзагальнішим значенням (так звані категоріальні). Синтаксичний критерій кладе в основу функцію слів у реченні. Згідно з морфологічним критерієм у тих мовах, які характеризуються словозміною, частини мови виділяють на основі парадигм флективних форм. Деякі лінгвісти, зокрема Б.М.Головін, О.О.Реформатський, Б.І.Косовський, Ю.С.Маслов, М.С.Поспелов, О.П.Суник, розглядають частини мови як суто граматичні класи слів, в основі яких лежить деяка спільність граматичних значень. Зрозуміло, що класифікація слів на частини мови за кожним із названих критеріїв буде відрізнятися. З огляду на це висунуто ідею застосовувати принцип плюралізму, при якому класифікація слів повинна здійснюватися за всіма критеріями, взятими в сукупності. Ми приєднуємося до цього принципу, але надаємо перевагу семантичному

критерієві, вважаємо його визначальним серед інших критеріїв. На нашу думку, лінгвісти, які заперечують існування семантики прикметника, ставлять під сумнів факт існування прикметника як частини мови без достатніх підстав.

Сучасне мовознавство, маючи справу з різноманітними мовами, ще не розв'язало проблеми класифікації слів за частинами мови. Завдання мовознавців полягає в уточненні цієї класифікації у кожній конкретній мові та в розробленні чітких критеріїв, на підставі яких можна було б здійснити класифікацію слів будь-якої мови, врахувати їхню специфічність у кожному конкретному випадку. Однак, попри усю специфічність, наприклад, українського і турецького прикметника (прикметникові української мови властиві граматичні категорії, характерні для іменника, прикметникові ж турецької мови не властиві категорії іменника турецької мови), відповідні угруповання слів української і турецької мов вважають прикметниками [105, 155-161; 78, 170-173]. Природа частин мови повинна бути спільною для усіх мов, і вона, без сумніву, пов'язана з деякими категоріями мислення. Тому доки людство розрізняє загальні категорії, що відповідають на конкретні запитання (суть – субстанція, яке – якість, як – модальність, скільки – кількість, робити – дія, коли – час, де – місце), доки існуватиме якість як одна з основних філософських категорій, доти вона лежатиме в основі семантики прикметника. Спочатку люди жили як тварини, потім відчули необхідність об'єднатись в суспільство і знайти засіб взаємного повідомлення думки. Ймовірно, передусім вони користувалися мімікою. Перші слова були звуконаслідувальними. Винахідники мови діяли подібно до живописців: зображуючи траву чи листя, останні застосовували зелені фарби, то ж бажаючи виразити предмет дикий і грубий, вони вибирали звуки грубі. Цілком можливо, вважає Є.Н. Панов, у момент становлення звукової мови, коли матеріальний і духовний світ людини був набагато бідніший, ніж у сучасної, і, звичайно, ділився на меншу кількість понять, присвоєння знаків явищам відбувалось за принципом: нове поняття – новий знак. Про це свідчать численні приклади з ряду сучасних мов архаїчного типу, відомих як

інкорпорууючі [117, 75]. Потім, підбадьорені успіхом, люди стали видумувати, підбирати слова, які мали віддалену подібність з предметами. Створення слів для загальних уявлень не становило особливих труднощів: загальні уявлення вже існували, повинні були з'явитись і назви для них, тому що в іншому випадку потрібно було б не тільки для кожного нового предмета відомого роду, але й для кожного нового сприйняття того ж предмета мати особливе слово, а такої великої кількості слів не могла б помістити жодна пам'ять. Так з'явилися і частини мови: потрібно назвати субстанцію – видумували іменник, якість – прикметник. Не слід дивуватись винахідникам мови, адже справа їхня впливала не з глибоких роздумів, а з доконечної потреби.

Отже, згідно з однією концепцією, прикметники – слова сигніфікативного типу, які відрізняються від мовних знаків з денотативним типом значення тим, що, на відміну від останніх, денотативна співвіднесеність ад'єктивних слів пов'язується з іменниками, які вони позначають, тобто виноситься за межі значення самого прикметника. Згідно з іншою, прикметники утворюють певну підсистему знаків, яка принципово не відрізняється за своєю знаковою природою від інших типів знаків, і має своє коло денотатів. Причина таких протилежних думок полягає в багатоаспектності і складності самого явища – мовного знака.

Категорія предметної якості, на думку О.М.Ільченко, – особлива мовна категорія, яка характеризує в ширшому плані відношення між предметами, представлені в мові у вигляді якісної ознаки одного з них. Перехідна мовна категорія предметної якості відображає динаміку розвитку мови в синхронії. Уявлення про існування в мові цієї субкатегорії формувалося поступово. В англійській мові значні складнощі викликає сам процес виділення прикметника як частини мови. Ми вважаємо, що О.М.Ільченко виділяє перспективний підхід до прикметників як до центральної частини функціонально-семантичного поля якості. Якщо розподілити в сучасній англійській мові розряди прикметників і

функціонально близьких до них засобів за ознакою поля залежно від ступеня вираження категорії якості з притаманною їй градуальністю, то у межах такого поля можна виділити декілька зон. До першої, центральної групи належатимуть **градуальні** прикметники, які передають значення неоднорідності якісної ознаки типу *happy day, strong feelings*. До другої – якісно-однорідні, в яких повною мірою представлено якісне значення, але відсутні компонент предметності та ступені порівняння (*leather belt, surgical ward*). До третьої, **перифірійної** – предметно-якісні прикметники, представлені у вигляді якості відношення між предметами (*Slavonic features, people's virtues*) [76, 3-24]. Отже, градуальні прикметники є ядром цього класу, найоб'ємнішим за кількістю [4, 60]. Прикметники групи *cold-warm*, які ми досліджували, належать до градуальних. В основі градуальних відношень є явище семантичної градації. Аналіз значень цієї групи слів ми подамо у подальшому викладі за методикою семантичного поля.

Висновки до розділу

Перший розділ “Сутність значення слова” присвячено критичному аналізу основних напрямів у розвитку вчення про значення слова, висвітленню філософського аспекту проблеми, зокрема, зв'язку значення з поняттям та знаком, розкриттю сутності інваріантного значення слова, а також обґрунтуванню семантичного статусу прикметника.

Поняття – це логічна категорія, яка є однією з форм мислення, в якій здійснюється узагальнене відображення того чи іншого класу предметів. Поняття – відображувальна категорія, оскільки в поняттях відображаються уявлення людини про зовнішній світ. Значення – це відображення об'єктивної дійсності і може бути визначеним як зв'язок, відношення свідомості (мислення) до історично утвореної і соціально зумовленої системи матеріальних знаків. Значення знака є те, що позначається чи виражається за допомогою знака. Знак вказує на конкретне значення тому, що за ним це значення закріпила суспільна практика.

Кожне слово поряд зі значенням має смисл, який виникає в процесі індивідуальної мовної діяльності носія мови в конкретний момент часу, в конкретній ситуації спілкування. Контекст, ситуація спілкування створюють умови для виявлення смислу слова. При зверненні до зв'язного тексту, при тлумаченні його змістової частини поняття смислу стає вирішальним. У будь-якому висловлюванні, у кожній ситуації спілкування виникає певний зміст, смисл, актуальний у конкретний момент і за конкретних обставин. Значення слова може залишатись незмінним. Інваріантне значення в мові складається з набору елементарних смислів – сем, тобто узагальнених, абстрагованих, комунікативно релевантних ознак відповідного поняття, що набули структурної якості як компоненти лексико-семантичної системи мови. Семи виконують функції семантичних диференційних ознак (СДО) у послідовно різних поняттях.

Упорядкований набір сем становить семантичну структуру відповідного слова. Набір породжуваних різних смислів одного слова у різних контекстах визначається як смислова або семантична структура слова. Основою смислу є марковане поняття, яке разом з СДО однозначно визначає смисл кожного вживання слова.

Огляд літератури дає підстави зробити висновки про те, що прикметник не позбавлений власної семантики, в основі якої є категорія якості. Кожний прикметник має власне інваріантне значення, яке виконує функцію диференціації і градації на послідовно різних основах опозиції, породжуючи відповідні смисли. Ядром цього класу, найоб'ємнішим за кількістю, є градуальні прикметники. Досліджувані нами прикметники групи *cold-warm* належать до градуальних. В основі градуальних відношень є явище семантичної градації.

Основні положення першого розділу “Сутність значення” відображені у публікаціях автора [18; 19; 22; 156]. Аналіз значень досліджуваної групи слів ми здійснюємо в подальшому викладі на основі методики семантичного поля.

РОЗДІЛ II

ЗНАЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ТЕМПЕРАТУРНОЇ ОЗНАКИ

2.1 Семантичне поле прикметників групи *cold-warm*

Для визначення семантичного поля прикметників температурної ознаки потрібно передусім з'ясувати природу самого поняття *поле*, його місце в системі мови. Незважаючи на велику кількість вживань терміна *поле*, зрозуміти, яке значення вкладає у цей термін той чи інший автор, можна лише емпірично. Найпоширенішими словосполученнями з компонентом *поле* у лінгвістиці є семантичні поля, функціонально-семантичні, морфемні, фонемні, словотворчі, лексемні, мікро- і макрополя, модальне поле, мікрополе речення, макрополе числа, понятійне поле, мікрополе теперішнього, минулого, майбутнього часів, лексико-граматичне, реляційне, квазіполе і т.д. З навіть не повного списку того, що в лінгвістиці називається полем, знайти послідовність в інтерпретації тих чи інших явищ як поля важко. Проблема складна, вона тісно пов'язана з низкою інших питань, які перебувають в центрі лінгвістичних досліджень, зокрема:

- мова як об'єкт дослідження, системний і багаторівневий характер мови, співвідношення між поняттями *мова* і *мовлення*;
- система і структура мови, місце термінів у мові і в загальній теорії систем;
- співвідношення між поняттями *система*, *структура*, *поле* в лінгвістиці;
- поняття *відношення*, *зв'язки*, *опозиції* у вивченні системи, структури, поля;
- співвідношення між поняттям поля в лінгвістиці і загальній теорії поля;

- поняття *елемент, одиниця, ієрархія одиниць* структури, системи, поля;
- співвідношення між категоріями поля і системи мови;
- характер синтагматичних і парадигматичних зв'язків у мові;
- класифікація полів, обґрунтування принципів класифікації.

Необхідність встановити чіткі визначення категорій *система, структура, поле* пояснюється тим, що ці терміни мовознавці використовують довільно, інколи синонімічно. Причиною ототожнення різних понять може бути факт, що такі явища, як парадигматика, синтагматика, зв'язки і відношення, є спільними і для системи, і для поля. Тому вивчення природи категорії поля веде до аналізу особливостей системи і структури мови [26, 90-93; 78, 42-46; 134, 11-28]. Хоча поняття поля багато разів критикували, кількість робіт, присвячених вивченню його природи, зростає. Якщо раніше йшла полеміка щодо синонімії термінів *система* і *структура*, то тепер вони отримали ще одного претендента на роль їхнього синоніма. Категорія поля в мові, без сумніву, існує. І якщо опозиції є характерними і для системи, і для поля, то це не заперечує існування другого і не означає витіснення першого. Правильним є те, що дослідникам потрібно строгіше підходити до диференціації наукових понять, не змішувати її категорій.

Не викликає сумніву думка Г.С.Щура, що розумінню природи категорій поля, системи, структури і правомірності оперування цими термінами в лінгвістиці, встановлення меж між ними може сприяти вивчення загальновідомих фактів: по-перше, існування в мові принаймні двох принципів групування лінгвістичних елементів, по-друге, об'єднання в групи є природним способом існування будь-яких елементів, по-третє, не всі групи лінгвістичних елементів мають однакову природу [152, 156]. Основними принципами групування лінгвістичних елементів є принцип інваріантності та функціональний принцип. Інваріантними групами називаємо поєднання елементів на основі спільності властивостей (диференційних ознак, фонем,

морфем, основ, значень). Пересікання інваріантних груп є характерним для всіх рівнів мови. Крім того, цим групам притаманна типова атракція (привабливість), на відміну від елементів функціональних груп. Оскільки в основі цих груп лежить інваріантний принцип, Г.С.Щур вводить термін *інваріантне поле*. Він відображає принцип групування (інваріантний, а не функційний, не понятійний, не асоціативний). Фонемні, морфемні, семантичні, морфосемантичні, лексичні поля є окремими випадками. Категорія структури є загальнішою щодо категорій *поле* і *система*, і структурний принцип, як і комбінаторний, є загальнішим порівняно з інваріантним і функціональним принципами, що свідчить про ієрархію принципів і необхідність свідомого, багатопринципного підходу у дослідженні мови. Групи і елементи, для яких характерні причинові зв'язки (взаємозв'язки), точніше, мережу зв'язків між функційними елементами і групами функційних елементів, слід розглядати як систему. При такому підході співвідношення між категоріями поля і системи в мові є достатньо визначеним і зникає можливість змішувати ці категорії у процесі лінгвістичного аналізу [152, 234].

Поле в мові є лінгвістичною, а не понятійною чи асоціативною категорією. Інваріантні групи не є асоціативними, психологічними явищами, оскільки вони властиві також іншим явищам і, отже, існують незалежно від суб'єкта. Дослідження загальних рис елементів приводить до зростання ролі принципу інваріантності категорії поля, яке може розглядатись як спосіб існування елементів, а принцип інваріантності – як гносеологічний принцип. Розчленування елементів на частини і їх опис за допомогою диференційних ознак веде до встановлення інваріантних груп, представлених у мові фонемними, морфемними рядами, а також лексемами з однаковим значенням. Диференційні ознаки відображають властивості елементів, і саме за їх допомогою досліджуються поля. Такий метод сприяє якісному аналізу явищ через їх кількісний аспект і комбінаторику [152, 177].

Критичний аналіз досліджень, присвячених проблемам поля в лінгвістиці, представлений у монографії Г.С.Щура “Теорії поля в лінгвістиці” [152]. Автор аналізує напрями і підходи до вивчення поля мовознавцями. Зокрема, вважає, що заслугою Й.Тріра є те, що він розділив поняття *лексичне і понятійне поле* та ввів у лінгвістичний вжиток ці терміни. Сам Й.Трір наголошував, що його підхід був продиктований не загальнофілософськими чи загальнолінгвістичними, а практичними міркуваннями. Передусім його цікавило те, що слід взяти за основу, виділяючи якусь сукупність слів із загального лексикону. Таким критерієм, на його думку, може служити наявність спільних значень у відповідній групі слів. Розвинув цю думку О.Духачек. Він вважав, що в мові є декілька типів полів, і надавав перевагу семантичним полям, елементи яких мають спільне значення. Аналізуючи групу слів зі значенням *краса*, автор дійшов висновку, що словниковий запас кожної мови – це структурне ціле, де кожне слово займає конкретне місце відповідно до своєї семантичної структури і свого відношення до інших слів. У слові реалізується єдність форми і змісту, тому слова об’єднуються одне з одним на основі визначеної спільності форми і певної спорідненості значення. Значення розглядається як комплекс і визначається як реалізація сукупності смислової основи і всіх понятійних, емоційних, експресивних, граматичних і стилістичних другорядних компонентів. О.Духачек виділяє два основні типи лінгвістичних полів: словесні лінгвістичні поля, ядром яких є слово, і понятійні поля, в яких слова в своїй семантиці містять одне й те саме поняття (елементарні поля) чи декілька близьких понять (комплексні поля). За визначенням О.Духачека, лінгвістичне поле – це сукупність слів, об’єднаних певними взаємовідношеннями, які утворюють ієрархічну структурну єдність. Дещо інакше визначає це поняття Е.Косеріу. На його думку, лексичне поле – це сукупність лексем, об’єднаних єдиною лексичною цінністю і протиставлених одна одній за допомогою мінімальних відмінностей лексичного змісту [152, 212]. Понятійні поля не збігаються з лексичними.

Автор наводить приклади групи лексем: *froid* (холодний), *tiede* (теплий), *chaude* (гарячий), *brulant* (пекучий) – у французькій мові і *jung* (молодий), *neu* (новий), *alt* (старий) в німецькій мові. Г.С.Щур вважає, що у визначенні поля Е.Косеріу є два сумнівні моменти: по-перше, незрозуміло, на якій основі елементи поля слід розглядати як протиставлені, по-друге, спільна ознака в таких парах як холодний-гарячий, молодий-старий є екстралінгвістичною. В першому випадку вона вказує на те, що ці лексеми означають температуру, у другому – вік. Ймовірно, що градація обидвох характеристик може змінюватися і залежати від того, яку температурну чи вікову шкалу брати за основу [152, 42]. Г.С.Щур пояснює суперечності у концепції Е.Косеріу тим, що в ній не розмежовуються різні типи груп та інваріантів, не приділяється увага існуванню в мові певних принципів групування елементів [152, 45].

Ми погоджуємось з Г.С.Щуром, що відмінність між полем і класом полягає не в тому, що для полів характерна лексична сполучуваність, а для класів – ще і граматична, оскільки виникає запитання, як можуть поля бути одночасно і парадигматичними, і синтагматичними чи синтаксичними? Якщо явище не тлумачиться як поле, говорять про валентність чи про колігації та колокації, залежно від того, на що робиться наголос: на семантичну сполучуваність чи на сполучуваність у синтаксичній структурі різних категорій і елементів різних класів. У своїй праці Г.С.Щур розглядає парадигматичні, синтаксичні, граматичні, функціонально-семантичні поля, лексичні асоціації та асоціативні поля, морфосемантичні поля у морфології, співвідношення між категоріями поля і системи в мові, порівнює особливості тлумачення поняття *поле* в мовознавстві та інших науках, природу семасіологічного й ономасіологічного підходів, явище синонімії, принцип інваріантності в лінгвістиці та інших науках. Дослідник визнає, що позитивним моментом польових досліджень є спроба поєднати в одному дослідженні парадигматичного і синтагматичного, а також семасіологічного і ономасіологічного підходів. Семасіологія вивчає слово і його смисл,

ономасіологія – ідею та її вираження. Причиною труднощів щодо розмежування обидвох підходів є надто розширене, нечітке визначення поняття поля, при якому практично кожна сукупність елементів безвідносно до їх природи тлумачиться як поле. Наявність загальної диференційної ознаки (ЗДО) в елементах цієї сукупності не є переконливою основою для такого тлумачення, оскільки під ЗДО часто розуміють загальну функцію, наприклад, сукупність засобів, що позначають поняття часу, числа, роду тощо.

Якщо розглядати значення як функцію, то, без сумніву, в елементах різних рівнів, які передають це поняття, можна побачити ЗДО (інтегральну, семантичну). Функції (значення) можуть бути різними: граматичними, лексичними, і їх можна вивчати як окремо, так і комплексно. Проте ми не погоджуємось з Г.С. Щуром в тому, що слабким місцем польових теорій є постулювання полям опозицій [152, 108]. Автор вважає неправомірним називати їх теоріями, а лише гіпотезами. Ймовірно, що постулювання опозицій полю неправомірне з погляду поняття поля у фізиці і біології, в котрих потрібною є взаємодія елементів цього поля, а не їх опозитивні відношення, оскільки опозиції не завжди відображають взаємодію між елементами. У лінгвістиці опозиції завжди розглядались як атрибут системи, проте їх постулювання полю не означає ототожнення понять *поле* і *система*, їх синонімічне вживання.

Доцільно відштовхуватися від очевидного факту наявності в мові рівнів і, відповідно, полів, характерних для кожного рівня. Саме тому виникли поняття *граматичне поле*, *синтаксичне поле*, *семантичне поле* тощо.

Досліджуючи значення прикметників, ми звертаємо особливу увагу на природу семантичного поля. На думку А.О.Білецького, низка слів, значення яких має кілька спільних компонентів, утворює семантичне поле. Наприклад, начиння: чашка, кухлі, склянки, миски, каструлі, тарілки, тарелі тощо [28, 186]. Важко не погодитись з таким визначенням, проте, вважаємо, що воно потребує деяких уточнень. Зокрема ми поділяємо теорію інваріантного

значення слова, яке складається з набору сем. Тому семантичним полем називаємо множину слів, інваріантні значення яких мають спільні семи.

Ю.С.Маслов семантичним полем називає множину слів, точніше, їхніх значень, по'язаних одним і тим самим фрагментом дійсності [105, 96]. Слова, значення яких належать полю, утворюють тематичну групу. Автор дає приклади таких груп: слова, що позначають час і його відрізки (час, пора, рік, місяць, тиждень, доба, весна, ранок тощо), терміни спорідненості (батько, мати, син, брат тощо), назви рослин, назви температурних відчуттів (гарячий, холодний, прохолодний, теплий), назви процесів чуттєвого сприйняття (бачити, чути, відчувати, помічати) тощо. З погляду їхніх внутрішніх смислових відношень слова однієї тематичної групи повинні розглядатися як відносно самостійна лексична мікросистема [105, 96]. У рамках тематичної групи виділяються різні типи семантичних зв'язків, найважливішим з яких є ієрархічний зв'язок по лінії рід-вид [105, 96-97]. Детальніший аналіз смислових зв'язків, в яких беруть участь слова, дає змогу “розщеплювати” концептуальне значення на його найдрібніші складові – окремі семи. Виділені семи відіграють роль інтегральних семантичних ознак, які об'єднують це значення з іншими, а також диференційних семантичних ознак, які відділяють одне значення від іншого. Аналіз смислових зв'язків є важливим у вивченні поля, проте визначення поля Ю.С.Масловим, на нашу думку, нечітке, розпливчате, потребує додаткових пояснень (зокрема про те, що автор розуміє під **фрагментом** дійсності).

Згідно з визначенням Л.М.Васильєва, семантичні поля – це і семантичні класи (групи) слів будь-якої однієї частини мови, і семантично співвідносні класи слів різних частин мови, і лексико-граматичні поля, і функціонально-семантичні поля, і парадигми синтаксичних конструкцій, об'єднані трансформаційними (дериваційними) відношеннями, і різноманітні типи семантико-синтаксичних синтагм [41, 126]. Автор не дає чіткого визначення семантичного поля, а лише перелічує, які класи, групи, парадигми, синтагми

називаються семантичними. Незважаючи на суттєві структурні відмінності, їх об'єднує те, що всі вони в своїй основі мають ту чи іншу семантичну категорію чи категоріальну ситуацію. Виникає запитання, які саме семантичні категорії і ситуації має на увазі дослідник. Незрозумілою є також думка про розмежування семантичних полів і семантичних класів. Останні він визначає як лексичні поля парадигматичного типу, які є більш-менш складними угрупованнями, члени яких об'єднані спільним смислом (інваріантним значенням-ідентифікатором). Тобто визначення терміна *клас*, потрібне для того, щоб не змішувати класи з полями, подається за допомогою терміна *поле*. Залишаються тільки поля синтагматичного типу. Автор сам собі суперечить, називаючи синтаксичні парадигми семантичними полями, а не класами, вираженими конкретними словосполученнями і реченнями, пов'язаними одне з одним трансформаційними (синонімічними і дериваційними) відношеннями. Вважаємо, немає потреби виділяти поряд з полями ще і класів, груп, парадигм, синтагм, оскільки це призводить до плутанини, їх синонімічного вживання, тлумачення кожного поняття за допомогою іншого. Зручніше вживати термін *семантичне поле парадигматичного (синтагматичного) типу*.

Для того, щоб дослідити значення прикметників семантичного поля температурної групи, потрібно з'ясувати, які прикметники належатимуть до цієї групи і які з них формуватимуть ядро цього поля. Для визначення членів синонімічних рядів з домінантами *cold* і *warm* ми проаналізували словникові статті англійських тезаурусів і синонімічних словників: *Roget's Thesaurus (RT)*, *Roget's 21st century Thesaurus (R21CT)*, *Oxford American Dictionary (OAD)*, *Webster's New World Dictionary (WNWD)*, *the Scribner-Bantam English Dictionary (BSED)*. Компонентний аналіз словникових дефініцій дав змогу ідентифікувати ад'єктивні лексеми, встановити якісні та кількісні характеристики кожного слова, їхні взаємозв'язки та місце кожної з лексичних одиниць у ядрено-периферійній структурі поля.

Наші дослідження семантичного поля температурної ознаки склалися з п'яти етапів: 1) виявлення синонімічного ряду з домінантою cold; 2) виділення ядра синонімічного ряду з домінантою cold; 3) виявлення синонімічного ряду з домінантою warm; 4) виділення його ядра; 5) об'єднання відповідних синонімічних рядів в антонімічну групу з температурною ознакою, ядро якої складатиме сума двох відповідних ядер.

Ми зафіксували, що прикметник cold має 84 синоніми (згідно з R21CT). Проте це не означає, що синонімічний ряд з домінантою cold складається із 84-х членів. Кожний з них має свою словникову статтю синонімів. Деякі з них ми вже зустрічали серед синонімів cold, інші трапляються вперше, але, без сумніву, належать до семантичного поля cold-warm. Ми виписали синоніми цих слів. Наприклад, прикметник cool має 87 синонімів, chill – 45, bitter – 60, penetrating – 40. Найменшу кількість синонімів має прикметник stony – 15, найбільшу кількість, 134 члени – прикметник dead, brisk має 111, raw – 110 синонімів. У середньому кожен із 84-х членів має 30-40 синонімів. Літерою S ми позначили суму всіх синонімів досліджуваних 84-х слів, і вона становить 2070 слів, серед яких деякі повторюються (див. рис.2.1). Несподіваним був той факт, що домінанта cold не використовується у всіх словникових статтях синонімів, а тільки 51 раз. Це свідчить про те, що серед синонімів домінанти є слова з віддаленим значенням, проте ми їх не вилучаємо із списку цього семантичного поля. Вони утворюватимуть його периферію.

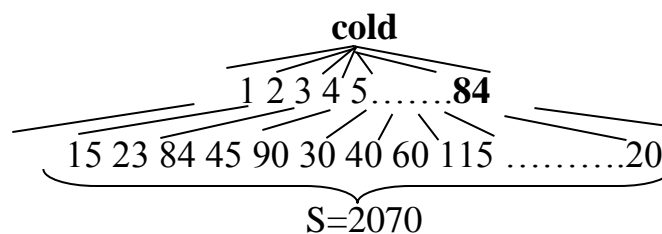

Рис. 2.1

Список членів поля (**позначмо** літерою s) становить 1076 членів. Тоді остача S мінус s – це сума слів, які повторюються у дефініціях цих синонімів.

Наприклад, слово *cold* повторюється 51 раз (позначмо кількість вживання кожного слова літерою *n* з певним індексом), *cool* – 29, *chill* – 17 і т.д., тобто $n_1=51$, $n_2= 29$, $n_3=17$. Визначимо коефіцієнт частотності вживання кожного члена цього поля – *k* за формулою:

$$k = n : (S-s) \times 100\% \quad (2.1)$$

Наприклад, коефіцієнт домінанти *cold* $k = 51 : (2070-1076) \times 100 = 5,13\%$, коефіцієнт *cool* $k_1 = 29 : (2070-1076) \times 100 = 2,9 \%$, коефіцієнт *chilly* $k_2 = 16 : (2070- 1076) \times 100 = 1,6 \%$ і т.д. Прикметники з найвищим коефіцієнтом частотності становитимуть ядро семантичного поля прикметників цієї групи. Ми визначили, що до ядра синонімічного ряду з домінантою *cold* належать прикметники *cold, cool, frigid, chilly, icy, arctic, freezing* (див. додаток А).

Аналогічно віднаходимо кількість прикметників синонімічного ряду з домінантою *warm* і виділяємо ядро цього поля. З 934 прикметників до ядра належать *warm, lukewarm, hot, tepid, torrid*.

Отже, до семантичного поля прикметників температурної ознаки входить 2010 ($1076+934=2010$) членів. Ядро цього поля формують 12 членів, зокрема *cold, cool, frigid, chilly, icy, frosty, arctic, freezing warm, lukewarm, hot, tepid, torrid*.

Ми перевірили отримані результати за допомогою вже відомих у лінгвістиці формул, зокрема, формули для визначення вагомості компонента в тлумаченні $W = ((n+1) - r) : n$, де *n* – кількість компонентів (рубрик) тлумачення, *r* – ранг компонента, та формули для визначення ступеня синонімічності $v = 2c : (n+m)$, де *n* і *m* кількість значень кожного слова, а *c* – кількість значень, які збігаються [24, 58].

Наприклад, прикметник *cool* з коефіцієнтом $k=2,9\%$, має ступінь синонімічності $v = 2 \times 12 : (18+8) = 0,92$ (OED) і вагомість $W = ((12+1) - 1) : 12 = 1$. Ми визначили показники членів поля з найвищими коефіцієнтами *k* і дійшли

висновку, що чим вищий показник вагомості слова, то вищий ступінь його синонімічності і це слово частіше використовується у словникових статтях синонімів членів семантичного поля. Отже, список слів, які належать семантичному полю, можна скласти за допомогою аналізу тлумачних і синонімічних словників. Для визначення ядра поля потрібно використати дані кількох словників і застосувати згадані формули, котрі дають змогу отримати об'єктивні результати. Семантичне поле температурної ознаки має велику кількість членів, які формують його периферію.

Щодо етимологічного складу, то найбільшу кількість становлять прикметники староанглійського (402 члени) і латинського (411) походження. Багато слів запозичені з французької мови, зокрема, зі старофранцузької – 91, середньофранцузької – 72, французької – 31. 66 слів мають грецьке походження. Походження 26 слів нез'ясоване (у словниках вони подані з позначкою ? в словниках, або *prob.*, наприклад, *prob. Scand.* – можливо скандинавського). Крім того, є слова німецького, скандинавського, італійського, іспанського, навіть китайського (*gung-ho*) походження, хінді (*cushy*) та ін. Велика кількість членів периферійного поля зумовлюється ще значною кількістю складних слів (*cold-blooded, cold-producing, warm-hearted, hot-tempered* etc.), сталих словосполучень (*ball off fire, fine and dandy, going easy on, bleeding heart, falling all over oneself* etc.). Ядро сформували 12 прикметників: домінанти антонімічних рядів *cold* (Old English) і *warm* (Old English), і члени їх синонімічних рядів – *cool* (Old English), *chilly* (Old English), *frigid* (Latin), *icy* (Old English), *freezing* (Old English), *arctic* (Greek), і *lukewarm* (<obc *luke tepid*), *tepid* (Latin), *hot* (Old English), *torrid* (Latin).

Крім того, прикметники температурної групи утворюють синтаксичні парадигми, які є семантичними полями синтагматичного типу, виражені конкретними словосполученнями і реченнями, пов'язаними один з одним трансформаційними (синонімічними і дериваційними) відношеннями. Л.М.Васильєв називає такі поля семантико-синтаксичними моделями і вважає,

що вони є змішаними (комплексними, комбінованими) семантичними полями, які є результатом об'єднання в одній семантико-синтаксичній моделі (абстрактній семантичній синтагмі) відповідно до валентностей того чи іншого типу предикатів декількох лексичних парадигм. До моделей такого типу ми можемо віднести моделі (див. табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Семантичні поля прикметників температурної ознаки
синтагматичного типу

1) A+N	2) Adv + Adj + N	3) N + to be + A
Arctic climate Freezing wind Cold weather Cool rain	A very freezing look Rather cold welcome A very warm greeting Very hot words	The tea is cold The drinks are cool The water is warm The soup is hot
4) Prn + to be + Adj	5) It is + Adj + Inf	6) As + Adj + as + N
I am chilly He is cold She is cool It is warm	It is cold to walk It is cool to eat It is warm to wear We are hot to speak	As cold as stone As cool as winter As warm as wool As hot as fire

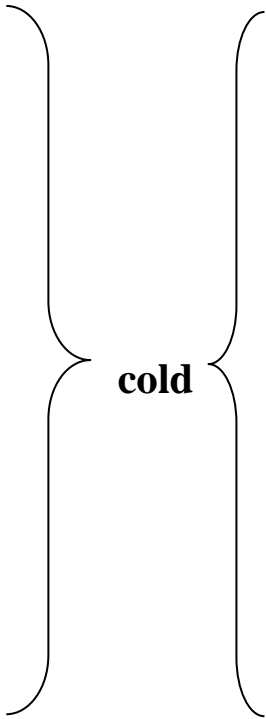
1) у якій прикметники температурної групи оцінюють слова, об'єднані в семантичне поле “природних явищ”, 2) у якій об'єднано три семантичних поля: група іменників-характеристик людини, група прикметників холодний-теплий, яка дає оцінку відповідним характеристикам, група прислівників, яка служить для кількісної кваліфікації ознаки, 3) у якій також три поля: іменників зі значенням “їжа”, синтагми дієслова to be, прикметників групи холодний-теплий, 4) в якій такі синтагми: займенників, дієслова to be і парадигма температурної ознаки. У моделі 5) дієслова неможливо об'єднати в одну групи з однією спільною ознакою, але вони утворюють граматичну парадигму

інфінітива. Модель 6) – це чітке синтаксичне вираження прикметників холодний-теплий у конструкції порівняння.

Прикметники мають ступені порівняння, і тому список продовжиться, оскільки члени температурної групи утворюватимуть синтагми такого типу: *Aer + N*, *Aer + than + N*, *the Aest + N*. Отже, прикметники здатні вступати в різноманітні конструкції, синтагматичні зв'язки. Візьмімо один з членів групи, наприклад, *cold*. Семантичне поле синтагматичного типу в цього слова налічуватиме 9 моделей (див. табл. 2.2). Наше дослідження підтверджує висновки про те, що семантичні поля за своєю структурою є або парадигматичними, або синтагматичними, або змішаними (комплексними).

Таблиця 2.2.

Семантичне поле синтагматичного типу прикметника *cold*.

1.A resolution flamed in	 cold	blood (<i>A+N</i>)
2.When awaked his heart was		(<i>N+to be+A</i>)
3.That sometimes the too		calculations of our powers should reconcile...(<i>Adv+A+N</i>)
4.He is		in his colouring. (<i>Prn+to be+A</i>)
5.The weather is		to go out (<i>N+to be+A+Inf</i>)
6.As		as stone (<i>as+ A+as+N</i>)
7...no other colour but blue would make a		-er tint (<i>A-er+N</i>)
8.Which gave the		-est damp of sorrow to our hearts (<i>A-est+N</i>)
9.The		rolling is effected by means... (<i>A+Ger</i>)

Парадигматичні поля є різноманітними типами парадигм (лексичних, морфологічних, синтаксичних) з деякими спільним семантичним категоріальним значенням. Відмінні щодо засобів вираження парадигми можуть об'єднуватися за якоюсь загальною семантичною функцією у складніші комбінації, які називаються функціонально-семантичними полями. Синтагматичні поля реалізуються в різноманітних типах семантичних синтагм, змішані поля – у типах абстрактних семантичних моделей [41, 135-136].

Отже, семантичним полем ми називаємо множину слів, в інваріантних значеннях яких є спільні семи. Існують семантичні поля парадигматичного, синтагматичного, змішаного типу. Оскільки в нашому дослідженні основну увагу ми приділяємо проблемі значення слова, семантиці прикметника, то нас передусім цікавить семантичне поле парадигматичного типу і, зокрема, прикметників температурної ознаки. Ми визначили склад ядра цього поля, периферію. Польовий підхід до вивчення таких проблем, як синонімія, антонімія, полісемія вважаємо виправданим, науково обґрунтованим. Семантичне поле прикметників можна представити схематично, але для цього потрібно розглянути ще одне важливе явище – семантичну градацію.

2.2 Семантична градація прикметників семантичного поля температурної ознаки

Градація – це впорядкування відповідно до певної шкали, а шкала – послідовність числових значень [149, 5]. Важливими ознаками шкали є її недискретність і можливість руху по ній у двох протилежних напрямках. Онтологічний статус градації зумовлюється взаємозв'язком з логічними категоріями якості, міри та руху. Людину оточують різноманітні предмети, ознаки, відношення. Всі об'єкти дійсності перебувають у постійному русі, зміні. Проте в кожний момент руху об'єкт може бути визначений як такий, що перебуває у точці відносного спокою. Тому процес

градації можна уявити як лінію, шкалу з певними поділами. Явище градації пов'язане з операціями порівняння і класифікації.

Одним із перших лінгвістів, що звернув увагу на це явище, був Е.Сепір. У статті “Градування. Дослідження семантики “ (“Grading. A Study in Semantics “) [179]. Він визначив основні аспекти вивчення і проблематику градації, виділив психологічне, логічне, лінгвістичне градування, показав зв'язок градування з емоційною оцінкою.

За останні роки різноманітним аспектам градації було присвячено багато досліджень, дисертацій, серед них праця Д.Болінджера “Градуальні слова” (“Degree words“), монографія Е.Вольф “Функціональна семантика оцінки”, посібник О.Шейгал “Градація в лексичній семантиці“. Мета цього розділу - вивчити особливості градації прикметників температурної групи *cold-warm*, віднайти зв'язок цього феномену прикметників з семантичною структурою їх значень, визначити роль градаційної семи у складі інваріантного значення слова.

Явище лексико-семантичної градації підтверджує існування особливого типу семантичних ознак – градуальних ознак. А.Кузнецов виділяє, з одного боку, бінарні семантичні ознаки (наприклад, *жіночий-чоловічий*), з іншого боку, градуовані ознаки, значення яких організовані у вигляді певної шкали (наприклад, *температура, ширина*) [89, 70]. У І.А.Стерніна простежуємо інший підхід до класифікації семантичних ознак. Він розподіляє їх на закриті (ті, що мають антонімічні конкретизатори, наприклад, **вік** - *юний, молодий, дорослий*) і відкриті (ті, що завжди утворюють відкритий ряд, наприклад, **форма** - *квадратний, круглий, прямокутний*). Крім того, за характером семного конкретизатора І.А.Стернін виділяє чіткі семи (наприклад, *наявність-відсутність*) та нечіткі (*важкий-легкий, гарний-негарний*) [139, 52]. О.І.Шейгал справедливо критикує такий підхід до класифікації семантичних ознак. Окрім закритих і відкритих ознак, існує проміжна категорія ознак, конкретизатори яких утворюють закритий ряд і водночас не мають

антонімічних полюсів. Точнішею, на нашу думку, є класифікація градуальних ознак О.І. Шейгал на параметричні ознаки, що відображають об'єктивно вимірні параметри речей (*розмір, висота, ширина, довжина, товщина, вага, вік, швидкість, сила, температура напруга*), та якісно-оцінювальні. Перші, як правило, є емпіричними (безпосередньо сприймаються органами чуття). Інші можуть бути як емпіричними, так і раціональними [149, 10].

Більшість досліджень, присвячених градації, проведено на матеріалі прикметників, очевидно, у зв'язку з тим, що у прикметників градуальність легше виділити і тільки у цієї частини мови є категорія ступенів порівняння. Градуальність прикметника має чітке синтаксичне вираження у конструкціях порівняння: *A er (more A) than ...*

As A as ...

The A est (the most A) of ...

Very A

Традиційно вважається, що якісні прикметники є **градуальними**, а відносні – ні. О.Д.Арбатська і Д.І.Арбатський запропонували поділ градуальних прикметників на предметно-якісні (колір, вага, запах, смак, розмір), якісно-однорідні (місце, час) і якісно-неоднорідні (функція, спосіб, причина). Автори ввели поняття різного діапазону градуальності різних типів прикметників. На їхню думку, до високоградуальних прикметників з максимальним набором градуальних форм належать немотивовані або слабо мотивовані прикметники, наприклад, *здоровий, дорогий*. Низькоградуальними (з незначним діапазоном інтенсивності) є мотивовані прикметники, наприклад, *дружній, туманний* [4, 52-65]. Проте діапазон градуальності прикметника визначається не тільки чинником його мотивування (збереження мотивування означає, що значення прикметника ще не повністю відірвалось від значення предметного носія ознаки), а й екстралінгвістичною відносністю. Дослідження І.Козлової засвідчило, що англійські прикметники ваги характеризуються нижчою градуальністю (меншою кількістю кванторів), ніж прикметники

температури. Це явище можна пояснити особливостями людського сприйняття. Різницю в температурі людина відчуває чіткіше, ніж у вазі.

Семантичні особливості градації пов'язані з її основними елементами:

- 1) шкала (графічний символ ознаки),
- 2) точка відліку на шкалі,
- 3) поділи на шкалі (градаційні квантори),
- 4) рух по шкалі (в напрямку збільшення або зменшення ознаки).

Градація має статус одного з типів семантичних відношень і виконує деяку роль в організації лексичних мікросистем і лексико-семантичних парадигм. Градуальні опозиції в лексиці здебільшого розглядають у межах або антонімічних, або синонімічних чи квазісинонімічних відношень. Такі якості градуальної шкали, як полярність (наявність протилежних полюсів) та високий рівень семантичної близькості сусідніх елементів шкали, свідчать про існування особливого типу відповідних парадигматичних груп, де перехрещуються синонімічні й антонімічні відношення. На думку О.І.Шейгал, основним для типології градуальних парадигм є протиставлення повних і неповних парадигм. Як впливає з її досліджень, більшість градуальних парадигм є неповні [149, 49].

Прикметники температурної групи *cold-warm* утворюють повну градуальну парадигму. По-перше, сам прикметник як частина мови виражає якісну ознаку, а отже, більше, ніж інші частини мови, пристосований для позначення градації ступенів ознаки. По-друге, людина легко відчуває різницю в температурі.

Парадигма температурної ознаки – це симетрична закрита парадигма, в якій подані:

- 1) два полюси *arctic-torrid*,
- 2) середні квантори позитивного і негативного полюсів (носії середньої міри видової ознаки – *cold-warm*),

3) підсилення ознаки *tepid – lukewarm – warm – hot*, та ослаблення ознаки *cool – chill – cold – freezing – frigid – icy – arctic*,

4) велика кількість членів.

Особливу роль у градаційних структурах виконує середній квантор шкали – функцію точки відліку, з якою пов'язують поняття нуля, норми, еталона, середнього ступеня якості. Під емпіричним еквівалентом числового нуля розуміють відсутність якоїсь якості у цій емпіричній системі, [149, 18-19]. Очевидно, не може існувати такої емпіричної властивості, яка б сама собою мала нульову міру. Реальні предмети не можуть мати нульової довжини чи ваги. Температуру повітря нуль градусів за Цельсієм (0°C) аж ніяк не можна вважати нормою чи еталоном. Отже, потрібно розмежовувати умовну нульову точку, з одного боку, та абсолютну - з іншого. Спробуймо розмістити парадигму температурної ознаки на температурну шкалу. Об'єктом дослідження умовно візьмімо повітря (див. рис. 2.2).

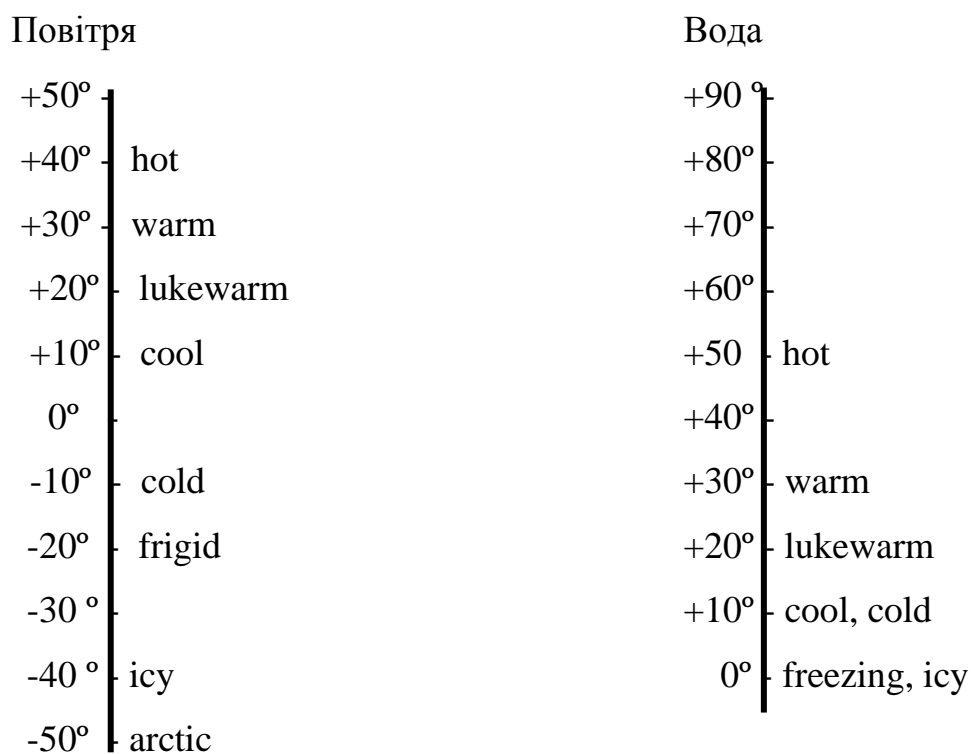
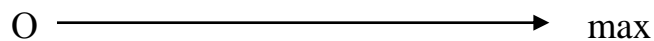

Рис. 2.2.

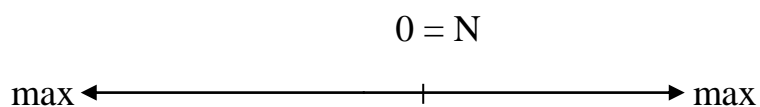
При температурі +10° С людина відчуває меншу кількість тепла. Тому біля цієї поділки ми поставили прикметник *cool*. В Арктиці дуже низькі температури: – 40-50°С, нестерпні для людського організму. Тому прикметник *arctic* розміщений навпроти цих поділок шкали. Без сумніву, нульова точка парадигми та абсолютний 0°С не збігаються. Ще більші розбіжності спостерігаємо при розміщенні парадигми температурної ознаки води на температурній шкалі. Адже при 0°С вода перетворюється у лід, а при +100°С – у пару. Отже, маємо відрізок, один кінець якого починається в точці 0 (нуль). Кількість членів парадигми зменшилася. Точка відліку перемістилась ще далі від абсолютної. Полюси шкали обмежені.

Завдання можна ускладнити, досліджуючи словосполучення *вода в річці*, *вода в кухлі*. Прикметники займатимуть різні місця на шкалі, нулі не збігатимуться.

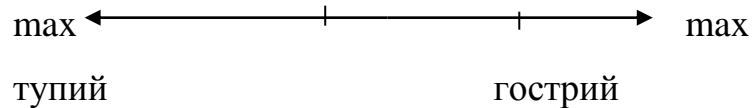
Інтерпретації нуля на шкалі для якісних прикметників є різних типів [148, 19-20]: 1) для прикметників абсолютної семантики (наприклад, *червоний*) початкова точка відліку відповідає абсолютному нулеві:

2) для якісно-оцінних прикметників релятивного типу (наприклад, *теплий-холодний*, *великий- малий*) місце нуля займає норма, яка не збігається з жодною із антонімічних ознак:

4) для прикметників контрадикторного типу (наприклад, *тупий-гострий*), нуль не означає норми. Це абстрактна межа, що поділяє застосування антонімічних прикметників. Прикметники такого типу нерівноправні, тому що власне норму може означати кожний із них.

Отже, точка відліку в парадигмі температурної ознаки не збігається з жодною із антонімічних ознак і умовно є нормою. Шкала парадигми температурної ознаки є симетричною, оскільки вона має два полюси, показані антонімічними семними конкретизаторами градуальної ознаки. Полюси можуть бути як відкритими, так і обмеженими.

Досі досліджуючи прикметники температурної ознаки, ми розглядали їхню парадигму на шкалі. Вважаємо за доцільне об'єднати парадигму температурної ознаки і температурну шкалу, утворюючи площину. Побудуємо графік ознаки температури повітря (див. рис.2.3).

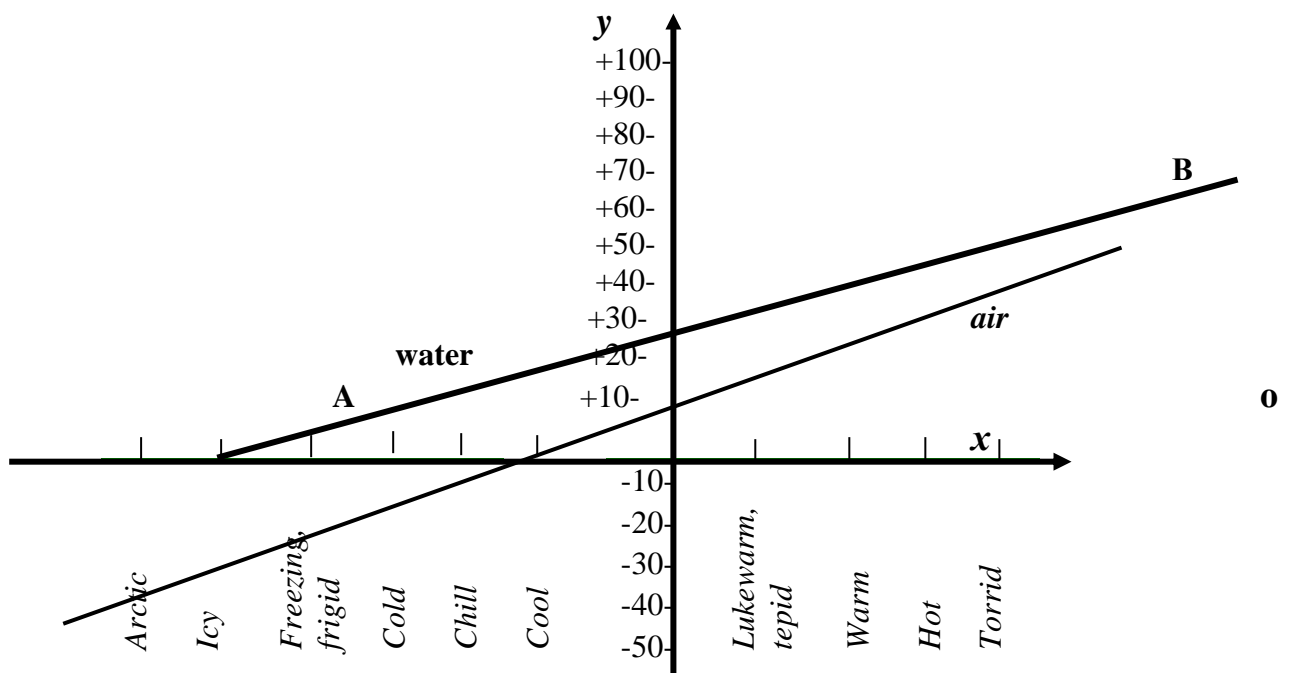

Рис.2.3.

Це пряма, точки якої показують, яке значення при тій чи іншій температурі має прикметник температурної групи *холодний* - *теплий*. Наприклад, при $t = 20^{\circ}\text{C}$ повітря вважаємо теплим, при $t = -10^{\circ}\text{C}$ – холодним. Вісь y виконує роль своєрідного термометра, вісь x – це парадигма

температурної ознаки. В математиці на першому місці стоїть x , (наприклад, точка A з координатами $A(x, y)$). Проте таке розміщення осей x та y вважаємо наочним і зручним, оскільки людина звикла до термометрів на вертикальній шкалі, а філологи – до парадигм на горизонтальній прямій.

Коли ми будували графік температурної ознаки повітря, то мали на увазі повітря надворі. Де б воно не було, надворі чи у квартирі, повітря завжди залишається повітрям. Проте сполучення *холодне повітря* і *холодне повітря в кімнаті* мають різні характеристики. У першому випадку, згідно з графіком, це буде повітря при $t = -15^{\circ}\text{C}$, а в кімнаті холодним воно буде вже при $t = +15^{\circ}\text{C}$. Порівняймо значення прикметника *cold* у сполученні *cold air* у таких реченнях:

But since Wye at south pole it can arrange an influx of **cold air** (*прохолодне* повітря на південному полюсі) [201, 353].

Just at sunset, the **air** turned **cold** and the sky cloudy (*холодне* повітря після заходу сонця у Великобританії) [205, 278].

Порівняймо значення прикметника *warm* у словосполученні *warm wind*.

It is a **warm wind**, the west wind

Full of birds cries,

I never hear the west wind, but

Tears are in my eyes. [194, 163].

The night **wind** was soft and **warm**, whispering its way across the wooded glade...[267, 104].

Звичайно, не можна вважати пряму на рисунку абсолютно точною. Білому ведмедеві було б тепло там, де бурий спить взимку від холоду. Можливо, не потрібно значення прикметників прирівнювати до шкали термометра, чи зважувати на терезах значення прикметників *легкий-важкий*, вимірювати висоту *високого-низького*. Проте поки існує термометр, людину цікавитиме температура, поки існують терези, людина буде важити. Немає сумніву, що таку пряму температурної ознаки повітря побудувати можна.

А ось схема температурної ознаки води – відрізок *AB* на рис. 2.3. Таких схем на площині можна побудувати багато і у вигляді прямих, і відрізків, оскільки навколо людини є безліч субстанцій, речовин, предметів, які мають конкретну температуру в конкретний момент часу і здатність змінювати її. Та прикметники температурної групи є багатозначними. У сполученнях з такими іменниками як *relations, welcome, look, glance, eyes, friendship* тощо вони характеризують людську особистість. А теплі стосунки, дружбу чи холодний погляд хтозна чи нам вдасться виміряти за допомогою термометра. Проте кожна людина, живучи в суспільстві, працюючи у колективі, маючи друзів і недругів чи навіть ворогів, знає, що стосунки можуть бути холодними, прохолодними, теплими, гарячими. І якщо ви зустріли вранці сусіда (товариша, колегу, тещу), ви зрозумієте значення його погляду, можливо, байдужого (*cool*), прохолодного (*cold*), пронизливого (*freezing*), може, спокійного (*lukewarm*), палкого (*warm*), гарячого (*hot*). Ймовірно, існує не одна пряма *y*, яка символізує засіб вимірювання (термометр), а декілька таких *y1, y2, y3, yn*, які можна провести через точку *O* парадигми прикметників *cold-warm*.

Хоча ми не знаємо точних одиниць виміру людської байдужості, зухвалості, ненависті чи ентузіазму, енергійності, щирості, кохання тощо, ми можемо побудувати безліч графіків, що будуть оцінювати прикметники групи *cold-warm* як характеристики людської особистості (див.рис.2.4). Пряма *x* – це та сама парадигма прикметників *cold-warm*, що і на рис.2.3, пряма *y1* замінює *y*. Обидві прямі виконують роль осей новоутвореної площини, на якій ми бачимо декілька графіків. Пряма *a1* символізує значення прикметників досліджуваної групи з іменником *look*, пряма *a2* – з іменником *glance*. Це паралельні прямі, оскільки ці іменники є синонімами, *look* має нейтральне значення, отже, збігатися вони також не повинні. Пряма *a3* відображає значення членів парадигми з іменником *welcome*, пряма *a4* – з *friendship*. Вони розміщені під різними кутами до осі *x* і мають різний діапазон оцінювання:

welcome від -4 до +4, friendship від -5 до +5. Звичайно, це цілком умовні одиниці. Але поняття дружби ми оцінюємо значно ширше, беручи до уваги більшу кількість критеріїв, серед яких буде і гостинність. Порівняймо значення словосполучень *warm eyes* (ласкаві очі), *warm look* (привітний погляд), *warm welcome* (гостинна зустріч), *warm relations* (близькі стосунки). Сприймаючи погляд іншої людини, ми даємо йому означення – теплий, для характеристики погляду ми дивимося в очі, міміку обличчя, посмішку тощо. Щоб зрозуміти, про яку зустріч йдеться, гостинну чи ні, ми цікавимося виразом очей, обличчя, усмішки, поведінкою, вчинками. В оцінюванні дружби, аналізуються не одна зустріч, не один вчинок. Тому коли ми будували графіки значень словосполучень прикметників групи *холодний-теплий* з іменниками *погляд, зустріч, дружба*, отримали прямі, кожна з яких розміщена під більшим кутом до осі x , відповідно, маючи ширший діапазон оцінювання на осі y .

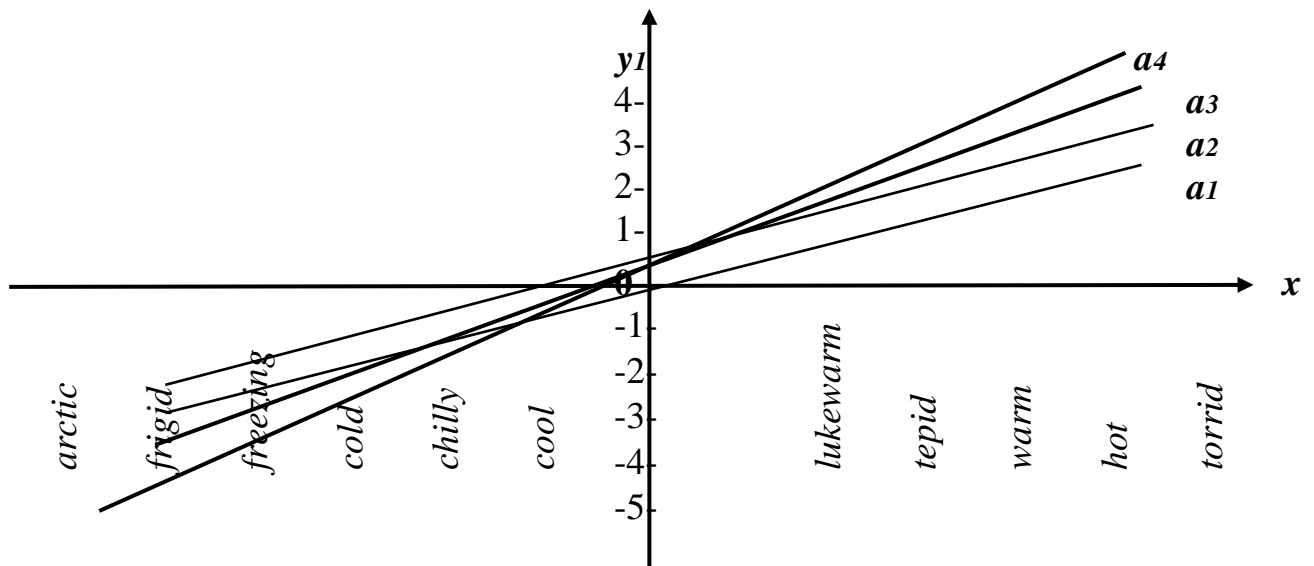

Рис. 2.4

Можливо, виникне запитання, чому ми побудували прямі, а не відрізки, адже на попередньому рис.2.3 вони були. Пряма відрізняється від відрізка нескінченністю. Якщо вода не існує в природі з від'ємною температурою чи

вище від нуля (при $t < 0$ С, і $t > 100$ С), то зрозуміло, чому цей графік мав форму відрізка. У першому випадку йшлося про природну субстанцію, температуру якої можна виміряти реальним термометром. У другому випадку представлено невідомі умовні одиниці, умовний термометр. Але нас цікавить не те, що то за одиниці, як їх назвати, а той факт, що вони існують, і що такі графіки можна побудувати (див. додаток Б). І якщо сьогодні не зафіксовано сполучення слова, наприклад, look з прикметником arctic групи холодний-теплий, то завтра, можливо, хтось його і віднайде, адже прикметники цієї групи не одразу стали прагмастилістичними характеристиками людської поведінки, особистості. Тому поки що не потрібно ставити крапки у цьому питанні, а лише зробити висновки:

- 1) прикметники групи *холодний-теплий* утворюють парадигму температурної ознаки;
- 2) відношення членів групи з іменниками можна зобразити на площині у вигляді графіків за допомогою двох осей – x , яка символізує парадигму цієї ознаки, і y , що служить своєрідним термометром, якщо йдеться про реальну температуру реальних субстанцій, предметів, явищ природи, або ж умовною шкалою порівняння;
- 3) графіки можна побудувати для всіх значень словосполучень з іменниками, прямих і переносних. Вони можуть мати форму прямої, відрізка, точки на площині;
- 4) через вісь x можна провести декілька площин за допомогою різних осей y , y_1 , y_2 y_n . Їх кількість залежить, на нашу, думку від кількості значень прикметників;
- 5) вісь x є незмінною, єдиною, що може бути ще одним доказом наявності інваріантного значення слова.

Значення іменників впливають на побудову графіків, зокрема, на те, під яким кутом до осі x пролягатиме графік, яким буде його діапазон відміток на осі y . Крім того, прикметники набувають різних смислів залежно від того, з

якими іменники сполучаються, наприклад, *лагідний* (про очі, погляд), *гостинний* (про зустріч), *тісні* (про стосунки). Та сам факт, що ми будуємо графіки значень прикметників, а не іменників, свідчить про те, що семантика прикметника існує, а іменник служить денотатом. Адже, вважаємо, такі графіки можна побудувати і для іменників, наприклад, якщо взяти за вісь x парадигму емоційних відносин (*abhor, detest, abominate, loathe, hate, love, adore, worship, dote on, idolize*) і вісь y з умовними помітками оцінки, і вивчати закономірності відповідних графіків. Цікавим є факт, що для кожної парадигми різних іменників можна нарисувати тільки один графік. Наприклад, на рис.2.5 вісь x утворює парадигма “щастя-горе”, вісь y – умовні квантори оцінювання.

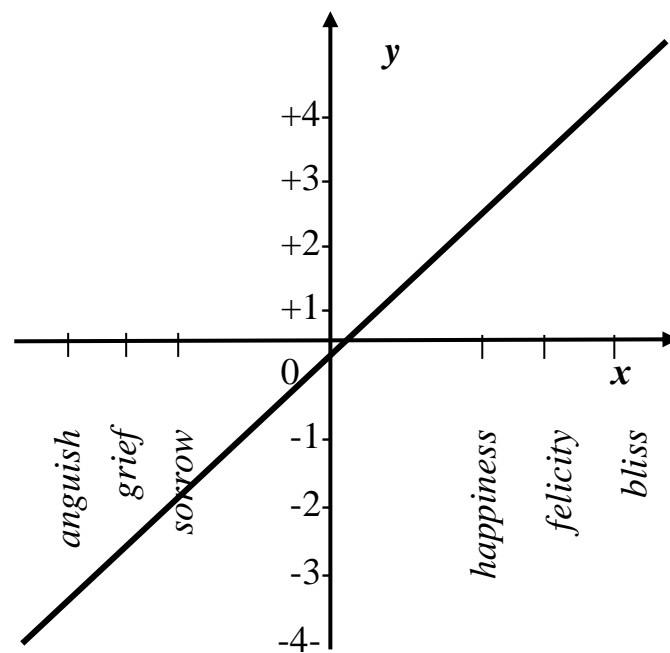

Рис. 2.5

Графік є прямою, де кожному значенню іменника відповідає якась помітка-оцінка на осі y . На площині можна побудувати тільки один графік парадигми “щастя-горе”, як для будь-якої іншої парадигми іменників (на відміну від прикметників). Причиною тут є те, що останні не мають свого денотату. Кожний іменник, виконуючи роль денотату якоїсь ознаки, в

поєднанні з відповідними прикметниками матиме свій графік. Тобто кількість графіків на площинах (їх декілька) якоїсь групи прикметників залежить від кількості іменників, з якими сполучуються ці прикметники. Та ці факти не свідчать про визначальну роль іменника у семантиці прикметника. Значення прикметників також впливає на семантику іменників. Порівняймо значення словосполучень *cold weather* і *hot weather*, *frigid woman* і *hot woman*. Іменники залишаються тими ж самими (*weather*, *woman*), а словосполучення набувають різних значень саме завдяки прикметникам.

Мова – складний феномен. Вивчення її – непростий процес, в якому важко уникнути використання багатьох термінів, потрібних для визначення її елементів. “Мова про мову” називається *метамовою* (*metalanguage*) [174, 7]. Слова та фрази, що використовують для відображення мовних процесів, характеристик мови, називають *металінгвістичними термінами* (МТ). Наприклад, ми застосовували такі МТ: слово, значення, прикметник, градація, парадигма тощо. Правильне розуміння та використання МТ – нелегкий шлях до вивчення мови. Ще важче навчити, розтлумачити, пояснити ті складні процеси, які відбуваються у мові, студентам. Відомий американський лінгвіст Фріз скаржився, що для багатьох студентів-філологів слово *значення* стало майже анафемою [182, 86]. Зрозуміло, адже проблема значення слова дуже складна, а ще важче визначити, що таке *значення*. Та збільшення кількості МТ не сприяє кращому розумінню мовних явищ. З уваги на це, мабуть, не буде доцільним вводити новий термін – *семантична площина*. По суті, на площині ми зобразили семантичне парадигматичне поле температурної ознаки, об’єднавши такі терміни, як *семантичне поле*, *парадигматичне поле*, *лексико-семантична парадигма*.

Важко сьогодні уявити заняття з таких предметів, як фізика, хімія, математика, без використання різноманітних рисунків, схем, таблиць, графіків, формул та ін. Наочні зображення допомагають уявити складну будову атома, вивчити зв’язки між молекулами, знайти місце кожного хімічного елемента в

періодичній таблиці тощо. Лінгвісти ж вивчають мову, її елементи, їх місце в набагато складнішій, на нашу думку, “таблиці”, їхній вплив та зв’язок між ними, мовне “довкілля”, мовну “екологію”. Багато термінів вже запозичені з інших наук (валентність, екологія, абсорбція, дистрибуція та ін.). Мабуть, не буде помилковим і запозичення деяких методів викладання, зокрема, застосування широкої мережі наочного матеріалу у вивченні мови.

На схемі семантичного поля прикметників температурної ознаки зображені зв’язки між синонімічними й антонімічними об’єднаннями слів. Семантична площина дає змогу краще уявити, що таке семантичне поле, адже поле якщо і можна зобразити, то лише на площині. Семантична площина парадигми температурної ознаки – це семантичне поле, що становить семантичний клас однієї частини мови – прикметника, члени якого об’єднані загальним смислом (інваріантним значенням-ідентифікатором) і є синонімічно-антонімічним об’єднанням слів. Вісь *у* поділяє площину на дві підплощини (парадигму на дві субпарадигми), члени яких протиставлені один одному за деякими протилежними компонентами значення, які належать до єдиної ознаки – температурної й об’єднані синонімічними відносинами. Антонімічно протиставлені, вони утворюють опозиційну єдність – антонімічну парадигму. Вважаємо, що явище градації є основною ознакою прикметників, хоча і не всі члени класу є **градуальними**. Можливість **зобразити градуальні** відносини між членами парадигми на рисунку у вигляді графіка на площині має важливе значення, оскільки може бути плідно використаним, по-перше, як наочний матеріал, по-друге, для дослідження такого складного явища, як семантичне поле.

Крім того, за допомогою графічних зображень і математичних правил можна пояснити (наприклад, студентам) деякі проблеми полісемії. Адже коли ми розглядаємо парадигму температурної ознаки на прямій, до уваги береться лише якась одна сема значення – наявність конкретної кількості температури. Аналогічно на семантичній площині ми прирівнювали до шкали термометра

тільки ті значення, які в принципі можливо прирівняти до неї. Інші ж значення прикметників групи cold-warm, зокрема, ті, що характеризують якості людини, залишались осторонь. На допомогу приходять закони математики. Розгляньмо рис. 2.6.

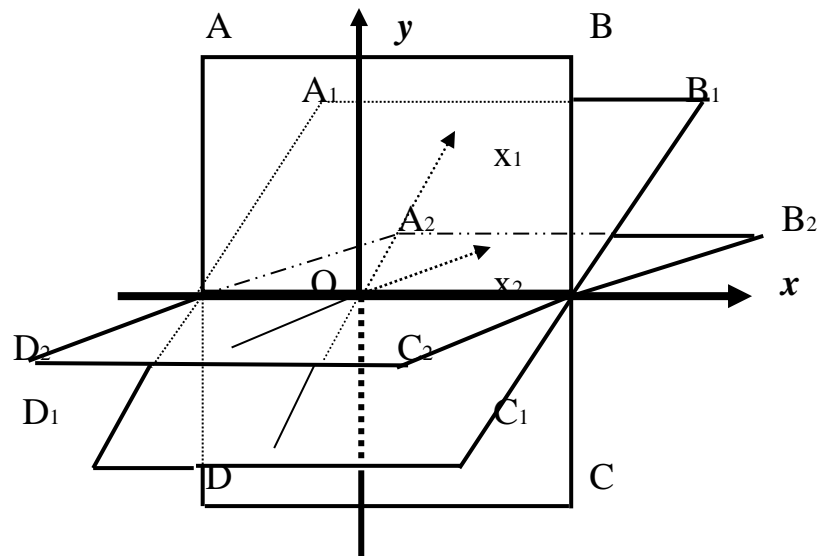

Рис.2.6.

Спочатку в нас була одна пряма. На ній ми виділили і позначили точку **O**. Перпендикулярно провели ще одну пряму і в нас утворилась площина. Згідно з законами геометрії, через одну точку можна провести безліч прямих, а через одну пряму (будемо мати на увазі пряму **x**) можна провести безліч площин. Парадигматичне поле на рис.2.6 є лише однією з них.

На рис. 2.6 воно зображене жирним шрифтом – прямокутник **ABCD**, осі **y** та **x**. Прямокутники **A₁B₁C₁D₁**, **A₂B₂C₂D₂** з індексами $n=1$, $n=2$, де $n=\infty$, символізують кількість площин, що їх можна провести через одну пряму (вісь **y**). Вони мають свої осі x_1 , x_2 . Але всі вони проходять через вісь **y**. Тобто усі площини, які в нашому дослідженні символізують семантичні площини, мають щось спільне, стабільне, характерне для них усіх – вісь **y**, яка є парадигмою цієї ознаки. Подібно кожне слово має інваріантне значення, яке, реалізуючись, може мати безліч смислів. Згідно з філософським словником, термін *інваріантність* означає здатність величин, рівнянь залишатись незмінними, зберігатись при певних перетвореннях координат і часу. *Варіант*

– це змінна, непостійна величина, *інваріант* – незмінна величина [142, 175]. Вона характеризує те особливе, що притаманне конкретному предметові на відміну від інших. Інваріантність і варіантність – дві частини одного предмета. Саме інваріантне значення повинно бути відображеним у словникових статтях тезаурусів, але там подаються значення упереміш зі смислами.

2.3 Значення прикметників синонімічного ряду з домінантою *cold*.

Дослідження значень прикметників синонімічного ряду з домінантою *cold* виконуємо за аналізом словникових статей відповідних прикметників в англійських тлумачних словниках: Oxford American Dictionary (OAD), Roget's 21st Century Thesaurus (RT), Webster's New World Dictionary (WNWD), The Scribner-Bantam English Dictionary (SBED), Oxford Student's Dictionary of Current English (OSDCE).

У словникових статтях спостерігаємо розбіжність щодо кількісної і якісної характеристики цих прикметників (див. таблицю 2.3).

Таблиця 2.3

Кількісна характеристика значень прикметників групи *cold-warm* у словниках OAD, WNWD, SBED

	Прикметник	OAD	WNWD	SBED
1	Cold	7+18	8+8	8+9
2	Cool	6	7	7
3	Chilly	2	2	3
4	Frigid	3	3	4
5	Icy	3	3	2
6	Freezing	2	-	4
7	Arctic	2	2	2

В OAD подано 7 значень прикметника *cold* і значення словосполучень (*cold comfort, cold cream, cold cuts, cold duck, cold fish, cold frame, cold shoulder,*

cold snap, cold sore і т.д.), 6 значень прикметника cool, по 3 значення мають прикметники frigid та icy, по 2 значення - chilly, arctic і frosty. У WNWD є 8 значень прикметника cold і 8 значень словосполучень, 7 значень має прикметник cool, по 3 значення - прикметники frigid та icy, arctic має 2 значення, а freezing не має словникової статті взагалі.

Найбільшу кількість значень має прикметник cold. До цього прикметника у словниках, крім значень, окремо ще подані значення словосполучень. В OAD їх найбільше – 18. WNWD виділяє окремо значення словосполучень прикметника cold з такими іменниками: cream, cuts, duck, front, shoulder, sore, turkey, war. У SBED немає значень словосполучень cold duck, cold turkey, натомість виділені значення cold chisel, cold feet, cold wave. OAD подає, крім згаданих, ще значення словосполучень прикметника cold з іменниками comfort, fish, frame, snap, steel, storage, sweat, type, weld. Хоча в цьому словнику наведено найбільшу кількість словосполучень, значення cold chisel немає. Виникає запитання, чому в словниках окремі слова мають ще і тлумачення значень їхніх словосполучень та згідно з яким принципом вибираються іменники, словосполучення з якими заслуговують на окреме тлумачення. Дослідивши більшу кількість джерел, ми склали словник значень сталих словосполучень з прикметниками температурної групи (див. додаток В). З'ясувалось, що не всі досліджувані прикметники утворюють сталі фрази з іменниками, зокрема *icy*, *chilly*, *lukewarm*, *tepid*. У словнику 111 статей. З них 56 з прикметником cold, 11 – з прикметником warm, 36 – з прикметником hot, 3 – з cool, 3 – з arctic, 1 – з frigid, 1 – з freezing.

Внесімо в таблицю тлумачення значень прикметника cold з різних словників (див. додаток Д). Графічна метамова у вигляді таблиць, графіків застосовується в лінгвістиці рідше порівняно з іншими науками. Але, як вважає І.Арнольд, нехтувати нею не можна. У таблиці чітко видно, яке місце займає кожне значення досліджуваного слова і скільки значень воно має (у відповідних словниках) .

На першому місці в аналізованих словниках стоїть однакове значення – *з відносно низькою температурою з уточненням низькою порівняно з людським організмом* (OAD, WNWD). В SBED це уточнення передається за допомогою дієслова *experience – to share in (an event etc.) personally, to be affected by (a feeling)* (OAD), значення якого – випробовувати, відчувати – має на увазі людину. На другому місці в OAD досліджуваний прикметник має значення *not heated, having cooled after being heated or cooked, cold meat* – охолоджений після приготування, не підігрітий, що відрізняється від того, що подано в WNWD (2. *too cool, chilly*) і SBED (2. *chilled or chilling*). В OAD йдеться про страви, їжу, в інших двох словниках не вказується на таке обмеження. На третьому місці в OAD подається (*slang*) *unconscious*, в WNWD це значення займає останнє, 8-ме місце також з позначкою (*slang*), а в SBED – також 8-ме місце, але з позначкою *Colloq. insensible*. Значення *недружелюбний, ворожий, байдужий* стоїть в OAD на четвертому місці *without friendliness or affection or enthusiasm*. У WNWD воно займає два місця 3. *unfriendly, indifferent or depressing*; та 4. *devoid of feelings, emotionless*. Вважаємо, що подавати ці значення як окремі недоцільно: позбавлений почуттів, не емоційний власне буде і недружнім, і байдужим, тобто означають вони одне і те ж. А в SBED це значення займає аж три місця 3. *indifferent, unresponsive*, 4. *not cordial* та 5. *depressing*, які, на нашу думку, також можна об'єднати, як це подано в OAD. Прикметник *cold* характеризує кольори як холодні (переважно відтінки синього, блакитного, фіолетового). Це значення зафіксовано в OAD 5. (*of colors*) *suggesting coldness* та в SBED 7. (*of colors*) *suggesting coldness*, проте відсутнє у WNWD. Якщо йдеться про полювання, прикметник *cold* має значення *несвіжий, слабкий, непомітний* (про слід, запах), і це значення займає в OAD і SBED 6-те місце, у WNWD – 5-те.

Проаналізувавши словникові статті прикметника *cold* в різних лексикографічних джерелах, ми простежили такі тенденції: 1) одне й те саме значення слова займає різні місця в різних словниках і тому не однаково

трактується за ступенем важливості, 2) одне значення слова в деяких словниках займає декілька позицій, хоч насправді усі характеристики є одним значенням цього слова. Ми вважаємо, що для багатозначного слова є важливим те, яке значення займає перше місце, друге, третє і т.д. Було б незрозумілим значення прикметника *cold*, якби на першому місці у його словниковій статті було значення, наприклад, *свіжий (про слід)*, на другому – *байдужий*, на третьому – *холодний (про колір)*, а **десь наприкінці – з низькою температурою в порівнянні з людським тілом**. Все-таки автори (укладачі) різних словників були одностайними щодо значення цього прикметника, яке вони поставили на перше місце. Вважаємо, що така одностайність у виділенні першого значення в різних словниках є доказом того, що кожне слово має основне значення разом з семантичною диференційною ознакою, яка дає йому змогу виявлятися у різних смислах. О.Потебня вважав, що смисл слова може мінятися, але в значенні завжди залишається щось однакове. [123, 19]. Слово отримує нові значення тільки тому, що воно вже мало попередні значення. Учений виділяє найближче (етимологічне) значення слова, у котрого є одна ознака, і найдалше (суб'єктивне), яке має декілька ознак.

Розвиток мови складне і багатобічне явище. За зовнішніми відомостями слід визначати внутрішній порядок і організацію явищ. Визначення значення за його етимологією, не є раз і назавжди закінченим етапом, а тільки початковим пунктом. У процесі розвитку мови його може витіснити нове значення, в якому від етимологічного значення мало що залишилось. Іноді етимологічне значення залишається основним. Зміни значення слова йдуть від збереження старого до виникнення нового. Старе не відмирає повністю, а частково зберігається і переходить у нове, що дає змогу констатувати їхній зв'язок і послідовність. Ця думка важлива для розуміння, що значення не губиться, не розчиняється, а зберігає свої суттєві риси. І якщо якась сема починає переважати, то її примат виникає не на голому місці, а підготовлений усім попереднім розвитком мови як системи. Зв'язок нової семи з

попередньою (старою) не обов'язково явний, але нова закономірно впливає з попередньої [122, 12].

Простежмо, як представлено прикметник *cold* в OED. Словникова стаття прикметника *cold* займає п'ять сторінок. Значення слова розписано у дев'ятнадцяти окремих пунктах (див. рис.2.7).

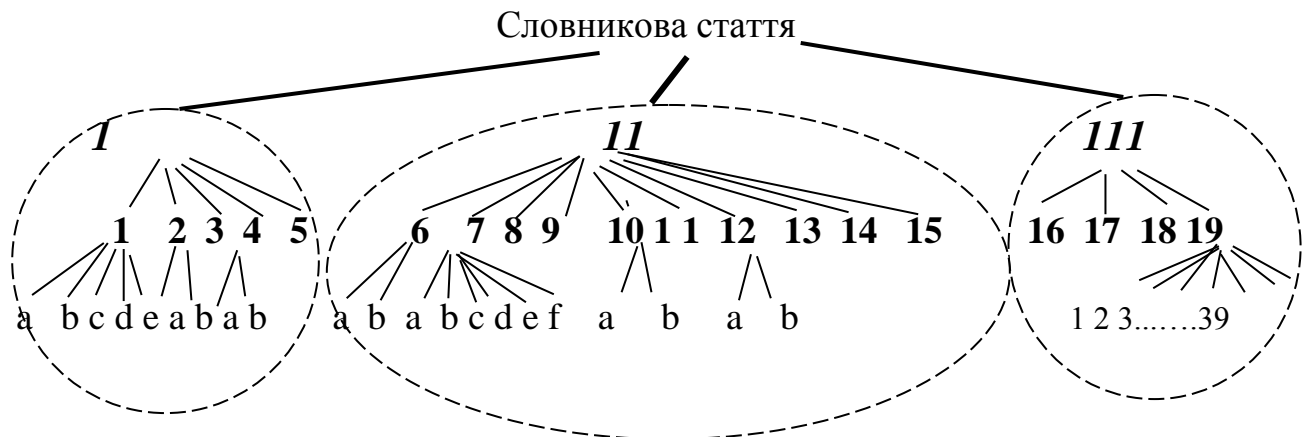

Рис. 2.7

Уся стаття поділена на три частини, позначені римськими цифрами. Автори виділяють основні (*literally*) значення, переносні (*fig.*), словосполучення. Основних значень є п'ять, проте кожне з них має по два-три підзначення. Переносних є десять, які також мають по два-три а то й тричотири підзначення. У третій частині (*combinations*) у трьох пунктах (16, 17, 18) дано характеристику прикметників, до яких *cold* приєднаний як префікс (*cold-pale, cold-pated, cold-scented, cold-skinned, cold-spirited, cold-blooded, cold-hammered* тощо). У 19-му пункті (*special combinations*) подано значення 39-ти словосполучень з різними іменниками. Крім того, в словнику деякі сполучення іменників з прикметником *cold* мають свої окремі статті, зокрема, слів *shoulder, water*.

Якщо порахувати всі значення прикметника разом з підзначеннями, як це представлено в WED, і додати значення окремих словосполучень, то вийде, що прикметник *cold* має 58 значень. Звичайно, за такої багатозначності спілкуватись було б дуже важко.

Перша частина, що складається з п'яти пунктів, – це практично одне значення у попередніх словниках. WED подає набагато детальніший опис слова. Саме тому ми спостерігаємо ще і дроблення значень на підзначення, зокрема, в пунктах 1, 2, 3, 6, 7, 10, 12. На першому місці читаємо досить детальне пояснення: *the proper adjective expressing well-known quality of the air or other substances exciting one of the primary physical sensations, due to the abstraction of heat from the surface of the body: of a temperature sensibly lower than that of the living human body*. Підпункти a, b, c, d, e роз'яснюють, що йдеться про явища природи, атмосферу, метеорологічні умови a. *Of the atmosphere, and meteoric conditions*, про матеріальні предмети b. *Of material substances which in their natural state communicate this sensation by contact*, про тіло людини c. *Said of the human body when deprived of its animal heat; especially of a dead body, of death, the grave*, про світло, що світить, а не гріє d. *Said of light not accompanied by heat*, і останній дає тлумачення фраз e. *To get a person cold, to get it on (him) cold*. На другому місці є два значення: 2.a. *relatively without heat, of a low temperature; not heated* і 2.b. *used of things that have been prepared with heat, and afterwards allowed to cool* – не підігрітий і охолоджений. На третьому місці значення безпосередньо пов'язане з відчуттями людини: 3.a. *of a person having the sensation of cold*; b. *Of the chilly or shivering stage in argue*. На четверту позицію поставлено значення *of soil: slow to absorb heat, from its impervious clayey nature and relentiveness of moisture*. П'ятий пункт розкриває значення *caused or characterized by cold. obs.*

Друга частина складається з десяти пунктів, тобто в ній описано десять різних значень прикметника cold. Всі вони мають спільне те, що є переносними значеннями. Проблеми переносних значень, образних значень, метафор не є новим об'єктом лінгвістичних досліджень. Зокрема, на думку В.К.Харченко, кількість праць, присвячених цим питанням, стала **чотиризначною** [144, 3]. Активізувались такі напрями розв'язання загальної проблеми розвитку значень, як дослідження причин, шляхів, характеру і механізму змін

значень. Розвиток переносного значення – це окремий випадок проблеми розвитку лексичних значень слова. Орієнтиром служить ідея відображення мовою відношень подібності в реальній дійсності, які людина схоплює і відображає в процесі розвитку трудової, творчої діяльності. Опис шляхів розвитку значень – це дослідження процесу за його результатами. В одних словах відбувається розширення значення, в інших - звуження. Складність цього клубка проблем полягає у кількісному поповненні значень слова, топологічному переосмисленні списку шляхів їхнього розвитку, аналізі процесів лексикалізації, фразеологізації при описі власне семантичних фактів [144, 3-5].

На першому місці в цій частині, а від початку на шостому – застаріле значення 6. *In the physiology of the Middle Ages and down to 17th c. Cold and hot were (in association with dry and moist) applied to the 'complexion' of things, including the elements, humours, planets, properties of herbs and drugs.* Наступні місця займають значення, що характеризують людську особистість, її дії, вподобання. Спостерігаємо явну роздрібненість одного значення. Зокрема незрозуміло, чим відрізняються значення 7.a. *void of ardour, warmth, intensity of feelings; lacking enthusiasm, heartiness, or zeal; indifferent, apathetic, 7.d. free from excitement; unimpassioned; not flurried or hasty; deliberate, cool. 7.c. void of sensual passion or heat, 7.d. feelingless, cold-blooded, void of emotion 8 showing no warm or friendly feeling; the reverse of cordial, affectionate or friendly.* Значення описуються за допомогою синонімічних дієслів *void of*, *lacking*, *free from*, *showing no* та префіксів *in-* (*indifferent*), *un-* (*unimpassioned*), суфікса – *-less* (*feelingless*), кожний з яких вказує на відсутність якихось ознак. Останні також є синонімами. Наприклад, до синонімічного ряду слова *ardor* входять слова *enthusiasm*, *feeling*, *passion*, *warmth*, *zeal*, до синонімічного ряду іменника *excitement* належать *enthusiasm*, *emotion*, *feeling*, *passion*, *warmth*. І якщо ще під номером 7.d. вказується на плотську жагу, сексуальну пристрасність, що дещо відрізняє це значення від інших, *to void of intensity of feelings* (7.a.) є

рівнозначним *feelingless* (7.d.). Звичайно, виявити відмінність між цими значеннями можна. Та велика кількість синонімічних дієслів, іменників, прикметників веде до цілковитої плутанини. Виникає питання, чи потрібне таке дрібнення значень.

Над механізмом розгортання значень працювало багато дослідників. Розщеплення значень, яке на перший погляд здається неможливим, стає можливим завдяки порівнянню цього значення з іншими лексичними значеннями, які виступають у функції метамови, метазначень. Переакцентування сем у структурі значення приводить до виникнення нового, похідного значення, до розвитку семантики слова [144, 5]. Мета укладачів словників при такому детальному описі значень слова, роздрібненні на підзначення, виділенні значень окремих словосполучень у супроводі прикладів з літератури визначається власне у поглибленому описі, зборі повної інформації про значення досліджуваного слова, але не дає чіткої характеристики власне значення.

Порівняймо значення слова *cold*, яке займає 10.a. місце і 11-те: *10.a.: felt as cold by the receiver, chilling, damping, the reverse of encouraging; as in cold comfort, cold counsel, cold news; 11. Without power to move or influence; having lost the power of exciting the emotions; stale. Spec. of news.* Дослідники часто звинувачують укладачів словників у використанні опорних іменників для опису значень прикметників. У цьому випадку для пояснення значень наведені приклади сполучення з іменником *news*: *10.a. Cold news, but yet they must be told. Preston brought cold news from Cumberland and Westmoreland; 11. The date had to be changed to conceal the fact that news was already cold.* У першому випадку згідно з тлумаченням словникової статті 10.a. в словосполученні *cold news* прикметник має **значення погані (страшні, необнадійливі)**, у другому згідно з статтею 11 – **нецікаві** (новини). Самі приклади не визначають значень прикметника *cold*, які значно відрізняються один від одного. У попередніх словниках ці значення досліджуваного прикметника не зафіксовані.

Не виділеними також є значення лексеми *Sport. Unwounded*, яке займає 13-ту позицію, і *neglected, unattended to* на 14-му місці.

На останньому місці значення *холодний (про кольори)*. А значення *свіжий (про слід)* займає вищу позицію – 12.а. Разом з ним поділяє 12-те місце значення *холодний*, яке використовується у дитячій грі “тепло-холодно” у значенні “далеко-близько” від предмета, який розшукується.

У третій частині дається характеристика значення слова *cold* у ролі префікса в складних словах (*cold-pale, cold-pated, cold-skinned, cold-spirited, cold-blooded, cold-tempered etc.*) та значення його сполучень з іменниками. Проаналізували 37 словосполучень. Несподіваним став той факт, що після словникової статті значень прикметника *cold* і статей іменника та дієслова, подається окремо ще значення сполучень з іменниками в окремих словникових статтях. Наприклад, *cold blast* (a blast of cold air forced into a furnace), *cold blood* (a phrase of the older physiology: from the sensations felt in the face and head when the circulation is quickened by exertion or excitement, the blood itself was supposed to grow hot or to “boil”, at the other times to be cold or not sensibly hot. a. Coolly, without excitement, not in a passion, b. Now chiefly in reference to doing with cool deliberation things which look like cruel deeds of passion.) Не зрозуміло, чому автори словника значення цих словосполучень не дали у третій частині словникової статті прикметника *cold*, в якій описуються власне значення всіх словосполучень цього прикметника.

У порівнянні опису значення прикметника *cold* в OED та попередніх, менших за обсягом словниках, ми робимо такі висновки:

1) менші за обсягом словники не подають усіх значень слова, не виділяють груп з основним і переносним значеннями, не описують значення великої кількості словосполучень з описуваним словом чи складних слів, у складі яких є описуване слово;

2) OED подає детальний, поглиблений опис значень слова, який супроводжується надмірною диференціацією значень на підзначення, описом

великої кількості значень словосполучень. Позитивним фактом вважаємо розмежування значень на прями і **переносні**, оскільки це дає змогу ліпше демаркувати смислову структуру багатозначного слова.

У лексикології і семасіології для зображення семантичної структури слова прийнято виділяти три основні конфігурації: ланцюгову (конкатенацію), радіальну (іррадіацію), змішану. На рис.2.8 зображено конфігурацію семантичної структури прикметника *cold* згідно з словниковою статтею OED.

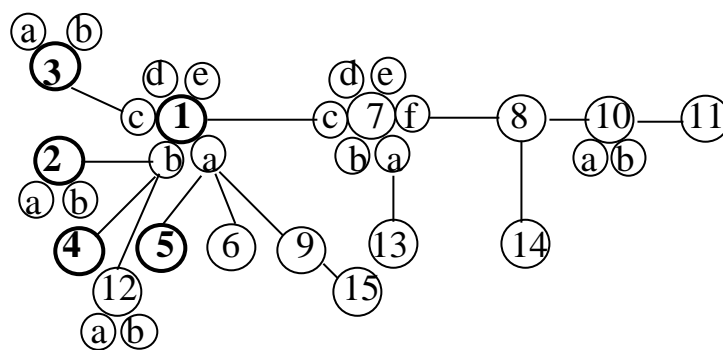

Рис.2.8

Ця конфігурація змішана. У процесі розвитку прикметник набував нових значень, які також розвивалися. Кола, виділені жирним шрифтом, передають основне значення. **Зазначмо**, що не всі переносні значення розвивались однаково. За нашою конфігурацією, значення 6, 7, 9 брали початок від основного значення, але по-різному розвивалися, зокрема, значення під номером 7 розгорнулося ширше, ніж під 6-им номером.

Проаналізуємо, як у лексикографічних джерелах представлено прикметник *cool*.

Кількісно значення прикметника *cool* представлені у словниках майже однаково – 6-7-7. На першому місці стоїть значення *moderately cold*, тільки OAD дає уточнення *not hot or warm*. На друге місце цей словник висуває значення *(of colors) suggesting coolness*, а в WNWD і SBED воно зовсім не представлене. В останніх двох на цьому місці – *tending to reduce the effects of heat (cool clothes)* (WNWD) та абсолютно рівнозначне *giving a sense of coolness*,

as cool clothes (SBED), яке в OAD відсутнє. Щодо третього, четвертого, п'ятого і шостого місць, значення у цих словниках представлені однаково. Це вказує на можливість повного ідентичного опису словникових статей. В WNWD і SBED аналогічним є значення на восьмому місці [*Slang*] *very good* з уточненням *excellent* (SBED), проте OAD не виділяє цього значення взагалі. Якщо при дослідженні прикметника *cold* ми спостерігали відмінності в кількісній характеристиці значень слова порівняно з OED, то прикметник *cool* у цьому словнику кількісно представлений так само – 7 значень. Проте якісна характеристика значно відрізняється. В OED значення під кожним номером мають по декілька підзначень. З одного боку, ми спостерігаємо дроблення значень, а з іншого, є низка значень, в яких вживається це слово і які не представлені у попередніх словниках. Зокрема, 1) якщо йдеться про лікарські препарати, *cool* має значення **жаропонижувачий** (*1.d. Med. Said of medicine, treatment, etc. that lowers the temperature of the blood; cooling*), 2) ознака джазової музики – заспокійлива, тому, якщо йтиметься про джаз, *cool* матиме саме це значення у словосполученнях *cool jazz, cool melody, cool music, cool musician etc. (4.d. Applied to jazz music: restrained or relaxed in style, also applied to the performer)* 3) так само, як і *cold*, прикметник *cool* має значення **слабкий (про сліди, запахи на полюванні)**. Перше значення *moderately cold* супроводжується уточненнями у вигляді окремих значень і підзначень: про температуру повітря, про одяг, про напої. А несподіванкою став той факт, що в OED не зафіксовано значення *Slang very good, excellent*. Хоча сьогодні саме з цим значенням слова *cool* знайомі не тільки лінгвісти, а й багато українських глядачів, які протягом року не могли не звернути увагу на рекламу журналу “Cool Girls”.

Прикметники цієї групи слів *chilly, frigid, icy, freezing, arctic* мають меншу кількість значень, як видно з таблиці 2.3. Проте у словникових статтях також спостерігаємо розбіжність як кількісного, так і якісного плану. Прикметник *chilly* в WNWD характеризується як 1) *moderately cold*, що

відрізняється від 1) *unpleasantly cool* (SBED) і ще більше від 1) *rather cold, unpleasantly cold* (OAD). На другому місці значення *unfriendly* представлено однаково. Але SBED виділяє ще третє значення прикметника *chilly* – 3) *frightening*.

Слово *frigid* має значення 1) *intensely cold* (OAD), і ми можемо поставити знак рівності: = 1) *extremely cold* (WNWD) = 1) *extremely cold, wintry* (SBED). Аналогічно на останньому місці в цього прикметника стоїть 3) *(of woman) unresponsive sexually* (OAD) = 3) *sexually unresponsive: said of woman* (WNWD) = 4) *(woman) indifferent to or unresponsive during sexual intercourse* (SBED). Останній, на відміну від двох попередніх словників, наводить не три, а чотири значення досліджуваного *frigid*. На третьому місці в ньому стоїть 3) *stiff, formal, dull* (SBED), що відповідає другому місцю в OAD 2) *very cold and formal in manner* та у WNWD 2) *not warm or friendly*. На друге ж місце в SBED представлено 2) *cold in temperament*. В OED зафіксовано ще таке значення: 3.b. *said of things: chilling, depressing (the frigid splendours of the drawing room)* – про предмети, які нагнітають депресію; 3c. *That leaves the imagination cold; that does not stir the fancy; lacking fire or spirit, of a reason, argument, etc.: Lacking force or point, senseless, absurd*.

Прикметник *freezing* не представлений у словниках. Причиною може бути його утворення від дієслова *to freeze*. Зафіксовано тільки значення словосполучення *freezing point* (the temperature at which a liquid freezes). В OED подано три значення цього прикметника: 1) *being at or below freezing point (the temperature is freezing)*; 2) *very cold*; 3) *of precipitation, – to earth in a liquid state and then usually partially freeze (a freezing drizzle, a freezing rain)*. Крім того, у словнику подані значення словосполучень прикметника *freezing* з іменниками *mixture, point, process*.

При порівнянні словникових статей прикметника *icy* також мають місце розбіжності як кількісного характеру: 3 (OAD) – 3 (WNWD) - 2 (BSED), так і якісного. Зокрема, BSED не подає значення 2) *a slippery* (WNWD) як окреме, а

об'єднує 1) *pert. to, resembling, or covered with ice* (BSED), опускаючи значення 1) *very cold, as cold as ice, icy winds* (OAD). І тільки прикметник *arctic* рівнозначно кваліфікується у всіх цих словниках.

Наголошуємо, що мета нашого дослідження полягає не в тому, щоб показати розбіжність в описах значень слів у словникових статтях, а в тому, щоб виділити семантичний зміст, виділити власне інваріантне значення кожного прикметника із його різних семантичних змістів, описаних у тлумачних словниках, описати інваріантне значення в термінах елементарних стабільних одиниць – сем як компонентів інваріантного значення, елементів лексико-семантичної системи мови. Окреме значення слова називають семемою або лексико-семантичним варіантом слова. Слід погодитись з думкою С.В.Семчинського, що при вживанні останнього терміна виникають труднощі з визначенням інваріанта лексико-семантичних варіантів, тому будемо дотримуватися терміна *семема*. Семантична структура слова (однозначного також) виявляється досить складною, оскільки вона утворюється (за подібними уявленнями) з різних семантичних ознак, тобто сем. Розрізняють категоріальні (загальні), інтегральні, диференційні та потенційні семи. Прикметники, які ми досліджуємо, мають спільну категоріальну сему і об'єднуються в одну групу, оскільки виражають спільну ознаку. Ми представили це у таблиці 2.4. Слід зазначити, що досі немає універсального інвентаря семантичних ознак, який можна було б застосовувати до опису значень слів. Семи – це не дискретні величини, не матеріальні об'єкти. Не встановлено, чи набір сем якоїсь семеми має впорядкований характер. Навіть якщо визнається впорядкований характер внутрішньої структури значення, то невідомо, чи порядок сем довільний та чим він зумовлений [131, 106].

Таблиця 2.4

Семний склад значень прикметників групи *cold–warm*

Прикметник	Категоріальна сема	Інтегральна сема	Диференційна сема
Cold	Ознака	Наявність кількості тепла (невеликої)	1) зовнішньої 2) внутрішньої
Cool		Наявність кількості тепла (малої)	1) зовнішньої 2) внутрішньої
Chilly		Наявність кількості тепла (дуже малої)	1) зовнішньої 2) внутрішньої
Freezing		Наявність кількості тепла (меншої)	1) зовнішньої 2) внутрішньої
Frigid		Наявність кількості тепла (ще меншої)	1) зовнішньої 2) внутрішньої
Icy		Наявність кількості тепла (найменшої)	1) зовнішньої 2) внутрішньої
Arctic		Наявність кількості тепла (найменшої)	1) зовнішньої 2) внутрішньої

Ми простежили, що у складі кожної семми є градаційна сема. Інтегральна сема вказує на наявність тепла, кількість якого може бути різною. Саме градаційна сема відрізняє семми синонімів cold від arctic. Крім того, саме градаційна сема зумовлює виникнення різних смислів, наприклад, прикметника cold – байдужий (**невелика** кількість внутрішнього тепла), бездушний (**найменша** кількість (відсутність) внутрішнього тепла). Явище семантичної градації не могло не залишити свого відбитка на значенні слова, інакше його існування було б сумнівним. Під градаційною семою ми розуміємо елементарний не дискретний компонент інваріантного значення, який виконує функцію семантичної градації, характеризує градуальні відношення відповідних ознак.

Щодо потенційних сем, то вони, на думку С.В.Семчинського, у лексичному значенні присутні приховано і виявляються тоді, коли стають диференційними під час утворення нових значень. Думка справедлива, але лише за умови, що утворюватимуться не нові значення, а смисли.

Отже, перше значення прикметника *cold* характеризує ознаку низької температури. Людині властиво відчувати температуру зовнішнього середовища, тому поява цього слова цілком зрозуміла, так само й той факт, що спершу мова йшла про атмосферу, метеорологічні умови. Саме це значення зафіксовано ще 950 року: *Stodon .. at gloedum forzon cald was weardon hia*. (Див. додаток Е). Температура (від лат. *temperatura* – нормальний стан) – фізична величина, яка характеризує термодинамічну рівновагу системи. *Термо* (від грецького *therme* – тепло) – перша частина складних слів, що означає: 1) те, що відноситься до теплоти, температури, 2) те, що обробляється, отримується за допомогою теплоти, високих температур, 3) те, що базується на використанні теплоти. Отже, зрозуміло, ця ознака поширювалась на матеріальні субстанції (1290 *Lives Saints* *So cold ase a ston*), на людське тіло (1340 *Cursor M.* *Zere mony modir son was colde*), на світло, яке не супроводжується теплом (1526 *Pilgr. Perf.* *As a lyght of ye nyght, a colde and a bareyn lyght.*), на субстанції (речі, предмети, страви), які обробляли з використанням теплоти і охолоджували (1575 *Laneham Lett.* *Of a dish – az a colld pigeon or so*), на ґрунт, який повільно вбирає тепло (1398 *Trevisa Barth.De P. IR.* *In Asturia in Spain is scarce of wyne, of whete, and of oyle: for the londe is colde.*) Ознака низької температури – це перша сема в інваріантному значенні прикметника *cold*. Температура безпосередньо пов'язана з теплом, оскільки низька чи висока температура – це відповідна кількість тепла, притаманна тілу (предметові, середовищу), або ж відсутність тепла (друга сема) взагалі, наприклад, коли йдеться про мертве тіло, чи температуру нижчу від нуля. Низька температура, на яку реагує людина, пов'язана з тим, де знаходиться людина у конкретний момент. Холодне приміщення, в якому низька

температура повітря, породжує смисл (а не значення) **не втеплений**, оскільки саме значення залишається незмінним – який має низьку температуру. Зрозуміло, що відчуття холоду не є приємним для людини, тому виникає ще один смисл – **неприємний**. Цікаво, що прикметник cold може набувати протилежного смислу **приємний** (прохолодний, освіжувальний), наприклад, коли йдеться про напої у спеку.

Смисл **слабкий** (про слід) також утворюється від інтегральної наявності тепла. Кожному живому організмові властиві процеси теплообміну, тепловіддачі. До чого ми б не торкалися, де б не ступала нога, при дотикові будь-якої частини тіла до інших предметів (тіл) відбувається процес переходу тепла від тіла з більшою температурою до того, що з меншою. Кожна людина залишає вранці свої свіжі сліди – тепле ліжко, в якому спала, яке з часом, стане холодним, а отже, слід – слабким. За аналогією, на полюванні тварини залишають сліди, нехай то запах чи прим'ята трава, зламана гілка, та з часом вони стають не такими помітними – слабшими. На такій самій основі утворюється значення **холодний** у дитячій грі “тепло-холодно”: якщо всі тіла виділяють тепло, то, щоб відчутти це тепло, треба бути якомога ближче до шуканого тіла, тобто що ближче підходять гравці до захованого предмета, то імовірніше їм будуть кричати “тепло”, і навпаки, що далі – “холодно”. Можливо, можна було грати за допомогою слів близько-далеко, які точніше передають думку. Але процес утворення цього смислу зрозумілий.

Розвиток психіки первісної людини не зводиться тільки до розвитку мислення і розвитку форм усвідомлення людиною навколишньої дійсності. Мова бере участь у різних виявах психічного життя, опосередковуючи не тільки мислення, а й сприйняття, пам'ять, уяву, увагу, емоційні і вольові процеси. Мабуть, коли людина зрозуміла, що існує не тільки зовнішній, а й внутрішній світ, з виникненням релігії, поняття душі, які змінили світогляд, внутрішній світ людини, тепло стало не тільки фізичним явищем, а з'явилося внутрішнє тепло, яке характеризувало людину як особистість, її доброту,

сердечність. Людині притаманні різні риси, які можна визначити за інтенсивністю внутрішнього тепла її душі, серця. Недаремно *теплий, душевний, сердешний* є синонімами у сполученнях з такими іменниками, як *стосунки, розмова, слова*. Відсутність (незначна кількість) внутрішнього тепла людини творить смисли *байдужий, суворий, бездушний, не енергійний*, які створюють негативну оцінку, та смисли з позитивною оцінкою – *тверезий, стриманий*.

Отже, семний (маємо на увазі потенційні семи) склад інваріантного значення домінанти cold: а) низька температура, б) відсутність тепла, с) розташований на значній відстані (немалій) від тепла, d) який спричиняє пониження тепла, е) який є причиною відсутності тепла, f) який використовує пониження тепла, g) який має малу кількість внутрішнього тепла, h) якому властива відсутність внутрішнього тепла, і) який є причиною зменшення внутрішнього тепла, j) який є причиною відсутності внутрішнього тепла. Вони об'єднані інтегральною семою *наявність кількості (невеликої) тепла*. При диференційній семі **1) наявність зовнішнього тепла (малої кількості)** утворюються потенційні семи a, b, c, d, e, f; при диференційній семі **2) наявність внутрішнього тепла** актуалізуються потенційні семи g, h, i, j. Комбінації градаційних і потенційних сем є причиною утворення різноманітних смислів слів. Значення ж залишається незмінним – наявність невисокої температури чи невеликої кількості тепла.

Систематизуймо ці дані і визначимо кількість спільних сем (потенційних) для кожного прикметника (див. табл. 2.5). Визначивши семний склад значення слова, можемо знайти ступінь синонімічності слів. Ми маємо такі дані: N – загальна кількість сем, n_1 – кількість сем першого слова, n_2 – кількість сем другого слова, S – кількість спільних сем.

Потенційні семи значень прикметників синонімічного ряду
з домінантою cold

Семи Прикметник	a	b	c	d	e	f	g	h	i	J
Cold	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Cool	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-
Chilly	+	-	-	+	-	-	+	+	+	+
Frigid	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+
Freezing	+	+	-	-	+	+	-	+	+	+
Icy	+	+	-	-	+	+	-	+	+	+
Arctic	+	+	-	-	+	-	-	+	+	+

Якби ми мали два абсолютні синоніми, то всі ці дані повинні бути однаковими, зокрема, в цьому випадку ми знаємо, що кількість сем становить $N=10$, отже, і n_1 має дорівнювати 10, і $n_2=10$, і $S=10$. Тоді коефіцієнт синонімічності, що визначається б співвідношенням кількості спільних сем S до загальної кількості сем N , $S:N$ дорівнюватиме $k=10:10=1$. Проте ми знаємо, що наші показники не збігаються. Візьмімо два випадки: два абсолютні синоніми і, наприклад, cold і cool, для яких $n_1=10$, $n_2=8$, $S=8$, $n_1+n_2=18$. Знаючи, що коефіцієнт $k=1$, за умови, що два слова є абсолютними синонімами, ми знаходимо формулу:

$$k=4S: (2N + (n_1+n_2)) \quad (2.2)$$

де (n_1+n_2) – це сума сем двох слів, $2N$ тобто $(N+N)$ – це подвоєна загальна кількість сем, де двійка вказує ще і на кількість слів, ступінь синонімічності яких визначається. Кількість спільних сем S множимо на чотири $4S$, оскільки знаємо, що $k=1$, $N=10$, $n_1=10$, $n_2=10$. Отже,

$$k=4 \times 10 : (2 \times 10 + (10+10))=1$$

Застосуємо формулу 2.2 для визначення ступеня синонімічності прикметників cold і cool.

$$k_1=4S:(2N + (n_1+n_2))= 4 \times 8 : (2 \times 10 + (10+8))=32:38= 0,84.$$

За допомогою формули ми визначили коефіцієнти ступеня синонімічності, зокрема, $k_{chilly} = 0,67$; $k_{freezing} = 0,76$; $k_{frigid} = 0,76$; $k_{icy} = 0,76$; $k_{arctic} = 0,67$.

Коефіцієнт синонімічності ряду визначаємо за допомогою формули

$$K=2x(S+S_1+S_2+S_3+S_4+S_5+S_6):(m \times N+(n+n_1+n_2+n_3+n_4+n_5+n_6)), \quad (2.3)$$

де S – кількість спільних сем, N – загальна кількість сем, n_1 – кількість сем першого слова, n_2 – кількість сем другого слова і т.д., m – кількість членів ряду

$$K=2x(10+8+6+7+7+7+6):(7 \times 10+(10+8+6+7+7+7+6))=0,84.$$

Коефіцієнт синонімічності членів ядра визначає правильність інвентаризації семантичного поля, оскільки низький показник вказував би на те, що в ядрі є випадкові слова, далекі за своїм значенням від домінанти. Наприклад, ступінь синонімічності прикметника dead, який має тільки одну спільну сему з домінантою cold (відсутність тепла), яка породжує смисл **мертвий** (**холодний** – про тіло покійника), дорівнює $k = 4 \times 1 : (2 \times 10 + (10+1))=4:31= 0,13$. Без сумніву, цей прикметник може займати місце лише у периферії.

Отже, ми проаналізували значення прикметників синонімічного ряду з домінантою cold у лексикографічних джерелах. Відмінності у кількісній і якісній характеристиці значень слів, які досліджуємо, звісно, повинні мати

якусь причину. На нашу думку, недоліком лексикографічної теорії є нехтування наявністю в кожному слові інваріантного значення, семантичної структури слова. Ми визначили семний склад значень синонімів з домінантою *cold*, який складається з категоріальних, інтегральних, градаційних, потенційних сем. Сенси утворюються завдяки комбінаціям градаційних і потенційних сем, категоріальна й інтегральна семі залишаються незмінними, і разом з ними значення залишається незмінним, інваріантним.

2.4 Значення прикметників синонімічного ряду з домінантою *warm*

Дослідження значень членів синонімічного ряду з домінантою *warm* розпочнімо з аналізу словникових статей OAD, WNWD, BSED домінанти.

В OAD на першому місці стоїть значення: який має помірну кількість тепла, щось середнє між гарячим і холодним; не холодне, не прохолодне 1. *moderately hot, not cold or cool.*(OAD). У WNWD на цьому місці є два підзначення: 1.a) *having or giving off a moderate degree of heat* та 1.b) *hot/ a warm night*. Останнє вказує на ширший діапазон застосування цього значення, зокрема, як **гарячий**, тобто з більшою температурою, воно займає друге місце в BSED, а в OAD - відсутнє. На наступному місці в словниках одне й те саме значення: **який добре захищає від холоду, зігріває (про одяг)** 2. *of clothes etc) keeping the body warm* (OAD) = 2. *That keeps body heat in/ a warm hat/* (WNWF) = 3. *Serving to keep heat in, as warm gloves* (BSED). У WNWD чіткіше розподілені значення, які характеризують особистість: чотири окремих місця займають, зокрема, **палкий, переповнений ентузіазмом** 3. *Ardent; enthusiastic; жвавий, енергійний* 4. *Lively, vigorous, etc.*; **запальний** 5. *Quick to anger*; **який виражає доброзичливе ставлення, прихильність, приязнь** 6.a) *genial; cordial/ a warm welcome/, b) sympathetic or loving*. В OAD вони об'єднані: який відзначається внутрішньою теплотою 3. *Enthusiastic, hearty, a warm support, the speaker got a warm reception, a vigorous response (either favorable or unfavorable;* та **перейнятий добрим, любовним ставленням до когось** 4.

Kindly and affectionate, she has a warm heart. Таке значення, як **приємний для зору (про кольори) (of colors) suggesting warmth**, в OAD займає друге місце, а у BSED – восьме. WNWD його взагалі не виділяє. На шостому місці в OAD, на сьомому у WNWD і на дев'ятому у BSED стоїть значення **свіжий (of the scent in hunting) still fairly fresh and strong**. У дитячій грі (йдеться про гру “Холодно-тепло”) слово *warm* має значення **близько розташований до розшукуваного об’єкта close to discovering something**. Воно також займає різні місця, зокрема, 7-ме, 8-ме, 10-те. А таке значення, як *comfortable*, знаходимо тільки в BSED.

Отже, спостерігаємо відмінності у кількісній та якісній характеристиці значення прикметника *warm* у словникових статтях словників OAD, BSED, WNWD. Очевидними будуть і розбіжності щодо якісної і кількісної презентації значення *warm* порівняно з даними в OED. Зокрема в ньому виділено 16 значень, кожне з яких поділяється на декілька підзначень. На першому місці значення: 1. *Having a fairly high temperature; affording or giving out a considerable degree of heat (less than that indicated by hot)*, що збігається з даними попередніх словників, проте тут подаються підзначення: a. *Of natural agencies and things, as weather, climate, soil; b. Of other things, typically with reference to artificial heating; c. Fig. To keep a seat or place warm; to occur it temporarily for another who is not qualified to hold it*. Друге місце охоплює п’ять підзначень: 2.a. *Of the body, the blood, etc.: having degree of heat natural to living organisms; 2.b. of persons: glowing with exertion exercise, with eating and drinking, etc.; of or with mixture of one of the senses; 2.c. applied to tears; 2.d. of a kiss, embrace (combining the idea of bodily warmth with that affection)*. На третій позиції маємо: 3. *Of clothing, or the natural integument animals: made of material which retains heat of the body*. Це значення займає друге місце в OAD і WNWD та третє у BSED. На четвертому місці: 4. *of a drug or edible: producing a sensation of heat in the body*. Це значення відсутнє у попередніх словниках. Йдеться про медичні препарати (ліки, ін’єкції, бальзами), які стимулюють життєві показники пацієнта, мають зігрівальний ефект тощо. Не

зафіксованими є також такі значення: 7. *Comfortable, comfortably settled (in seat, throne, office)*; 8. *Comfortably off, well to do; rich, affluent; now chiefly colloq.* 9. *Of fighting, conflict, an onset: vigorously conducted; pressing hard on or harrasing the foe; also fig..* П'яте і шосте місця займають значення: 5. *Of a scent or trail: fresh, strong;* (в OAD – шосте, в WNWD – сьоме, в BSED – дев'яте); 6. *Of the person chosen to seek or guess in the children's games.* (в OAD – сьоме, в WNWD – восьме, в BSED – десяте). У словниках ці два значення займають сусідні положення, зокрема: п'яте-шосте (OED), шосте-сьоме (OAD), сьоме-восьме (WNWD), дев'яте-десяте (BSED). Далі в словнику подані значення, які характеризують людську особистість: 10.a. *of persons, party-feeling, controversy, etc.: ardent, zealous, keen, eager, excited, heated;* 10. b. *Of the passions or disposition in general: prone to excitement, ardent, impulsive; apt to disregard the voice of cool reason.* 11. *Hot-tempered, angry.* 12.a. *of the heart feelings, etc.: full of love, gratitude, approbation, etc.; very cordial or tender.* 12.b. *wit agent-noun or equivalent sb., as a warm friend, supporter; also of persons: full of tenderness or affection.* 12.c. *of utterances or manifestations.* 13. *Characterized by, of nature of, prone to, sexual desire, amorous.* 14.a. *With reference to fancy and imagination, ideas, expectations, and the like: ardent, lively, glowing.* 14.b. *of imaginative composition: indelicate on its appeal to sexual emotion.* 15.a. *of colour: suggestive of warmth; said esp. Of rich red or yellow, and tints mingled with these.* 15.b. *qualifying an adjective of colour.* 16. *Of a bill: exorbitant in its charges. Colloq.*

Крім того, у цьому словнику подаються значення складних слів, у яких warm виступає у ролі префікса (-warm-backed, -bosomed, -coloured, -complexioned, -constitutioned, -gloved, -headed, -seated, -tempered, -veined), та значення словосполучень з іменниками bath, bathing, boot, front, head, house.

Прикметник lukewarm у словниках представлений однаково кількісно і якісно: на першому місці 1. *barely warm, tepid;* на другому – 2. *lacking enthusiasm.*

Прикметник *tepid* в WNWD і BSED має тільки одне значення – *slightly warm, lukewarm*. В одній словниковій статті об'єднані два значення, (вони виділені в OAD 1. *lukewarm*; 2. *Lacking enthusiasm* окремо), оскільки прикметнику *lukewarm* вони вже притаманні.

Особливо вражають розбіжності як кількісного, так і якісного характеру у словникових статтях прикметника *hot*. Неможливо не помітити в таблиці Д.3, що у BSED слово *hot* має вдвічі більше (15) значень, ніж в OAD (8) і WNWD (7). На перше і друге місця поставлено однакові значення: 1. **Який має високу температуру** 1. *having a high temperature*. Словникова стаття в OED є значно ширшою: 1. *The proper adjective expressing a well-known quality or condition of material bodies due to a high degree of the molecular energy, known as heat, of or at a high temperature: the opposite of cold, distinguished from warm by the higher degree of this quality*. Тут же подаються такі уточнення: *a. Of the sun, the air, and atmospheric conditions; b. Of fire or anything burning or glowing; c. Of material objects in general; d. Of food or drinks prepared with the aid of fire, and served before it becomes cool; e. At a high voltage, "live", esp. In the U.S. slang phrs. Hot chair, seat, squat, the electric chair*. На третьому місці в OAD – 3. *Eager, angry, excited/or excitable, in hot pursuit, a hot temper*. WNWD виділяє на це значення два місця, а BSED – аж п'ять (3-тє, 4-тє, 5-тє, 6-тє, 7-тє) (див. таблицю Д.3). Значення **свіжий** (про сліди, новини) в одному словнику на четвертому (OAD), в другому – на шостому (WNWD), в інших – на восьмому (BSED і OED), **радіоактивний** – на сьомому (OAD), на дванадцятому (BSED), в WNWD взагалі немає, на восьмому в OED. Деякі значення наведені тільки в одному або двох словниках: **популярний** (14-тє місце в BSED), **удачливий** (13-тє – BSED, 5-тє – OED), **розшукуваний поліцією** (10-тє – BSED), лише OED подає значення **(про речі) крадені, які важко продати** (7.е.). З іншого боку, OAD пропускає значення **електричний (про шнур)** (5-тє – WNWD; 11-тє – BSED). На сьомому місці в WNWD є два значення 7.a) *[Slang] a) recently stolen or smuggled; 7. b) excellent, good*. Незрозуміло, чому такі різні значення

займають одне й те саме місце, оскільки навряд чи *тільки-но крадений, таємно винесений (контрабандою)* близьке до *відмінний, хороший*. У цьому випадку можна зробити припущення, що вони об'єднані позначкою [Slang], тобто є насправді сленгами. Чому ж немає загального правила, як об'єднувати і ставити на одне місце сленги, діалекти чи т.п.

OED виділяє десять значень у прикметника *hot*, кожне з яких поділяється на підзначення. Наприклад, у восьмому пункті є дев'ять підпунктів: 8.a. – *свіжий* (про сліди та в дитячій грі “холодно-тепло”), 8.v. – *яскравий* (про кольори), 8.c. – *сухий*, який абсорбує вологу, 8.d. – *гарячий* внаслідок тертя, 8.e. – *улюблений* (про фаворитів), 8.f. – *рідкий* (у металургії про метали), 8.g. – *гучний* (про музику, джаз), 8.h. – *новий* (про грошові купюри), 8.i. – *радіоактивний*. Важко зрозуміти, за якими принципами об'єднані ці підзначення. Деякі з них виділені як окремі значення в інших словниках, зокрема, *свіжий, теплий, яскравий* (про кольори), *гучний, радіоактивний*. Аналогічно під номером 7 об'єднано такі значення: 7.a. *Attended with feverish or violent exertion, suffering, discomfort, or danger; intense, violent, raging, severe, sharp, keen.(chiefly of conflict or the like; formerly also of pestilence or epidemics.),* 7.b. *Said of place, position, etc. in which intense action of some kind is going on, or in which one suffers severe discomfort.;* 7.c. *of a ball: hit or thrown hard, and difficult for the other side to deal with.;* 7.d. *Associated with or affected by trade-union dispute. Orig.U.S.;* 7e. *Of a stolen property: easily identifiable and so difficult to dispose of. In extended use: stolen. Also applied to a person wanted by the police.;* 7.f. *Of motor vehicle or aircraft's: fast or powerful.*

Крім того, в OED подаються значення словосполучень з іменниками *ache, beef, bottle, box, bricks, bulb, cakes, chisel, coppers, cross bun, cupboard, diggety, dipping, flashes, hoof, line, metal, money, pants, pint, plate, potato, seat, set, shift, shoe, etc.* – всього із 41-м іменником.

Отже, аналізуючи значення слів температурної групи у словникових статтях OAD, WNWD, BSED, ми дійшли висновку, що досліджувані прикметники неоднаково кількісно і якісно представлені у лексикографічних джерелах. Але ми не маємо на меті звести наші дослідження до критики лексикографічних джерел. Завдання полягає не в тому, щоб показати розбіжності, які є у словникових статтях, а передусім дати загальну характеристику значень прикметників, виділити їхній семантичний зміст, зрозуміти, як за допомогою одного й того ж слова *cold* можна охарактеризувати природні явища (*wind, weather*), матеріальні предмети (*stone, rock*), абстрактні поняття (*love, hate*), людську особистість (*glance, friendship*), частини людського тіла (*fingers, feet*). Ми не намагаємось зменшити заслуги лексикографічної індустрії. “Подвиг лексикографа йде слідом за подвигами Геракла” (*Lexicographi post Herculis labor*). У відомому крилатому виразі С.Джонсона словники порівнюються з годинниками: володіти гіршими з них краще, ніж не мати ніяких, але і про кращі з них ми не можемо стверджувати, що вони абсолютно точні. Лексикографічна діяльність розпадається на низку етапів, серед яких на першому місці експериментальне дослідження семантики і побудова дефініцій. Праця укладачів словників дуже важка і трудомістка, вимагає від лексикографів глибокого знання мов, вмілого володіння лексичним матеріалом. Проте сама методика виділення значення слова і його визначення залишається мало опрацьованою. Виникають такі запитання:

- 1) чи потрібно взагалі, щоб у різних словниках був абсолютно ідентичний опис значень слів;
- 2) чи можливо, щоб різні джерела давали однакове тлумачення значень слів;
- 3) якщо так, то що потрібно робити для створення конкретної чіткої методики вивчення значення, яка б привела до побудови дефініцій з мінімальними розбіжностями в різних словниках;
- 4) якщо ні, то які причини різнобою в описі значень слів.

У процесі роботи дослідник, безумовно, користується великою кількістю словників, тому його не може не цікавити проблема адекватності і надійності лексикографічних джерел. Ми вважаємо цілком ймовірною можливість ідентичного тлумачення значення слова у різних джерелах. Проте зрозуміло, що коли йдеться про багатозначні слова проблема значно ускладнюється. Для її розв'язання слід з'ясувати причини розбіжностей у словникових дефініціях. Якби сучасні лексикографи знали їх, то питання було б вже вирішеним. Насамперед, на нашу думку, потрібно віднайти всі чинники, що ймовірно можуть впливати на цю проблему. Це можуть бути:

- 1) відсутність теорії та методів вивчення значення слова, що чітко ведуть до повного і одноставного його розуміння й, отже, до ідентичного опису в словниках;
- 2) відсутність ієрархічних відношень між елементами смислової структури слова, тобто між сукупністю значень і вживанням слова;
- 3) вплив генезису значення слова на безпосередній опис цього значення;
- 4) вплив таких чинників, як вік, досвід, стать укладачів та авторів лексикографічних джерел.

Різні напрями вивчення значення слова свідчать про те, що в лінгвістиці немає одноставного розуміння “meaning of the meaning”. Вважаємо це вагомою причиною лексикографічних проблем. Зарубіжні лінгвісти (Ю.Найда, Е.Бендикс, Дж.Ліч, У.Лабов) описують конкретні методики експериментального вивчення значень, що в результаті веде до побудови дефініцій. Характерно, що в експериментальних дослідженнях отримує новий імпульс уже традиційний у лексикології метод компонентного аналізу, основні принципи якого сформулював Ю.Найда. Учений виділяє п'ять етапів: відбір значень, перелік усіх видів референтів, визначення діагностичних компонентів, перевірка, системний опис діагностичних ознак. Труднощі компонентного аналізу полягають у тому, що не завжди є готові терміни для

опису відмінностей між значеннями, часто значення семантичного поля мають обмежену кількість ознак, невизначені межі між значеннями [110, 61-74]. В.І.Карасик виділяє шість етапів: зазначення, пояснення, опис, характеристика, порівняння, розпізнавання [77, 58].

Досліджуючи питання про вплив генезису на сучасний стан значення слова, ми зробили **лише поверхневий** аналіз цього припущення, оскільки воно не є основним у нашому дослідженні. Без сумніву, слова “не народжуються” одразу багатозначними. Ми склали хронологічні таблиці генезису прикметників *cold*, *warm* (див. додаток Е). Частотність вживання слова у певному значенні не залежить від дати, коли воно було зафіксоване вперше. Слова в тому значенні і вигляді, в яких вони перебувають у мові, як правило, є результатом тривалого розвитку. Звукова оболонка слів здебільшого має інший вигляд, ніж у далекому минулому, слова ж мають ті самі значення, набувають нових чи змінюють їх взагалі.

Розгляньмо походження, виникнення прикметників групи *cold-warm*, процес утворення, становлення і розвиток їхніх значень. Англійський, німецький, голландський прикметник *warm* (ОЕ) і шведський та датський *varm* (ОЕ) мають спільного доісторичного предка *warmaz*, котрий походить від індоєвропейського *ghworm*, *ghwerm*, який також є джерелом походження грецького *thermos* – гарячий (в англійській мові *thermal*, *thermometer*), латинського *formus*, вірменського *jerm*. Прикметник *hot* (ОЕ) – англійський член сім’ї прикметників, поширених у німецькій мові. Його найближчі родичі – німецький прикметник *heiss*, голландський *heet*, шведський *het*, датський *hed* – походять від доісторичного німецького предка *khaitaz* (звідси й англійський іменник *heat*). *Cold* (ОЕ) бере початок від індоєвропейської основи *gel-*, *gol-*, від якої також походить латинське *gelu-* мороз (звідси і англійське *congeal*, *gel*, *jelly*). Доісторичним германським предком є *kal-*, *kol-*, від якого також походить англійський прикметник *cool*, можливо, і *chill*. У XIVст. з’явився

англійський прикметник *tepid* від латинського *tepidus*, дериватив *tepere* – бути теплим, що походить від індоєвропейської основи *tep-*. Таке ж походження має, власне, й український прикметник *теплий* [192].

Отже, такі прикметники як *cold*, *cool*, *warm*, *hot* з'явилися в давньоанглійській мові. Без сумніву, в той час людина, як і тепер, чітко реагувала на зміни температури, а, отже, мала потребу застосовувати прикметники температурної групи. Зараз межі їхнього застосування значно ширші. Але зрозуміло, що всі значення прикметників досліджуваної групи не виникли в один період. Спочатку прикметник *warm* мав значення *теплий* – який має досить високу температуру, середню між гарячим і холодним, що стосувалось явищ природи (*weather, air, climate*). *Cold* виражав відому властивість повітря чи інших субстанцій забирати тепло від поверхні тіла: який має низьку або відносно низьку температуру (*atmosphere, meteoric conditions*). Вперше вживання прикметника *warm* зафіксовано 888р. У VIIIст. в англосаксів починає розвиватись література. Найважливішими її пам'ятками є твори короля Альфреда (848-901pp.): Alfred Boeth. *Sie lyft ..is ber e ceald e w t e wearm* . Lindisf. Gosp. Stodon John xviii ... *at gloedum for on cald was and weardon hia*. Вважатимемо цю дату моментом виникнення прикметника *warm*. На рис.2.9 точка Н символізує “народження”, кут $\angle ДНМ$ – процес розвитку першого значення прикметника *warm*, кожна точка основи ДМ – іменник, з яким він сполучається в процесі реалізації цього значення. На прямій у позначаємо період від виникнення до теперішнього часу. Ймовірно, що спочатку слово *warm* якийсь час було однозначним. Потім прикметники температурної групи почали застосовувати, коли йшлося про одяг (натуральну шкіру тварин), зроблений з матеріалу, що добре зберігає тепло. Наприклад, 1225 Ancr.R. ...*bet heo i unorme and warme and wel i-wrouhte.*; 1450 Mirk's Festial *Hit wer a forto zeue zondyr pore man warmer clozes*. Припустімо, це точка Н₁ (таких точок може бути стільки, скільки значень має досліджуване слово). Тоді реалізацію прикметника в цьому значенні зображає трикутник ДН₁М₁.

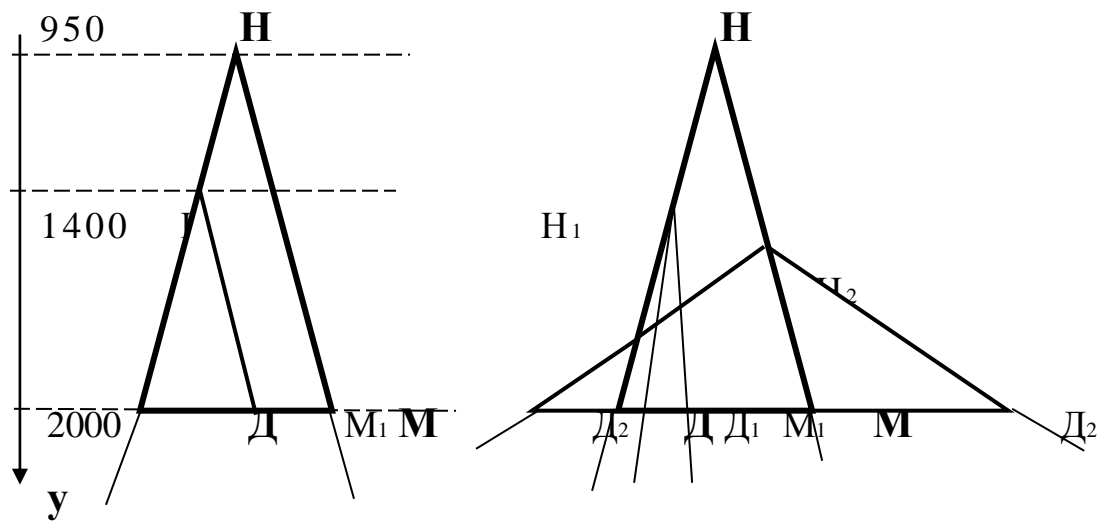

Рис. 2.9

Якщо зображувати так, як на рис. 2.9, де $\angle ДНМ$ і $\angle ДН_1М_1$, рівні, то це означатиме, що всі новоутворені значення розвивались однаково. Згідно з нашими даними, прикметники цієї групи мають не однакову сполучуваність з іменниками. Тому друга фігура на рис. 2.9 буде точнішою. Кут $\angle Д_1Н_1М_1$ значно менший від кута $\angle ДНМ$, і основа $Д_1М_1$ менша від основи $ДМ$, оскільки кількість іменників, які сполучаються з прикметником *warm* зі значенням *теплій* (про одяг), сьогодні менша. А точка $Н_2$ відповідає виникненню значення, що характеризує людину. Починаючи з XIV ст., прикметники *cold* і *warm* часто використовували як засіб прагмастилістичних характеристик, зокрема, людської поведінки, як своєрідний атрибут особистості (attribute of personality). Прикметник *warm*, наприклад, набув таких значень:

1) який виражає доброзичливе ставлення, прихильність, приязнь (наприклад, 1740 New Hist. Jamaica IV *He had a warm Side to the Royal Party, and encouraged the loyal Sufferers*);

2) який відзначається внутрішньою теплотою, щиросердний, душевний (наприклад, 1480 Henryson Cock and Fox *Quhen I behald zour federris fair and*

gent ..*My hart is warme*. 1822 M.A.Kelty Osmond *I Her heart was **warm** in the cause of her young friend*);

3) перейнятий добрим, любовним ставленням до когось, дружній, щирий, відвертий (наприклад, 1776 Goldsm. Vicar W *As you once had my **warmest** vows of constancy, You have now them repeated*. 1782 Cowper *..I received a note from old Mr. Small, which was more than civil –it was **warm** and friendly*).

Прикметник вживався з різноманітними іменниками, що характеризували людину, її поведінку, звички (очі, погляд, голос тощо) Наприклад, 1776 Trial of Nundocomar *The Counsel for the Prisoner speaking in a **warm** and improper manner to the Jury*. Крім того, що слова виражають поняття, вони супроводжуються більшою чи меншою мірою визначеним емоційним забарвленням, яке притаманне почуттям, до складу яких входить оцінний момент – визнання позитивності чи негативності того чи іншого смислового змісту, який утворює значення слова. Часто прикметник **warm** мав негативне значення:

1) який легко збуджується, запальний, нестриманий (1547 Q.Catherine Parr in S.Haynes St. Papers *My Lord your brother hathe thys afternoon a lyttel made me **warme**.It was fortunate we war so muche dystant, for I suppose els I schulde have bytten hym*);

2) надзвичайно напружений (про роботу, бесіду) 1627 J.Taylor *The Sweat, a vessel of **warme** imployment or hot seruice*. 1813 Southey Nelson *II Nelson then smiled and said “This is too **warm** work, Hardy, to last long*);

3) доведений до граничного напруження, запеклий, жорстокий (про бій, стрілянину).1759 R.Rogers *The Canadians and Indians... were soon stopped by a **warm** fire from the Rangers and Mohocks*.

Від початку виникнення ці значення інтенсивно розвивались, охоплюючи все більшу кількість іменників, а тому кут $\angle D_2H_2M_2$, який символізує його розвиток, значно більший від попередніх, і відповідно є

більшою основа Д₂М₂. Ми не можемо стверджувати, що всі значення розвивалися рівномірно. Архаїчна, застаріла лексика у лексиконі мови вказує на те, що значення могло припинити у деякий період свій розвиток (на рис.2.10 фігура ДНВМ), звузити свої межі (фігура Д₁З₁Н₁В₁М₁), або й зовсім зникнути (фігура Д₂З₂Н₂В₂М₂). Відрізок Н₃Д₃ – це сталі словосполучення, наприклад, *cold war*, *cold shoulder* чи інші, які постійно існують в одному вигляді.

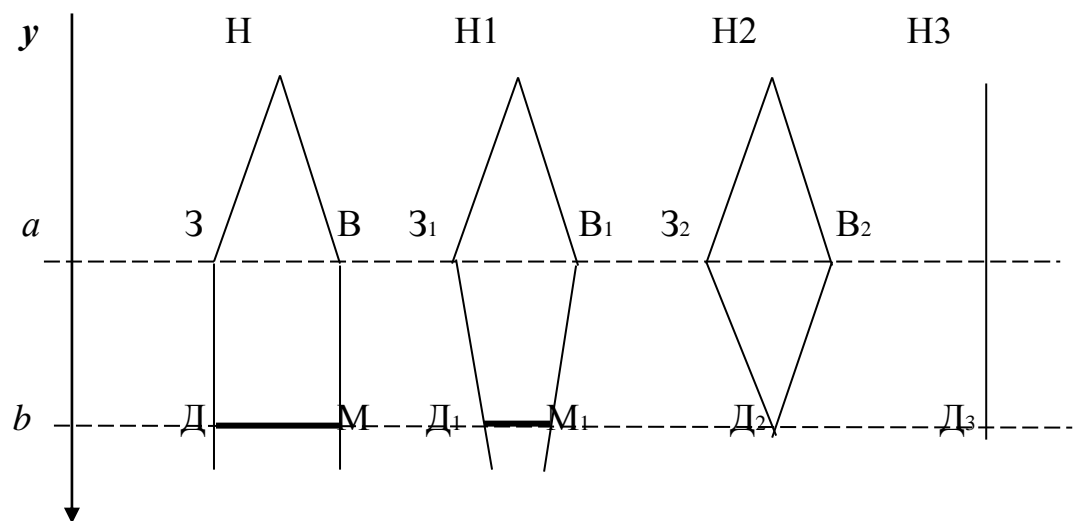

Рис. 2.10

Отже, якби всі значення одного слова розвивалися однаково, як це зображено на рис.2.9, тоді б, без сумніву, перші місця належали б тим значенням, які перші виникли, і, відповідно, вони б мали на цей момент найширше коло застосування. Оскільки значення слова не розвиваються ідентично, правомірно зробити висновок, що генезис не впливає на опис значень в лексикографічних джерелах, оскільки сучасні лексикографи в словникових дефініціях описують сучасні значення слів.

Щодо можливості впливу таких чинників, як стать, вік, на мову загалом, то такі дослідження вже проводились, але досі немає даних про межі впливу цих чинників на смислову структуру слова. Лінгвісти не знають, чи здатний кожний з цих чинників зміщувати смисловий центр слова, його основне значення, в яких межах можливе таке зміщення, який з цих чинників найбільше впливає на позицію смислового центру. На думку В.В.Левицького,

ці проблеми можуть бути розв'язаними за допомогою експериментальних методів дослідження смислової структури слова [93, 45].

Ми не могли обійти ці проблеми лексикографії, оскільки наші дослідження ґрунтуються на даних лексикографічних джерел. Проте наша мета - не тільки аналіз значень слів у словникових дефініціях, а детальна характеристика цих значень, яку ми здійснюємо на основі теорії про семантичну структуру слова, що складається з набору інтегральних, диференційних, потенційних сем. У попередньому розділі ми визначили семний склад прикметників синонімічного ряду з домінантою *cold*. Аналогічно прикметники синонімічного ряду з домінантою *warm* мають спільну категоріальну сему – ознака, інтегральну сему – наявність тепла, диференційні семи 1) зовнішнє тепло, 2) внутрішнє тепло (див. табл.2.3). Диференційна сема *наявність зовнішнього тепла* породжує потенційні семи а) який має певну кількість тепла, б) який має високу температуру (гарячий), в) розташований близько біля тепла, г) сприяє збільшенню температури (тепла); г) використовує тепло (чи його збільшення).

Таблиця 2.3.

Семний склад значень прикметників синонімічного ряду
з домінантою *warm*

Прикметник	Категоріальна сема	Інтегральна сема	Диференційна сема
Warm	Ознака	Наявність кількості тепла (середньої)	1) зовнішньої 2) внутрішньої
Lukewarm		Наявність кількості тепла (середньої)	1) зовнішньої 2) внутрішньої

Tepid		Наявність кількості тепла (помірної)	1) зовнішньої 2) внутрішньої
Hot		Наявність кількості тепла (більшої)	1) зовнішньої 2) внутрішньої
Torrid		Наявність кількості тепла (великої)	1) зовнішньої 2) внутрішньої

Диференційна сема *наявність внутрішнього тепла* сприяє утворенню потенційних сем д) наявність невеликої, помірної кількості внутрішнього тепла, е) наявність великої кількості внутрішнього тепла, є) спричиняє утворення великої кількості внутрішнього тепла (див.табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Потенційні семи значень прикметників синонімічного ряду

з домінантою warm

Сема	а	б	в	г	ґ	е	є	ж
Прикметник								
Warm	+	+	+	+	+	+	+	+

Продовження таблиці 2.4.

Сема	а	б	в	г	ґ	е	є	ж
Прикметник								
Lukewarm	+	-	-	-	+	+	+	+
Tepid	+	-	-	-	+	+	+	+
Hot	+	+	+	+	+	-	+	+
Torrid	-	+	-	-	+	+	+	+

Застосуємо формулу (2.2) $k=4S:(2N+(n1+n2))$ і визначимо ступінь синонімічності прикметників на основі їхнього семного складу.

$$k_{lukewarm} = 4 \times 5 : (2 \times 8 + (8 + 5)) = 20 : 29 = 0,69;$$

$$k_{\text{tepid}} = 4 \times 5 : (2 \times 8 + (8 + 5)) = 20 : 29 = 0,69;$$

$$k_{\text{hot}} = 4 \times 7 : (2 \times 8 + (8 + 7)) = 28 : 31 = 0,90;$$

$$k_{\text{torrid}} = 4 \times 5 : (2 \times 8 + (8 + 5)) = 20 : 29 = 0,69.$$

Отже, ми вивели формули визначення ступеня синонімічності прикметників з домінантами *cold* і *warm*, які перебувають в антонімічних стосунках. Порівнявши семний склад синонімічних рядів, спостерігаємо, що семи також перебувають в антонімічних стосунках.

а) який має невелику кількість тепла,	а) який має певну кількість тепла,
б) відсутність тепла,	б) який має велику кількість тепла (гарячий),
в) розташований на відстані (немалій) від тепла,	в) розташований близько біля тепла,
г) який спричиняє зменшенню тепла,	г) який сприяє збільшенню температури (тепла);
г) який є причиною відсутності тепла,	г) використовує тепло (чи його збільшення).
е) який використовує зменшення тепла,	е) який має невелику, помірну кількість внутрішнього тепла,
є) який має малу кількість внутрішнього тепла,	є) якому характерна велика кількість внутрішнього тепла,
ж) якому характерна відсутність внутрішнього тепла,	ж) який спричиняє утворення великої кількості внутрішнього тепла.
з) який є причиною зменшення внутрішнього тепла,	
і) який є причиною відсутності внутрішнього тепла.	

Отже, ми виводимо формулу визначення ступеня антонімічності слів на основі семного складу їхніх значень:

$$k_a = 2 \times S_a : (n_1 + n_2), \quad (2.4)$$

де S_a – кількість сем з антонімічним значенням, n_1 – кількість сем одного слова, n_2 – кількість сем другого слова. Наприклад, коефіцієнт антонімічності домінант *cold* і *warm* дорівнює $k_{a(\text{dominants})} = 2 \times 8 : (10 + 8) = 0,89$; $k_{a(\text{cool})} = 2 \times 7 : (8 + 8) = 0,88$; $k_{a(\text{chilly})} = 2 \times 5 : (6 + 8) = 0,71$; $k_{a(\text{frigid})} = 2 \times 5 : (7 + 8) = 0,67$; $k_{a(\text{freezing})} = 0,67$; $k_{a(\text{icy})} = 0,67$; $k_{a(\text{arctic})} = 2 \times 4 : (6 + 8) = 0,57$; $k_{a(\text{lukewarm})} = 2 \times 5 : (10 + 5) = 0,67$; $k_{a(\text{tepid})} = 0,67$; $k_{a(\text{hot})} = 2 \times 7 : (10 + 7) = 0,82$; $k_{a(\text{torrid})} = 0,67$. У середньому коефіцієнт антонімічності (середнє арифметичне) $K_a(c) = 0,79$. Зрозуміло, що цей показник не може бути дуже високим, оскільки, ми вважаємо, що в мові не існує ні абсолютних синонімів, ні абсолютних антонімів. Проте він не може бути дуже низьким, оскільки ми тестували члени ядра семантичного поля, а не периферію. Тому наведемо приклад визначення коефіцієнта антонімічності прикметника з периферії *calm*, $k_a(\text{calm}) = 2 \times 2 : (8 + 5) = 0,31$.

У процесі аналізу значень прикметників синонімічного ряду з домінантою *warm* у лексикографічних джерелах ми спостерігали однакові явища розбіжності щодо кількісної і якісної характеристик значень. Крім того, подаються значення слів і смисли, які видають за значення. Ми вважаємо, що всі слова мають незмінний зміст – інваріантне значення, яке є першоосновою семантичної структури слова, її упорядкованого набору сем, у складі якого є категоріальні, інтегральні, градаційні, потенційні семи. Ми визначили семний склад значень ядра прикметників семантичного поля температурної ознаки. Ми запропонували формули визначення коефіцієнта синонімічності та антонімічності значень слів на основі їхнього семного складу. Спочатку виділено семи синонімічного ряду з домінантою **cold**, потім аналогічно досліджено семний склад синонімів з домінантою **warm**. Дослідження

показало, що прикметники цього поля мають спільну категоріальну сему (ознака), спільну інтегральну сему (наявність тепла, певної температури), їх розрізняє градаційна сема, яка вказує на кількість тепла (велика, невелика, мала, дуже маленька), потенційні семи перебувають в антонімічних стосунках.

Висновки до розділу

У другому розділі “Значення прикметників семантичного поля температурної ознаки” розглядаються поняття семантичного поля, градації. Визначено склад семантичного поля прикметників температурної ознаки, його ядро і периферію. Проаналізовано значення прикметників, які формують ядро поля, у тлумачних словниках, виділено інваріантні значення прикметників у термінах елементарних стабільних одиниць змісту – сем (диференційних, потенційних, градаційних). За семним складом інваріантного значення кожного із прикметників визначено коефіцієнти синонімічності та антонімічності прикметників щодо домінант *cold* і *warm*.

Дослідження семантичного поля температурної ознаки складалися з п’яти етапів: 1) виявлення синонімічного ряду з домінантою *cold*; 2) виділення ядра синонімічного ряду з домінантою *cold*; 3) виявлення синонімічного ряду з домінантою *warm*; 4) виділення його ядра; 5) об’єднання відповідних синонімічних рядів в антонімічну групу з температурною ознакою, ядро якої становитиме сума двох відповідних ядер. До семантичного поля прикметників температурної ознаки входить 2010 членів. Ядро цього поля формують 12 членів, зокрема, *cold*, *cool*, *frigid*, *chilly*, *icy*, *frosty*, *arctic*, *freezing*, *warm*, *lukewarm*, *hot*, *tepid*, *torrid*. Прикметники цього поля мають спільну категоріальну сему (ознака), спільну інтегральну сему (наявність тепла, певної температури), їх розрізняє градаційна сема, яка вказує на кількість тепла (велика, невелика, мала, дуже маленька), потенційні семи перебувають в антонімічних стосунках. Наявність великої кількості потенційних сем вказує, за нашими спостереженнями, шлях до утворення великої кількості смислів, дослідженню яких присвячено наступний розділ.

Основні положення другого розділу відображені у публікаціях автора [20; 21; 23].

РОЗДІЛ III

ТИПОВІ СМИСЛИ ПРИКМЕТНИКІВ ЯДРА СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ТЕМПЕРАТУРНОЇ ОЗНАКИ

3.1. Типові смисли домінанти *cold*.

Метою цього розділу є дослідження смислів прикметника *cold*, домінанти синонімічного ряду. Типові смисли ґрунтуються на виділенні властивостей прикметника і враховують перспективу його функціонування. Ми погоджуємося з В.П. Полковським, що виникнення нових смислів відбувається за своєрідною моделлю, начебто раніше розробленою і яка потенційно функціонує, що дає змогу прикметникові сполучатися з іменниками, які навіть необмежена фантазія не може уявити. Така сполучуваність зумовлюється їхньою власною семантикою [122, 110].

Джерелом дослідження послужив фактичний мовний матеріал, який складається з 4598 прикладів, відібраних шляхом суцільної вибірки з 82 оригінальних творів англійської і американської літератури. Крім того, використано дані мережі Інтернет, вибірка з якої представлена в додатку Ж. Програмне комп'ютерне забезпечення дає змогу обробити значно ширший обсяг матеріалу за короткий термін. За допомогою системи пошуку ми можемо за лічені секунди мати інформацію, наприклад, кількість випадків вживання словосполучення *cold weather* в усій базі даних Інтернету, в складі якого, крім великої кількості літературних творів, є багато іншої інформації (повідомлення, статті, реклами тощо). Проте ми звертаємо особливу увагу на той факт, що основним джерелом нашого дослідження є фактичний мовний матеріал, 4598 прикладів вживання досліджуваних слів і опрацьованих контекстів, в яких вони були використані. Дані зафіксовані у таблиці Ж.1. Основне значення має аналіз смислів, яких набувають ці прикметники у складі цих комбінацій. У нашій комп'ютерній вибірці (КВ) 1306071 випадок вживання досліджуваних прикметників. Ми використали лише дані чіткої статистики деяких комбінацій без зазначення, в яких смислах зафіксоване то чи інше словосполучення. Це великий недолік комп'ютерної вибірки, зокрема, якщо йдеться про дослідження смислів. Наприклад, сполучення прикметника *cool* з іменником *map* має високий показник (КВ – 2425), та без контексту неможливо виділити той смисл, в якому він зафіксований: стриманий, байдужий, “крутий”, безсердечний, жорстокий чи інший. Випадки вживання прикметників семантичного поля температурної ознаки з Інтернету, які подаються в роботі, – це опрацьовані контексти.

Прикметник **cold** характеризує явища природи, найважливіші компоненти навколишнього середовища, які не можуть не цікавити людину, стан атмосфери і атмосферних процесів, зокрема, температуру повітря, води, вологість, дощі, грози, тумани, вітер і т.д. It was a raw, gray day, with gusts of **cold** wind [264, 9] – пориви *холодного* вітру. Актуалізується сема 1) наявність

певної кількості тепла. Градаційна сема вказує на відмінності у вживанні слова і породжує відмінні смисли. Прикметник **cold** означає найширший діапазон низьких температур. Він може вказувати на температуру нижче від нуля чи майже нуль, здатну викликати дуже неприємні відчуття: The air came into his lungs sharp and cold as he breathed [235, 287]. Прикметник вживається з такими іменниками: air, water, climate, rain, wind, breeze, season, nature, weather etc. When leaves fall and cold winds come [271, 229].

Pale veil of mist bound round the trees
 Pale fringe of rain upon the hills,
Cold earth, **cold** sky and biting breeze
 That mock the withered daffodils [281].

Зафіксовано найбільше словосполучень з іменником water, зокрема, 55 випадків вживання, що становить 21 % у вибірці сполучень з іменниками, які називають природні явища. Другим за частотністю є іменник weather – 33 випадки (12 %).

У комбінації з іменником wind прикметник **cold** має смисл *холодний, пронизливий, проймаючий, дошкульний*: Seldon looked after him, feeling the **cold** wind knife through his sweater...Clowzia came back over to him, her face reddened by that wind [201, 101]. When **cold** wind blows, we neither see, nor hear [201, 113]. Холодний вітер, який дошкуляє, пронизує, наче ніж, від якого червоніє обличчя, або ж який не дає можливості ані чути, ані бачити.

Прикметник характеризує погодні умови, тобто стан атмосфери в конкретному місці і в конкретний проміжок часу (добу, місяць). Тому не дивно, що він часто вживається з іменниками, які позначають відтинки часу, зокрема, day, night, month, year, morning, evening, spring, winter, summer, autumn, February (March, April etc.). Прикметник **cold** часто вживається з іменником day (39 випадків вживання у вибірці додатку Ж (ЛВ), у комп'ютерній вибірці з Інтернету (КВ) – 88: And he thought of all the gray days and cold days and hot days and rainy days and snowy days on Helicon [201, 20].

Широкий діапазон температур, що позначає цей прикметник, дає змогу застосовувати його в різних контекстах з одним і тим самим словом. Прикметник **cold** у цьому випадку має смисл *холодний*, який має низьку температуру як для конкретної місцевості чи конкретної пори року. В цьому прикладі, як видно із контексту, йдеться про гарний, спокійний, безвітряний січневий день, хоча і дуже холодний. Проте, згідно з даними КВ, вживання прикметника з іменником *day* не є найчастотнішим. Порівняймо: *cold autumn* – 12841, *cold year* – 24717, *cold day* – 88 (КВ) з даними вибірки вживання цих словосполучень у ЛВ – 9-6-39. Причиною розбіжностей є, на нашу думку, те, що матеріали з художньої літератури не різнобічними порівняно з тими, що подаються в Інтернеті. Тому не можна сподіватися на пряму пропорційність даних обох вибірок. Проаналізувати всі 12841 смисл словосполучення *cold autumn* ми не можемо. Але наведення прикладів КВ опрацьованих контекстів цікаве: факти про частотність вживання деяких словосполучень свідчать про перспективи розвитку відповідних смислів, можливість утворення нових.

Прикметник **cold** вживається також для характеристики пір року, для різних сезонів, а не тільки для тих, які прийнято вважати холодними, адже зрозуміло, що холодно може бути як взимку, так і влітку. Цікаво, що у нашій вибірці цей прикметник найчастіше трапляється з іменником *spring* (ЛК – 24). *Beastly cold, the English spring!* [184, 99]. Ймовірно, що холодна весна, якої, як правило, з нетерпінням чекають після зими, для якої характерні низька температура повітря, більше дощує. Смисл прикметника **cold** у поєднанні з іменником *spring* – *холодна, прохолодна*, тому що все-таки весні притаманна вища температура повітря. З іменником *winter*, який налічує 21 випадок вживання у ЛВ (КВ – 24717), **cold** має смисли *холодна*, з нижчою температурою повітря, *морозна*.

Характеризуючи пори року, прикметник **cold** так чи інакше позначає властиві їм температуру повітря, погоду. Тому не дивно, що він часто поєднується і з іменником *air* (ЛВ – 19, КВ – 1536). *Just at sunset, the air turned*

cold and the sky cloudy [205, 278]. (Повітря стало прохолодним). He lay in the robe ... the air sharp and cold on his head and in his nostrils [235, 288]. Двічі вжитий прикметник **cold** у цьому контексті має смисли *холодний, морозний*.

Оскільки прикметник **cold** характеризує природні явища, які існують чи відбуваються в певних місцях, частинах світу, територіях тощо, цілком закономірно, що він часто поєднується з іменниками, які саме вказують на ці місця, зокрема, зі словами place, territory, zone, area, river, lake, sea, ocean etc. До них ми також можемо включити приміщення, адже людина може перебувати в якомусь місці або надворі, або в приміщенні. Тому цей прикметник часто вступає в комбінації з іменниками room, bedroom, kitchen, hall, library, school, church, veranda etc. У цьому випадку прикметник передає температуру повітря в приміщенні, значну нижчу від температури тіла людини. There was no furniture in the cramped basement cell, only a thin, worn mattress thrown on the *cold* cement floor... (*холодний* цемент). Tracy lay on the thin mattress in the *cold* darkness (*страшна* темнота), and she was filled with such an overpowering hatred that it really shook her body. [265, 62]. The morgue was *cold* (*холодний*) and indifferent and terrifying. [265, 21].

Цікавим є, на нашу думку, смисл прикметника **cold** у поєднанні з іменником room в такому контексті: The style was aristocratic, but it was not a *cold* room [204, 17]. Це речення йде за детальним описом гами кольорів кімнати: The four hues melded in a perfect mix – the delicate pink and russet reds of the sofas; the creamy yellow of the lampshades against the tan walls...[204, 17]. Отже, мається на увазі, що кольори цієї кімнати (отже, і сама кімната) не були холодними. До останніх, як правило, відносять відтінки блакитного, синього, сірого, зеленого, тобто ті, які власне асоціюються з неприємним відчуттям холоду (незалежно від справжньої температури в цьому місці). У сполученні з іменниками light, sun, sunshine, gleam, star, ray прикметник cold має смисл **який випромінює мало тепла, світла, неясковий, блідий**: Almost dazzled by the moon's **cold** rays [192, 461].

Прикметник **cold** вживається з різноманітними назвами предметів, речовин. З фізичного погляду кожне тіло (предмет) має якусь температуру. Тому ймовірною є комбінація прикметників цієї групи з усіма предметами, які оточують нас. Цим можна пояснити наявність у вибірці (КВ) великої кількості слів, які зафіксовані як одноразові випадки, багатьох несподіваних комбінацій. She opened the drawer of the bedside table and carefully removed the gun. It was shiny black, and terrifying **cold**. [265, 3]. Зброя була холодна на дотик і викликала відчуття страху. Найчастотнішим у вибірці з'ясувалося словосполучення з іменником *water*, смисл якого **холодна вода**, з низькою температурою, особливо у порівнянні з температурою людського тіла, яка викликає неприємні відчуття. Наприклад: ..they were beaten on farms, in mines and indeed everywhere they were employed, but the flogings, the dousing in **cold** water and all the other punishments which kept the children up to the mark were frowned upon here [244, 33]. Словосполучення *cold water* набуває в цьому контексті смислу **льодяна вода**, дуже неприємна, яка використовувалася для покарання. У деяких випадках це словосполучення може мати смисл, протилежний до попереднього, – **прохолодна вода**, яка викликає приємне відчуття бадьорості, свіжості: The cool morning felt wonderful on her naked body. When she had stripped completely, she stepped into the water. It was **cold** and invigorating [267, 220].

У контексті, коли йдеться про церкву, релігійні обряди, словосполучення *cold water* має смисл **вода, яка використовується при хрещенні** (the water of baptism), або купіль, в якому знаходиться вода для хрещення.

Позитивного смислу набуває ця комбінація, коли йдеться про питну воду. Прикметник **cold** часто вживається для характеристики страв, напоїв, харчування, маючи смисли як з позитивною, так і з негативною оцінкою, залежно від того, про що йде мова, про яку страву чи напій, як його люблять вживати люди, як він подається до столу.

August was a chubby lad...

He ate and drank as he was told,
 And never let his soup get *cold*.
 But one day, one cold winter's day,
 He screamed out, "Take the soup away!
 O take the nasty soup away! [194, 120].

У цьому контексті, як видно, повнощокій Август, який любив добре поїсти, називає *огидним* суп, що охолов холодного зимового дня. Отже, якщо йдеться про суп, то, ймовірно, не буде приємно, що він охолов, і словосполучення може мати смисл *охололий*, а в деяких випадках *огидний*, *паскудний*. Якщо про холодну пепсі у спекотний день, то він матиме смисл *холодний*, *освіжувальний*, *приємний*: I asked him if he'd like to take along a *cold* Pepsi from the fridge because it was such a hot day [246, 297]. Ніякої негативної оцінки не мають страви, які подають холодними або спеціально охолодженими. Прикметник **cold** характеризує холодні закуски, салати, м'ясні вироби.

Одним з найчастотніших слів, котрі вживаються з прикметником **cold**, є world (ЛК – 27, KB – 5765). Не дивно, адже все те, що ми характеризували досі за допомогою прикметника **cold**, – це світ, який оточує нас. У сполученні з цим іменником **cold** має смисл *холодний*, проте не тільки у розумінні низької температури, а загалом, в усій своїй різноманітності, з усіма негативними відтінками. Life had taught him how fortuitous must be the circumstances which could enable a woman of Aileen's handicaps and defects to enter that *cold* upper world [227, 422]. Смисл прикметника у цьому випадку – *страшний*. He set up a little piece of poetry, which he made himself out of his own head – three verses – kind of sweet and saddish – the name of it was "Yes, crush, **cold** world (*жорстокий* світ), this breaking heart [275, 257].

And all our world with tears is wet.
 Ah! love, the world is wide and **cold**,
 The weary skies are wild with rain;

Give me at least your hand to hold
Till the sun shines again [281] .

Це словосполучення має ще один смисл, коли йдеться про світ, в якому ми опинимося після смерті. Прикметник **cold** вживається з іменниками *body*, *person*, коли йдеться про мертве тіло чи особу. Звідси виникла і назва світу, куди потрапить людина, тіло чи душа. *And thus he would die – out in the cold world, with no shelter over his homeless head, no friendly hand to wipe the death-damps from his brow, no loving face to bend pityingly over him when the great agony came [275, 193].* Смерть у людей завжди асоціювалась з холодом, оскільки мертве тіло швидко стає холодним, і страхом, оскільки ще ніхто не повернувся з *cold world*.

Poetry is founded on the hearts of men...
And, when mankind is dead and world **cold**,
Poetry's immortality will pass [198, 26].

Характеризуючи світ загалом, прикметник **cold** є показовим атрибутом особистості, від якої залежить той факт, що навколишній світ ми можемо сприймати як страшний, бо таким його робить її жорстокість, байдужість, суворість. Прикметник **cold** передає відсутність у людини душевного тепла, доброти, чуйності, акцентує її безсердечність. Він може комбінуватися з великою кількістю іменників. Адже ці риси можуть бути притаманні й чоловікам, до яких належатимуть: *man, husband, boyfriend, father, brother, uncle, i guy, lad, fellow, i doctor, attorney, engineer etc.*; і жінкам, тобто *women, girls, mothers, daughters, sisters, ladies, mademoiselles etc.* Не можна забувати і про займенники *he, she, they etc.*, які часто замінюють “*ladies and gentlemen*”. Проте люди дуже різні. Характеризуючи відмінні одна від одної особистості, прикметник **cold** набуває різних смислів, але значення його залишається незмінним – наявність невеликої кількості тепла (внутрішнього), яке визначає градаційна сема. Він – холодний, як айсберг: *He is good and great, but severe; and, for me, cold as iceberg. ... I am not happy at his side, nor near him, nor with*

him, he has no indulgence for me – no fondness [205, 438]. Вона зуміла замінити свою злість розумною, стриманою логікою: She suppressed her anger and replaced it with clear, *cold* logic [265, 330]. У цього погляд був настільки неприємним, що можна порівняти тільки з неприємним відчуттям дотику до холодної сталі: The look of *cold* steel was too much [227, 180]. She was still torrential, impetuous, ready to upbraid him, but once standing she was confronted by him, *cold*, commanding, fixing her with fishy eye [227, 167] (холодний погляд чужої, підозрілої людини). Finally, there was our host, with his rugged, eagle face, and his *cold*, blue, glacier eyes with always a shimmer of devilment and of humor down in the depths of them. The *cold* absence of projected feelings when it had communicated? (байдужість, відсутність почуттів) [282].

Нелегко пізнати себе чи інших. Якщо ж ми бачимо перед собою іншу людину, ми її пізнаємо. Багато можуть розповісти очі, погляд, голос, усмішка, манери. Прикметник *cold* може поєднуватися з усіма іменниками, які тим чи іншим способом характеризують людину, зокрема, eyes, nose, face, skin, smile, voice, tone, language, words, reply, temper, feelings, etc., і їх є дуже багато. Her usually *cold* gray eye became trouble with a look of fear. (байдужі сірі очі).

Отже, у поєднанні з іменниками, які дають оцінку людській особистості, прикметник *cold* вживається у таких смислах: *холодний, байдужий* (cold look, cold reply, cold smile), *стриманий* (cold fury, manner), *тверезий* (cold logic), *непривітний* (cold reception, cold cold greeting), *гордовитий* (cold beauty, cold perfection), *пихатий* (cold bow, cold tone), *зарозумілий* (cold voice, cold language), *зневажливий* (cold contempt), *безжалісний* (cold justice).

Detection is, or ought to be, an exact science and should be treated in the same *cold* and unemotional manner (*стримані* манери). Sherlock Holmes," said the lady as we entered a well-lit dining-room, upon the table of which a cold supper had been laid out [283].

Виникнення смислу залежить від контексту, адже багато з цих іменників разом з прикметником *cold* можуть породжувати різні смисли. Неправильно

стверджувати, що прикметник **cold** у поєднанні з іменником *smile* матиме смисл *байдужий*, а з *greeting* – *непривітний*. Наприклад, *I'm sorry, sir, but Mr. Monckton is not at home. He spoke in a cold voice used for unwanted callers* [231, 246]. Йдеться про підкреслено *стриманий* голос для небажаних відвідувачів. “Our genealogical claims, Dr.Venbili” – Rashele’s tone of voice was, for the first time, **cold** and unfriendly and her eyes flashed like steel,” are not outrageous” [201, 389]. У цьому прикладі йдеться про *ворожий* голос. Знайомий голос усім відомого Шерлока Холмса аж ніяк не може бути байдужим чи жорстоким. *That cold, incisive, ironical voice could belong to but one man in all the world* [284]. На відміну від того, що почув інший герой: “I never heard a voice so cruel, and **cold**, and ugly as that blind man's. It covered me more than the pain [285] (прикметник **cold** має смисл *страшний, дуже неприємний*).

У поєднанні з іменником *shoulder* у фразах *to give the cold shoulder*, *to show the cold shoulder*, які означають підкреслено демонстровану байдужість, зневагу, саме семантика прикметника відіграє головну роль у смислі цілої фрази, а не дієслова чи іменника. An online illustrated book about a willful girl who befriends a grasshopper, gives Elvis the **cold shoulder**, and gets a magical crystal [286].

Прикметник **cold** часто входить до складу сталих фраз. Деякі з них розглянемо детальніше. Словосполучення *cold war* означає політичний та ідеологічний конфлікт між націями, який здійснюється за допомогою пропаганди, погроз, економічних санкцій. Вперше його вжив в 1947 році Бернад Барюх. Після закінчення Другої світової війни термін означав політичний курс західних держав стосовно колишнього Радянського Союзу. Отже, виник він після війни, тобто після запеклих боїв з використанням вогнепальної зброї, метою яких було знищення противника. Сьогодні місця, де є війна, називають гарячими точками планети. Війна – це палаючі будинки, села, міста; гарячі бої, гаряча кров, сильний фізичний і душевний біль. Коли це все було припинено після війни, що велася за допомогою гарячих методів,

розпочалася холодна війна, методи якої абсолютно не застосовували нічого, пов'язаного з вогнем, теплом. У значенні прикметника **cold** у цьому словосполученні спрацьовує сема *відсутність тепла*. Після *cold war* виникли словосполучення *cold warrior*, який означає “політик, що підтримує методи холодної війни”, і *Cold War Witch (Iron Lady)* – таке ім'я дали Маргарет Тетчер, яка брала активну участь у холодній війні. *Cold peace* – не стабільні мирні стосунки між державами під час холодної війни.

Словосполучення *cold meat party* означає похорон. Вживається в Америці з 1940 року. Семантика прикметника **cold** у цьому контексті має подвійне навантаження: йдеться про місце, де збираються люди після смерті близької людини, де немає місця веселим, теплим усмішкам, обличчям, а є лише сум, жаль, холод у серці. З іншого боку, після похорону на поминках подають закуски з холодним м'ясом. Виникає фраза *cold meat party* – похорон.

У словосполученні *cold calling* також можна простежити дію семи *невелика кількість тепла*, зокрема, потенційної семи *яка спричиняє зменшення тепла (внутрішнього)*. Так називають практику деяких менеджерів, які дозволяли своїм продавцям, працівникам сфери обслуговування незаконні дзвінки по телефону чи візити з метою продажу деяких товарів чи надання якихось послуг. Такі дії викликають у населення негативні емоції, роздратування і караються законом.

Цікавим, на нашу думку, є словосполучення *cold turkey*. Так в Америці називають людей, які вживають наркотики (здебільшого героїн). Після дії наркотику наркомани відчують слабкість, їх кидає то в жар, то в холод, на шкірі з'являється те, що називають гусячою шкірою (*goose pimples*). Шкіра має вигляд холодної індички, тому так стали називати наркоманів. Спостерігаємо нашарування семантик іменника і прикметника, де останній має своє інваріантне значення – *який має низьку температуру*. Welcome to Freedom from Tobacco! If you have quit smoking Cold Turkey and you're truly ready for freedom, then you're in the right place! [287].

Досліджуючи різноманітні смисли, які має прикметник **cold** у поєднанні з різними іменниками, можна переконатися, що цей прикметник може вступати у зв'язки з надзвичайно великою кількістю іменників. При цьому іменники об'єднуються в групи. В інваріантному значенні прикметника – *наявність невеликої кількості тепла* – значну роль відіграє диференційна сема, яка вказує на те, про яке тепло – зовнішнє чи внутрішнє – йдеться. Відповідно іменники, з якими сполучається цей прикметник, поділяємо на дві групи: ті, які характеризують зовнішній світ, і ті, які є атрибутами внутрішнього світу людини. Перші включають ті, які називають 1) явища природи; 2) проміжки часу; 3) місце знаходження; 4) приміщення; 5) предмети одягу; 6) страви; 7) предмети. У поєднанні з цими іменниками прикметник **cold** має смисли *холодний, прохолодний, льодяний, пронизливий, блідий, охололий, освіжаючий, свіжий* тощо. Інші характеризують людську особистість, риси її характеру, стан. У сполученні з ними прикметник набуває смислів *стриманий, не емоційний, байдужий, жорстокий, страшний* тощо.

Таке ж угруповання іменників спостерігаємо, досліджуючи комбінаторику і смисли інших членів синонімічного ряду з домінантою **cold**.

3.2 Типові смисли прикметників синонімічного ряду з домінантою **cold**

Комбінаторика і типові смисли прикметників синонімічного ряду з домінантою **cold** визначаються вживанням домінанти. Так само, як і домінанта, ці прикметники характеризують зовнішній світ, навколишнє середовище і є атрибутами внутрішнього світу людини. Відповідно іменники, з якими вживаються синоніми, формують групи: 1) які називають явища природи, проміжки часу, місце знаходження, приміщення, одяг, страви, предмети, речовини, 2) які характеризують людську особистість. Синоніми мають спільну сему – наявність тепла та диференційні семи – зовнішнє, внутрішнє тепло. Відрізняє їх градаційна сема, яка вказує на кількість тепла, зокрема, **cool**

– більшої кількості тепла, порівняно з домінантою, chill – меншої кількості тепла, freezing, frigid – невеликої кількості тепла, arctic – найменшої кількості тепла. Це є причиною утворення відмінних смислів у прикметниках цього синонімічного ряду.

Смислові градуальні відношення прикметників в російській мові, в основі семантики яких є поняття температури, які досліджувала Т.О. Токарева. У її дисертації синонімія визначається як семантична тотожність окремих еквівалентних ЛСВ різних лексем у деяких контекстах. Аналіз смислових відношень у парадигматиці засвідчив, що ЛСВ досліджуваних прикметників вступають у синонімічні відношення з ЛСВ прикметників інших лексико-семантичних груп. Автор простежила наявність у смислового змісті ЛСВ прикметників інтегральних семантичних компонентів. Основні смислові опозиції в межах групи будувалися згідно з принципом наявності градуального семантичного компонента. ЛСВ проаналізованих російських прикметників характеризуються багатством, різноманітністю, складністю антонімічних опозицій у межах групи. Т.О.Токарева пояснює це явище тим, що антонімічні протиставлення здійснюються не між лексемами, а між ЛСВ. Синтез синтагматичних зв'язків і парадигматичних відношень дав чітке уявлення про семантичний зміст кожного ЛСВ і про семантичну структуру лексеми в цілому. За Т.О.Токаревою, ЛСВ – це основна, найменша одиниця багатозначної лексеми і лексико-семантичної системи мови, яка прирівнюється до окремого значення лексеми. Автор наголошує, що ЛСВ слова реально функціонують в мовленні [140, 8-12]. На нашу думку, в мовленні ми спостерігаємо саме смисли, які утворюються в процесі актуалізації ЛСВ або сем, найменших, елементарних, неподільних одиниць значення.

Проаналізуємо смисли прикметників досліджуваного ряду, які утворюються при характеристиці зовнішнього світу (ЛВ – 3114, КВ – 1272088, з них cool: ЛВ – 898, КВ – 47631, chill: ЛВ – 328, КВ – 2486, freezing: ЛВ – 242,

KB – 10335, frigid: ЛВ – 102, KB - 17474, icy: ЛВ – 170, KB – 53030, arctic: ЛВ – 207, KB – 1216.

Cool відрізняється від **cold** тим, що означає вищу температуру: ...outside a **cool** October wind was whipping dead leaves [227, 333] – *прохолодний* жовтневий вітер. It was quiet and **cool** and apparently she was alone in what might easily have been a Pharaoh's tomb [204, 5] – тихе, *прохолодне* місце. Вживання **cool** передбачає радше приємне відчуття або нейтральне, має смисл *прохолодний, свіжий*. ... when they finally entered the *cool*, pleasant library ..” [227, 98] – бібліотека, в якій було *свіжо* та приємно.

Lean down and see your little face,

Reflected in the forest pool.

Tall foxgloves grow about the place,

Forget-me-nots grow green and cool (*свіжі* незабудки) [288].

Проте ми не можемо стверджувати, що існують чіткі межі і певні проміжки температури, які б відрізняли вживання цих прикметників. Неможливо сказати, що cold вживається тоді, коли йдеться про температуру від -10 до -20, а cool – від 0 до -10 градусів за Цельсієм. Наприклад, температура поверхні сонця майже 6000 °C, проте в наступному контексті саме ці температурні ознаки сонця названо холодними і вжито прикметник cool: A question that has been puzzling astronomers for over half a century is why the Sun's surface is relatively *cool* - a mere 6,000 degrees °C or so – while the Sun's corona is much hotter, a million degrees °C. *Cool* Sun reveals a magnetic personality [289].

Chill означає *пронизливий* холод, який викликає тремтіння. ...the iron sky of winter, stiffened in frost, shrouded with snow! – when mists as *chill* as death wandered to the impulse of east winds [205, 77] – тумани, *холодні*, як смерть. Wychwood had felt dead, she remembered, its tall stone houses and huddled stone cottages – so mellow in sunlight – loomed stark as moorland outcrops in the dank *chill* air [261, 14] – *вогке, затхле* повітря. There was a chill wind blowing [210, 165] – *пронизливий* вітер.

Прикметники **freezing, frigid, icy** означають найнижчі температури, які важко переносити, які можуть спричинити шкоду людині (тваринам, рослинності): **freezing (frigid) winter** – *сувора* зима, **freezing (frigid, icy) wind** – *льодяний* вітер, **freezing (frigid, icy) water** – *льодяна* вода.

Blizzzaaaarrrd!" she shouted as she twirled her staff in the air. The rain about her solidified as a blast of *freezing* air (*льодяне* повітря) shot forward. Snow sprinkled everywhere, as well as ice. The grass, or what was left of it, cracked under the *freezing* ice (*замерзлий* лід) and shattered. Ordunn squeaked as Baine winced visibly. The *freezing* attack (*сувора* атака) did not mix will with the rain. [290]. У цьому контексті не випадково вжито прикметник **freezing** тричі. Значення залишається інваріантним – дуже низька кількість тепла (зовнішнього). And continents slide slowly, Invisibly Beneath our wings, And oceans heave, Their *cold*, black hearts unforgiving, And we race, untouchable, Just Mach shy, Before the *frigid* wind. (*льодяний* вітер). [291]. She turned from the child and walked outside, breathing in the *frigid* night air, needing the needle-like pain in her lungs – **морозне** повітря ночі, що спричиняє колючий біль у легенях [292]. The roads were terribly *icy* [246, 210]. У цьому випадку *icy roads* – ожеледиця.

Arctic означає найвищий ступінь холоду, який нагадує холод Арктики. Sometimes a westerly oily wind blew, but whether it came from the *arctic* snows (*люті, арктичні* сніги), it came alike to us laden with the fragrance of paraffin oil.

... the vast sweep of the *Arctic* Zone (Арктика), and those forlorn regions of dreary space – that reservoir of frost and snow? Where form fields of ice, the accumulations of centuries of winters.. [205, 10]. Прикметник **arctic** у деяких випадках вказує тільки на місце знаходження об'єкта (арктична зона). Наприклад, у словосполученні *frigid arctic waters* вжито два прикметника досліджуваного ряду, з них *arctic* має смисл **арктичний** (який знаходиться на півночі, в Арктиці) і *frigid* – **льодяний**: How do fish survive in *frigid arctic waters*? They have a substance in their blood produced from glycoproteins, which enables the blood to have a low *freezing* point (точка замерзання) [293].

Прикметники **freezing, severe, icy** не вживаються з порами року, для яких характерна температура вища від нуля, оскільки вони вказують на деякий діапазон температур з позначкою мінус, і також з природними явищами, які відбуваються у теплі пори року (rain, breeze, drizzle).

З іменниками, що називають предмети, речовини, прикметник **cool** має смисл *прохолодний*, який викликає відчуття прохолоди чи холоду. Спостерігаємо дію потенційної семи *який спричиняє зменшення кількості тепла*. Аналогічні смисли спостерігаємо й у випадках, коли йдеться про страви, смаки, продукти харчування. Зокрема, кулінар Susan Selasky пропонує салат із свіжих бобів та м'яти і обіцяє *прохолодний* смак свіжості: Recipes featuring the *cool taste* of mint by Susan Selasky – green bean salad with shallots and mint: 1 pound fresh green beans, washed, trimmed, strings removed 1/2 cup chopped, toasted walnuts 1/2 cup coarsely [294].

Cool так само, як і **cold**, має смисли *освіжувальний, охолоджений* (cool drinks), а також *охололий* (cool soup, porridge). Прикметник **freezing** набуває смислу *заморожений*, коли йдеться про продукти харчування (freezing meat, freezing fruit and vegetables).

Прикметник **cool** вживається з назвами кольорів, характеризуючи холодні відтінки. На сторінках Інтернету ми віднайшли таку інформацію: до кольорів, які в англійській мові називають **cool**, відносяться green, violet, blue, bluish-green, turquoise, lime, jade, aqua. Вони впливають на сприйняття часу, розміру, ваги, об'єму, зокрема, 1) у приміщеннях, пофарбованих у холодні відтінки, плин часу недооцінюється, тому такими кольорами рекомендують фарбувати кімнати, де часто виконується повсякденна робота, 2) предмети, речі цих кольорів здаються коротшими, меншими, 3) вага предметів, які мають ці кольори здається легшою, 4) розміри ж кімнати холодні кольори збільшують [295].

У поєднанні з іменниками, які характеризують людину, прикметник **cool** означає не стільки безсердечність, ворожість, скільки пасивність, відсутність

активного інтересу до чогось, нездатність відчувати чи небажання виявляти симпатію, невміння відгукнутися на чужі почуття. He tried to speak in a *cool* (*байдужий*), careless way, but his eyes were shining with excitement and greed. [296].

Проте на сторінках Інтернету ми зафіксували багато випадків вживання прикметника **cool**, смисл якого *прекрасний, чудовий, крутий*. Наприклад, ось так тлумачиться смисл словосполучення *cool idea*: I think this is a good idea, I hope more people find it and use it. [297]. Really *Cool* Idea Exchange – обмін *надзвичайними* ідеями, *Cool* Idea Forum – форум, на якому можна почути *хороші* ідеї. Такого смислу набуває прикметник **cool**, коли йдеться про те, що дуже подобається (мистецтво, літературу, кіно, стиль тощо).

Low Rider is a *cool* song, but i'm not crazy about war – *чудова* пісня, але... This is a very *cool* book about skiing & camping in the backcountry in the winter with very *cool*, comical, & informative illustrations that help show you what to do...& what not to do! – *захоплива* книга з прекрасними ілюстраціями. Ці приклади взято з Інтернету. Ось так автори повідомлень закінчують свою сторінку:

For more information on how to order a copy contact COOL reply to this message with your name, address and fax number and we can send you out an order form ASAP.

Stay COOL, (залишайтеся таким ж чарівними)

Lloyd Jacobson

COOL (з любов'ю) - National Programs Director [298].

Проте, незважаючи на відмінність утворених смислів прикметника **cool**, значення його залишається незмінним. У всіх випадках йдеться про деяку кількість тепла (внутрішнього), градаційна сема визначає більшу кількість тепла, ніж при утворенні, наприклад, смислів *холодний, прохолодний, свіжий*. Вивчаючи явища семантичної градації ми спостерігали можливість зміни розміщення точки відліку. В цьому випадку вона на парадигмі досліджуваного

ряду прикметників знаходитиметься між **cold** і **cool**, тому останній займає місце серед синонімів з домінантою **warm** і набуває смислу, характерного для цього ряду синонімів. Отже, градаційна сема відповідає не тільки за градацію певної ознаки, але й розміщення точки відліку, що впливає на утворення нового смислу.

Прикметник **chill** відрізняється тим, що дає оцінку не тільки станові суб'єкта, а й наслідкам, впливові, діям, які він здатний чинити на інших людей. Часто прикметник набуває смислу *той, який викликає відчуття тремтіння, страху* і вживається у контекстах, коли йдеться про літературу (містика, детективи), кіно (фільми жахів). Наприклад, в Інтернеті так називається рекламне повідомлення про придбання відповідної літератури, фільмів, комп'ютерних ігор:

1st EDITION **CHILL**TM: ADVENTURES INTO THE UNKNOWN

2001 **CHILL** ROLE-PLAYING GAME (1st Ed. boxed set) [299].

На характеристику внутрішнього світу людини припадає 33983 випадки вживання синонімів цього ряду, з них найчастотнішим є cool – B=10119, chill – 156= 171, freezing – B=4 , frigid – B= 53, icy B= 119, arctic – B= 4 . Подібно до того, як прикметники **freezing, frigid, icy, arctic** характеризують зовнішні явища з нижчою температурою, відсутністю тепла взагалі, тут вони також вказують на більшу інтенсивність, негативний вплив, шкоду, але вже людських рис, вчинків. Icy і arctic відрізняються найбільшою інтенсивністю. Her voice was almost splintered, it was so **icy** (дуже *ворожий, льодяний* голос) [244, 383]. ...the look she gave Will Broadbent was one of **icy** disdain (надмірно *холодне* презирство) [244, 395].

Значно відрізняється смисл прикметника **arctic** у сполученні з іменником love. Арктична любов – це не холодна любов, позбавлена теплих почуттів, а навпаки, надзвичайно *велика* любов, що асоціюється з любов'ю білого ведмедя до своїх ведмежат: **Arctic** Love – there's nothing quite as endearing as the love a mother bear has for her cubs. It's so strong, in fact, that it's the leading cause

of fatal bear attacks in this country. This theme re-creates that *Arctic* love with the sounds and images of Polar Bear [300].

Північний полюс називаємо Арктикою саме тому, що там найнижча температура. Прикметник **арктичний** означає і те, що стосується Арктики. Любов полярного ведмедя, який живе в Арктиці – арктична. Але смисл арктичної любові – це дуже сильна любов, оскільки саме таке ставлення цієї тварини до своїх малюків спостерігають учені. Тобто при семі *найменша кількість тепла* утворюється смисл аналогічний до того, що при семі *найбільша кількість тепла*. У зовнішньому світі ми спостерігаємо ідентичне явище – дотик до надто гарячого предмета спричиняє опік, подібно до того, як дотик до дуже холодного – обмороження. Симптоми опіку і обмороження є подібними – пошкодження верхнього епітелію, шкіри людини.

Наведімо ще один приклад вживання прикметника **arctic** – з іменником voice. Дослівно **арктичний голос**. Так називали Російську Інформаційну Агенцію, яка висвітлювала проблеми регіонів, які безпосередньо прилягали до арктичної зони.

Arctic Voice is an electronic version of the print magazine of the same title co-published by RIA Novosti and the Russian Secretariat of the North Forum... It contains analytical articles and information about the problems of the Earth's Arctic regions and their peoples divided by state frontiers and thousands of kilometres [301].

Прикметник **frigid** породжує смисли *безстрасний, безпристрасний, байдужий, фригідний*. We curtsayed to him, and received a *frigid* bow (байдужий кивок) in a return, and so withdrew [205, 128].

Усі члени цього синонімічного ряду можуть характеризувати людину, її характер, душевний склад, темперамент, вчинки, манеру, мову, погляд тощо. Тільки **cold** і **cool** можуть давати оцінку почуттям. Синоніми зберігають смислові відмінності в значенні: **cool** reception – *прохолодне (непривітне)*

приймання гостей, **cold** reception – *холодне, підкреслено офіційне* приймання, **chill** reception – *сухе* приймання, **arctic** reception – *льодяне* приймання.

Прикметники цієї групи в поєднанні з назвами частин тіла людини вживаються в таких смислах *холодні, замерзлі* (руки, ноги, пальці), *льодяні, задубілі*. My hands are very **cold** – мені дуже замерзли руки (ноги). Та є випадки, коли прикметники з назвами частин тіла набувають інших смислів. Наприклад, у словосполученні *cool hands* з вірша “Sister Morphine” Jagger Richards смисл прикметника повинен відповідати ознаці “руки наркотика”, який є причиною смерті героя, тобто це буде *холоднокрівна, безжалісна* рука “солодкої сестри кокаїну”:

Sweet cousin cocaine, lay your **cool** hands on my head
 Ah come on, Sister Morphine, you better make up my bed
 'Cause you know and I know in the morning I'll be dead
 You can sit around and you can watch all the
 Clean white sheets stained red [302].

Який внутрішній світ Сестри Морфій? Скільки в ньому внутрішнього тепла? Скільки може бути внутрішнього тепла в того, хто здатний на вбивство? В утворенні нового смислу (*холоднокрівний, безжалісний*) значення прикметника залишається незмінним – найменша (градаційна сема) кількість внутрішнього (диференційна сема) тепла.

Отже, аналізуючи контексти, в яких вживаються прикметники синонімічного ряду з домінантою **cold**, ми спостерігали породження великої кількості різноманітних смислів, значення ж залишається інваріантним, незмінним. Наявність різних смислів не означає, що значення може також змінюватись, оскільки ми вважаємо, що не можна протиставляти різні поняття, а тільки протиставлення тотожних об’єктів утворює відкриту семантичну кореляцію і виділяє інваріантну ознаку, яка залишається незмінною і справедливою для кожного вживання цього прикметника [63, 8-9; 122, 48; 147, 46-47].

3.3. Типові смисли домінанти *warm*

Домінанта *warm* характеризується високою частотністю, зокрема 825 контекстів у ЛВ і 889851 у КВ. На характеристику зовнішнього світу припадає 509 випадків вживання, зокрема, з іменниками, які називають природні явища, – 180 контекстів, проміжки часу – 146, місце знаходження – 23, приміщення – 80, страви – 80. На внутрішній світ людини припадає 316 контекстів.

Характеризуючи навколишнє середовище, прикметник *warm* набуває смислу *теплий*, який має помірну кількість тепла: *warm* weather – *тепла* погода (ЛВ – 17, КВ – 18625), *warm* air – *тепле* повітря (ЛВ – 29, КВ – 20134), *warm* rain – *теплий* дощ (ЛВ – 14, КВ – 787), *warm* wind – *теплий* вітер (ЛВ – 27, КВ – 1020).

Аналогічні смисли утворюються у випадках, коли прикметник характеризує проміжки часу (day, night, morning, evening, period, time, year, summer, spring etc.). Even though it was a *warm* October day there was an amazing wind-chill factor. [303] – *теплий* жовтневий день.

У деяких контекстах з іменниками, які називають відрізки часу, прикметник має смисли, які безпосередньо не стосуються відношення до температури, зокрема, *прекрасний, чудовий, щасливий*. У статті «Flavored vinegar will keep warm August days close to your heart» Steven Mays розповідає про властивості запашного оцту, і вважає, що після його приготування *прекрасні* серпневі дні стануть ще ближчими до серця: ... you can still recapture the flavor of a *warm* August afternoon on the shore or in the mountains by making your own flavored vinegar. Its subtle taste and fragrance will add a hint of Tuscany or the Cape to your meals [304].

Аналогічно у вірші “Marriage” by Scott Lovvau йдеться про *чарівний* квітневий день:

To the shade of a *warm* April day,
There stood a formal band;

An audience, and music played,
Two lovers stood, hand in hand [305].

Досліджуючи типи смислів прикметників, не можемо не аналізувати групи іменників, з якими сполучаються досліджувані слова. Проте ми наголошуємо, що сукупність різних смислів поділяється на основні типи на підставі різних сем, що актуалізуються. Наприклад, грудень – місяць зими. Прикметники температурної групи здебільшого характеризують температурні особливості пір року і утворюють відповідні смисли (теплий, холодний, прохолодний тощо). У вірші Джеральда Томпсона “Flight of the Black Butterfly” життя порівнюється з порами року. Словосполучення *warm* December набуває смислу *гарний грудень*, на який люди надіються, оскільки вони мріють не про температурні ознаки будь-якого місяця, а про красу, щастя, радість. У цьому випадку смисл *гарний* утворюється на основі актуалізації диференційної семи *наявність внутрішнього тепла* та градаційної *велика кількість тепла*. Навіть у зимовий холод автор бажає *warm* friendship – мати *щирі, теплі* стосунки.

Life is like the season's.

One can hope for a "*Warm* December"

One can dream of an "Indian Summer"

There are those I love who are Leaving Fall...

I wish for them:

"A winter full of time... time to watch the snow fall beside a fire of *warm* friendships." [306].

У вірші прикметник *warm* характеризує не зовнішній (навколишнє середовище), а внутрішній (душевний стан, настрої, почуття) світ людини. Значення ж прикметника залишається незмінним – наявність якоїсь кількості тепла.

Такі самі смисли прикметники мають у контекстах з іменниками, які називають місця, території, зони, що і зрозуміло, оскільки, в цих

словосполученнях дається характеристика саме природних умов, явищ цих зон: **warm** place – *тепле* місце (ЛВ – 17, КВ – 5286), *гарне* місце.

Проте, характеризуючи приміщення, прикметник **warm** утворює смисли, які не тільки безпосередньо вказують на температуру в описуваних місцях, а й на інші чинники, що сприяють наданню позитивної оцінки. Зокрема, у словосполученнях **warm** room, **warm** home, **warm** house, **warm** chair прикметник має смисли *комфортабельний* (кімната, будинок), *затишний* (дім, будинок, кімната), *зручний* (крісло). Розгляньмо цікавий, на нашу думку, приклад. В будинку героя роману Сідні Шелдон Андре Жіліана вийшов з ладу кондиціонер. Even after the sun went down, there was no relief from the heat and humidity. [265, 134]. Після ремонту, Андре швидко прибирає і готує екстравагантну вечерю. ...the house was already feeling *warmer*. [265, 135]. Прикметник **warm** в цьому випадку не характеризує стан температури в будинку, оскільки з контексту зрозуміло, що спочатку там було тепліше. Застосування вищого ступеня порівняння (*warmer*) вказує на те, що йдеться про щось інше, аніж температурні особливості. Прикметник **warm** має у цьому випадку смисл *комфортний*. Проте важко уявити собі комфорт в задушливій кімнаті. Після ремонту кондиціонера стало саме *комфортніше*. Вищий ступінь порівняння прикметника **warm** (*warmer*) утворює смисл протилежний до основного значення: **warm** – наявність якоїсь кількості тепла, **warmer** – наявність меншої кількості тепла.

У наступному прикладі прикметник **warm** має смисл *затишний*: ... all I wanted was a **warm** home, regular food and perhaps in time a family of my own [199, 119]. Вихованець будинку для сиріт не мріяв про великий, комфортабельний, а саме про *затишний* будиночок, регулярне харчування (а не добротне, дороге, у ресторанах). The room was peaceful, **warm** with nothing of tension in it. [244, 86] – в кімнаті було мирно, спокійно, затишно.

Смисли *теплий, приємний, гарний, смачний* має прикметник **warm** в поєднанні з іменниками, які називають страви, напої: **warm** milk – *тепле*

молоко (ЛВ – 13, КВ – 2390), **warm** coffee – *тепла* кава (ЛВ – 4, КВ – 254), **warm** soup – *смачний* суп (ЛВ – 5, КВ – 192). It is always a great idea to have a **warm** drink in the winter with a sweet treat to both warm the hand and add the fast calorie reserve we need [307] – зігріваючий напій.

Отже, характеризуючи зовнішній світ людини (навколишнє середовище і все, що оточує її), прикметник **warm** набуває смислів, які безпосередньо пов'язані з температурними особливостями відповідних іменників – *теплий, теплуватий* –, а також смисли, які відповідають внутрішньому станові людини. Пояснити утворення відмінних смислів можна тільки наявністю диференційних сем у складі інваріантного значення, зокрема, семи *наявність певної кількості зовнішнього та внутрішнього тепла*.

Оскільки всі предмети мають температуру, прикметник **warm** вживається з назвами предметів, яким притаманна температура вища, ніж та, що характеризується прикметниками антонімічного ряду. Здебільшого прикметник об'єднується з іменниками, які називають те, що людина безпосередньо використовує, щоб зігріти своє тіло (одяг, взуття, ковдри), і набуває смислу – *теплий, зігріваючий, виготовлений з матеріалу, який зберігає тепло*: When he had emerged and dressed himself in **warmer** clothing he took his coffee out onto his porch [76, 178].

Різноманітних смислів набуває прикметник **warm**, характеризуючи людську особистість. З іменниками eyes (ЛВ – 12, КВ - 256), voice (ЛВ – 21, КВ – 565), smile (ЛВ – 25, КВ – 3378), reply (ЛВ – 6, КВ – 18) прикметник **warm** найчастіше набуває смислу *добрий*. A **warm**, appreciative smile lit Lureen's face. You are just too wonderful [265, 123].

У вірші "Warm Dark Dreams" прикметники **warm i dark** мають антонімічні смисли *світлий i темний*. Герой у темний нічний час під блідим місячним сяйвом мріє про *світлі* почуття:

Down towards your forest glistening
Daunting in the moons pale light

The mind feels full of *warm* desire
And the thoughts are pure delight [308].

У вірші “Love the Lover” **warm** вживається у сполученні з іменниками tears і touch. У першому випадку породжується смисл *гарячий*, оскільки йдеться про сильні почуття закоханої людини, про сльози від щастя. У другому – *ніжний*, тому що тільки ніжні дотики притаманні любові. Значення прикметника залишається інваріантним – наявність певної кількості внутрішнього тепла, але градаційна сема зумовлює виникнення відмінних смислів.

Warm tears of happiness flow from me
When I feel your *warm* touch,
Sending rivers of joy throughout my body
Even my blood surges fourth to trumpet your name [309].

...She was encountering a fascinating man, and that he was fixing her with a *warm*, avid eye – *збуджений* погляд, сповнений любові, бажання, пристрасті. Of all men, the most dangerous is a *warm*, hot-headed, zealous atheist [192, 915] – *запеклий* атеїст. A *warm* and very and very angry debate arose upon his present speech. – *напружені* дебати. Відмінність смислів зумовлена наявністю градаційної семи в інваріантному значенні іменника, яка наче “вимірює” кількість внутрішнього тепла. Порівняймо: добрий, світлий, ніжний, гарячий, збуджений, напружений, запеклий. Чи не нагадує це градуальну шкалу? Кожна помітка на ній породжує новий смисл.

Прикметник **warm** в одному з романів Одрі Говард вживається в різноманітних смислах (залежно від контексту): *warm* glance – *щирий* погляд [244, 112], eyes *warm* with admiration – очі, які виражають любов і захоплення [244, 109], *warm* nature – *добрий* характер [244, 152], *warm* spirit – *щира* душа [244, 215], *warm*, sweet love – *пристрасна*, солодка любов [244, 320], *warm* face – *доброзичливе* обличчя [244, 357], *warm* welcome – *гостинний* прийом

[244, 458], **warm** audor – *щиросердне* захоплення [244, 507], **warm** and clear eyes [244, 359] – *ніжні*, чисті очі.

Завдяки дії градаційної семи одне і те ж слово здатне утворювати велику кількість смислів. Вона, наче терези, відважує ознаку (в цьому випадку, кількість тепла). Тільки терези фіксують конкретну вагу, наприклад, сто чи двісті грамів, а градаційна сема “відважує” смисли *тепленький, теплуватий, теплий, гарячий*.

Характеризуючи особистість, прикметник часто поєднується з іменниками man, woman, lady, girl, boy, fellow, people, etc. One world, with space, with open air, with room for everyone, with friendly homes, with **warm** people (*хороші, щирі* люди) [201, 205].

1997 року Великобританія пережила втрату однієї з улюблених особистостей – принцеси Діани. Ми простежили смисли прикметника **warm** у контекстах статей, присвячених героїні: We will always remember Diana as a **warm** and loving human being and mother – *ніжне* і любляче створіння; May a **warm** blanket of memories surround your children, William and Harry, and help them throughout their life – *світле* оповивання пам’яті; I am terribly saddened by tragic and needless death of a wonderful and **warm** lady – *справжньої* леді; Though her fine heart died physically, her **warm** spirit will last worldwide – її *світлий* дух; **Warmest** sympathy to Princes Harry and William – *найщиріші* співчуття; Dear Diana, Princess of Wales, such a **warm** and giving person who's life was cut short in such a meaningless way – *добра* і віддана людина. [310]. Ми спостерігаємо дещо відмінні смисли прикметника **warm**, проте значення залишається незмінним – наявність великої кількості внутрішнього тепла (любові, симпатії).

Отже, прикметник **warm** поєднується з великою кількістю іменників і характеризує зовнішній і внутрішній світ людини, творячи різноманітні смисли. В інваріантному значенні прикметника є дві диференційні семи – зовнішнє і внутрішнє тепло. Саме вони зумовлюють утворення відмінних

сми́слів, зокре́ма, тих, які́ безпосередньо́ пов'язані́ з фізичною́ температу́рою (*теплий, гарячий*), і тих, які́ визначають́ внутрі́шнє тепло́ (*гарний, добрий, світлий, запеклий* тощо). Іменники́ не відіграють́ ніякої́ ролі́ в утво́ренні́ сми́слів прикметника́, оскільки́ ми спостері́гали утво́рення сми́слів **гарний, чудовий** (внутрі́шній сві́т) у спо́лученні́ з іменниками́, які́ називають́ об'єкти́ зовні́шнього́ світу́. Тобто *warm December day* може́ бути *теплим*, якщо́ йтиметься́ про підви́щену температу́ру пові́тря відпові́дно у цей пері́од зими́ на певній́ територі́ї, може́ бути *гарним* незале́жно від пого́дних умов, якщо́ це відпові́датиме́ душевнóму стано́ві люди́ни, *щасливим*, якщо́ збі́гатиметься́ з відпові́дною поді́єю в житті́ люди́ни тощо. При цьо́му значення́ прикметника́ залиша́ється́ інварі́антним.

3.4 Типові́ сми́сли прикметників́ синоні́мічного́ ряду́ з домі́нантиою **warm**

До синоні́мічного́ ряду́ з домі́нантиою **warm** входи́ть менше́ слів, ніж до́ ряду́ з домі́нантиою **cold**. Деякі́ дослідники́, зокре́ма, Е.М.Вольф, В.П.Полковський́ вважають́, що прикметники́ з позитивно́ю се́мою часті́ше вживають́ся, ніж прикметники́ антоні́мічних́ рядів́ [48, 4; 122, 112]. У нашóму́ дослідженні́ кількі́сть конте́кстів, в яких́ вживають́ся прикметники́ *warm* (КВ – 825), *lukewarm* (КВ – 113), *hot* (КВ – 709), *tepid* (КВ – 79), *torrid* (КВ – 61) менша́, ніж *cold* (КВ – 1058), *cool* (КВ – 736).

Прикметники́ цьо́го ряду́ знаходяться́ в антоні́мічних́ стосунках́ з прикметниками́ синоні́мічного́ ряду́ з домі́нантиою **cold**. Ці́лком зрозумі́ло, що вони́ поєдну́ються з іменниками́, які́ можна́ аналогі́чно об'єднати́ в групи́: яви́ща приро́ди, промі́жки часу́, місця́, примі́щення, предмети́, страви́, люди́на (риси́ характеру́, стан, вчинки́).

У поєднанні́ з іменниками́, які́ характеризують́ яви́ща приро́ди, прикметники́ цьо́го ряду́ реалі́зовують́ свої́ значення́ і набувають́ таких́ сми́слів: **lukewarm, tepid** – теплува́тий, який́ має́ невисоку́ температу́ру, **warm**

– теплий, який має невисоку температуру, але вищу, ніж попередні, **hot** – гарячий, який має високу температуру, **torrid** – гарячий, який має високу температуру, вищу, ніж **hot**. На відміну від прикметників антонімічного ряду, прикметники **lukewarm**, **tepid** характеризують широкий діапазон ненизьких температур, які є приємними для людського організму, **hot**, **torrid** – здебільшого високі температури, не зовсім приємні, інколи нестерпні чи шкідливі для людини, тварини або рослини.

So she was considering in her own mind (as well as she could), for the *hot* day made her feel very sleepy and stupid – *спекотний* день, від якого паморочиться в голові, виникає сонливість. On July 16, in the aching *torrid* heat of the South Florida summer, Terry Whelper stood at the Avis counter at Miami International Airport...[238, 3] – нестерпно, до болю *пекуче* сонце.

Аналогічні смисли (*теплий, гарячий, пекучий, жаркий*) утворюються у випадках, коли прикметники цієї групи характеризують проміжки часу (day, night, morning, evening, period, time, year, summer, spring etc.). Так само, як і домінанта **warm**, у деяких контекстах з іменниками, які називають відрізки часу, ці прикметники можуть мати смисли, які безпосередньо не стосуються температури, зокрема, **lukewarm**, **warm** – прекрасний, чудовий, щасливий; **hot** – напружений, **важкий**, **torrid** – важкий, жахливий, страшний (про деякий період життя, неприємні події). England endured a *torrid* time at the hands of South African pacemen Allan Donald and Shaun Pollock this morning in the second Cornhill Test match at Lord's [311] – дуже *важкий, жахливий* час (для шанувальників спорту). Batsmen face **torrid** time [312].

Такі самі смисли прикметники мають у контекстах з іменниками, які називають місця, території, зони, що і зрозуміло, оскільки в цих словосполученнях дається характеристика саме природних умов, явищ, процесів, які там відбуваються.

Прикметник **hot** з іменниками room, house, library etc. має смисл *спекотний*, тобто такий, в якому людині гаряче, особливо коли йдеться про сонячні кімнати з вікнами на південь. Винятком є приміщення, які використовують на підприємствах як лабораторії. Тоді прикметник **hot** набуває іншого смислу – *радіоактивний*. **Hot** laboratory – спеціально обладнана лабораторія для зберігання *радіоактивних* матеріалів: Later a *hot* laboratory, a laboratory for remotely-controlled work on highly radioactive atoms was provided [192]. Аналогічно **hot** atom – *радіоактивний* атом з високою кінетичною внутрішньою енергією: The bizarre chemical effects sometimes produced by radioactive atoms have given rise to fascinating new branch of investigation known as *hot* atom chemistry [192] – *радіоактивна* хімія.

Оскільки всі предмети мають якусь температуру, прикметники цього синонімічного ряду вживаються з назвами предметів, яким притаманна температура вища, ніж та, що характеризується прикметниками антонімічного ряду. Здебільшого прикметники об'єднуються з іменниками, які називають те, що людина безпосередньо використовує для зігрівання свого тіла (одяг, взуття, ковдри), і набуває смислу – *теплий, зігріваючий, виготовлений з матеріалу, який зберігає тепло*.

Часто прикметники цієї групи характеризують страви, що є закономірним явищем, оскільки всі продукти харчування – солоні, солодкі, кислі, гострі, перше, друге чи десерт – є або теплими, або гарячими, або підігрітими, або охолодженими. Смисли, які при цьому утворюються, не зовсім прямо пропорційні до характеристик температури цих продуктів. Останні повинні відповідати смакам, інколи звичаям окремих груп людей чи країн, навіть вікові якоїсь особи. Наприклад, якщо в Англії вживають страви значно гарячіші, ніж, скажімо, в Україні, то смисл прикметника **warm** у словосполученні *warm tea* буде *охололий* чай. Діти, особливо молодшого віку, не люблять або й не можуть пити дуже гарячого чаю. Очевидно, тому в їхніх

вустах *hot tea* має смисл *поганий* чай, ще гарячий, непридатний до пиття. Здебільшого прикметники цього ряду вживаються з іменниками, які називають страви, що потребують попереднього приготування на плиті і подаються неохолодженими. Immediately the spoon was in his mouth, dumping **hot** soup (*гарячий* суп) down his throat [246, 49].

Прикметники характеризують власне температурні особливості речовин, у цих випадках страв, напоїв, проте у деяких контекстах вживаються для надання вислову негативного смислу. I dressed, ate a roll and drank some *tepid* coffee, feeling very sobered – *тепла* кава, тобто не гаряча, така, що відповідає вподобанням персонажа. Порівняймо: The room is uncomfortable, smelling of sweat, cigarette smoke, *tepid* coffee, bad breath, fear, corruption [313] – запах поту, диму цигарок, *гидкої* кави і т.д.

Крім того, прикметники **hot**, **torrid** під дією потенційної (уточнювальної) семи *який спричиняє виникнення великої кількості тепла* можуть набувати смисли *гострий, різкий* (taste, dish, smell, pepper, mustard etc.). The dish is **hot** of pepper. У цьому смислі **hot** частіше вживається, коли йдеться про спеції, які викликають відчуття пекучості. **Hot** pint – це скандинавський напій, до інгредієнтів якого входять пиво, цукор, перець та інші *гострі* спеції [192].

Прикметники синонімічного ряду з домінантою **warm** поєднуються з іменниками, які називають кольори, і утворюють такі смисли: **warm** – *теплий*, який викликає приємне відчуття тепла (затишку), особливо коли йдеться про червоний, жовтий кольори, **lukewarm**, **tepid** – *ніжний*, **hot** – *насичений*, **torrid** – дуже *насичений, яскравий*. Останній може набувати смислу *почорнілий* (після згорання). До теплих кольорів належать: red, yellow, pink, ivory, cream, peach, coral, lemon, rose, wine. Згідно з дослідженнями психологів, у приміщеннях, пофарбованих у теплі кольори, плин часу переоцінюється, речі та предмети таких кольорів здаються більшими, довшими, важчими, розміри приміщень здаються меншими [295].

Прикметники цього ряду є й атрибутами особистості. Так само, як члени антонімічного ряду, вони характеризують риси характеру людини, її стан, вчинки і здатні утворювати різноманітні, навіть протилежні смисли. Отже, ми виявили, що прикметники синонімічного ряду з домінантою **cold** характеризують людину як з негативного (байдужий, жорстокий, безсердечний), так і з позитивного (розсудливий, стриманий) боку. Аналогічно прикметники з домінантою **warm** дають характеристику особистості, утворюючи смисли, що мають і позитивну оцінку (добрий, сердечний, душевний, енергійний, зацікавлений, небайдужий, приємний), і негативну (запальний, нестриманий).

Цікавими є смисли, які мають прикметники **lukewarm** і **tepid**, якщо йдеться про особистість. Нагадаймо, що в цьому випадку основну роль відіграє диференційна сема – *кількість внутрішнього тепла*, яке практично неможливо виміряти. Градаційна сема вказує, що у цих прикметників кількість внутрішнього тепла менша, ніж у прикметника **warm**. Тому якщо смисли прикметника **warm** у словосполученнях **warm** friends – *хороші* друзі, **warm** relations – *близькі* стосунки, **warm** links – *тісні* зв'язки, **warm** people – *добрі* люди, **warm** lovers – *щасливі* коханці, то в поєднанні цих самих іменників з **lukewarm** матимемо **lukewarm** friends – друзі, але дещо менше, ніж хороші, **lukewarm** relations – стосунки, але не зовсім ще близькі, **lukewarm** people – не дуже добрі люди, хоча ще не погані. Вважаємо вдалим приклад з Біблії: The great danger of being *lukewarm* is that it is easy to believe you are all right. A *lukewarm* person thinks: “ Well, at least I’m not cold. But *lukewarm* isn’t warm enough for God [314]. Бути *напівщирим, напівдобрим, напівчесним* не тільки для Бога замало, але й для людей, дружби, кохання, зв’язків тощо. Краще бути байдужим, аніж трішки щирим. Тому смисл прикметників **lukewarm** і **tepid** у цих контекстах містить негативну оцінку і є більше синонімічним до смислу прикметника **cool** у поєднанні з відповідними іменниками. Ми знову спостерігаємо випадок, коли відбувається зміщення точки виміру (нуля) на

градуальній шкалі. Значення залишається незмінним – наявність деякої кількості тепла, **внутрішнього** (диференційна сема), **малої** кількості (градаційна сема). Наприклад, у наступному прикладі протиставляються два світи – high-temperature world і **tepid** world, тобто high-temperature протиставляється **tepid**, відповідно, останньому відповідає low-temperature, тобто **cool**, чи навіть **cold** world. Прикметник **tepid** набуває смислу *байдужий* (до подій). In Japan where I was living, especially, the contrast was so glaring between the high-temperature world of street demonstrations and factional fighting and the *tepid* world of the embassies and military encampments around Tokyo [315].

Наведімо ще один приклад, в якому світ **tepid** people порівнюється з **gray** world (сірим світом): Orwell depicts a *gray* world dominated by Big Brother and his vast network of agents suffocating freedom in a totalitarian world in which news is manufactured according to the will of the authorities and in which *tepid* people live *tepid* lives by rote [316]. Саме за допомогою прикметника gray визначаємо смисл прикметника **tepid** у словосполученнях **tepid** people, **tepid** lives – *сірі* люди, які живуть своїм *сірим* життям, тобто *пасивні* люди, яких нічого не цікавить, у яких немає своєї думки, *несміливі*, *байдужі*, які існують у своєму буденному житті, намальованому сірими фарбами.

Такого ж смислу набуває цей прикметник у словосполученні “**Tepid** Dreams”, що є назвою вірша Рона Кінарда. Автор тлумачить значення **tepid** dreams так: Indifferent realization

Something that is rare

No motivation

Saying you don't care.

Тобто люди, які бачать **tepid** сни, – це ті, про яких кажуть *моя хата з краю, нічого не знаю*.

У поєднанні з іменниками news, speech, information **tepid** набуває смислу *спокійний*, який не викликає бурхливої (чи якоїсь певної, бажаної) реакції: Well, in comparison to yesterday, today's column is outright *tepid*. People apparently

got a little frustrated by the unrelenting anger put on display in yesterday's column [317] – сьогодні новини колонки спокійніші, порівняно з учорашніми, які були просто безжалісними.

Прикметник **torrid** у комбінації з іменником world також може набувати різних смислів. Наприклад, *моторошний* у такому контексті: Dragged into the *torrid* world of voodoo curses, zombified soldiers and claims of military brutality, Mulder and Scully attempt to discover the truth behind the deaths [318] – *моторошний* світ чаклунства. Проте і в цьому випадку ми спостерігаємо дію семи – наявність великої кількості тепла (тут, внутрішнього), настільки великої, що стає моторошно, страшно. Якщо йдеться про зовнішнє тепло, то прикметник **torrid** буде мати смисл *дуже гарячий, який має дуже високу температуру, пагубну для людського організму*. Наприклад, планета Венера, розмір і маса якої майже такі ж, як і у Землі, відрізняється від останньої дуже високою температурою поверхні, хімічним складом атмосфери тощо. An interesting aspect of Venus is that if it were possible to survive on the surface of this *torrid* world, the atmosphere would be so dense that you could easily fly with the simplest of wings. Another advantage to having a winter home on Venus is that the temperatures are so *hot*, that many of the rocks on Venus are partly molten, and seem to sway in the powerful winds. [319]. Прикметник **torrid** у цьому контексті має смисл *невиносимий, пекучий, гарячий, hot – високий* (температура). That seems like a good idea for such a *hot* area, until you consider that the rain is composed of sulfuric acid [320]. Смисл прикметника у цьому реченні – *гарячий*. Ніби немає нічого спільного між смислами *високий* і *гарячий*, проте, коли йдеться про температуру, зв'язок очевидний: коли людина (чи будь-яка речовина, предмет, тіло) є дуже гарячою, або має велику кількість тепла, то й висота ртутного стовпчика, за допомогою якого ми вимірюємо температуру, також велика, тобто стовпчик – високий. Значення залишається незмінним, смисли – *гарячий* і *високий*.

It is the "meta-" level commentary which is really disturbing because it disrupts the illusion that everyone is swimming/pissing in the same *tepid* soup. [321]. У цьому контексті смисл прикметника **tepid** не пов'язаний з особливостями приготування і вживання супу, оскільки і сам іменник застосовано в переносному значенні. Як видно з контексту, йдеться про неприємні ситуації в житті людей, коли всі наче варяться в якомусь *гидкому* супі.

Негативні смисли утворюються і при реалізації значення прикметника **hot**, але вони вже мають інакший характер. Подібно до того, як і у випадках, коли йдеться про надмірну кількість зовнішнього тепла, яка є неприємною, інколи і шкідливою, велика кількість внутрішнього тепла веде до виникнення негативних смислів: *злий* (she is so *hot* because the meat is cold [192]). *запальний* (Bryce was very hot on never having a drink in the bar [192]).

Цікавим є, на нашу думку, смисл прикметника **hot** у словосполученні **hot button** (дослівно, гарячий гудзик). Спочатку фраза вживалася в контекстах, пов'язаних з маркетингом – наукою про ринок товарів. Так називали швидко, несподівану реакцію покупців на появу деяких товарів або рекламні характеристики товарів, які успішно впливали на вибір покупців. Смисл – *швидка* реакція виник внаслідок злиття семантик двох слів, які мають спільне тільки те, що в деяких випадках на них потрібно швидко відреагувати. Зокрема людина механічно дуже швидко реагує при дотикові до дуже гарячих предметів (матеріалів). І гудзик, який щойно відірвався, як правило, буде швидко пришитий. Крім того, наслідки, тобто опік чи неохайний вигляд, викликають негативні емоції. Це спонукало, ймовірно, до вживання фрази в контекстах доповідей американських політиків, як характеристики чогось, що викличе автоматичний відгук у деяких колах, наприклад, виборців (покупців), чи у контекстах болючих проблем (податки, зброя, наркотики, аборти). Значення ж прикметника **hot** у цьому словосполученні залишається незмінним – який сприяє виникненню великої кількості тепла (внутрішнього).

Такий самий смисл має прикметник **hot** у комбінації з іменником *line* – гаряча лінія (телефонного зв'язку). Так вперше було названо лінію між американським Білим Домом і Кремлем. У період холодної війни під час телефонних розмов лідери великих держав розв'язували складні проблеми війни і миру, від яких залежала доля людства. Ми не знайшли словосполучення *hot war* у художній літературі, проте 530 випадків вживання зафіксовано на сторінках Інтернету. *Even with the end of the cold war, hot war has not gone out of fashion.* [322].

What is the difference between a "**hot**" war and a "**cold** war?" What are the different tactics, military and diplomatic, for **hot** and **cold** wars? [322].

Питання є справді складне, якщо над ним працюють науковці ЦРУ. Оскільки наші дослідження не присвячені проблемам політичного плану, нас цікавить не відмінність у стратегії, тактиці ведення тієї чи іншої війни, а лише той факт, що значення прикметників **cold** і **hot** лишаються незмінними. Наведімо ще один “військовий” контекст, звертаючи увагу на смисл прикметника *tepid*: *With the re-establishment of communism, albeit in a smaller Russia, this time by popular vote, with several nations now aggressively building nuclear arsenals and with militant Islamic fundamentalism sweeping the globe, the old Cold War now looked like a tepid tea party* [323]. Оскільки йдеться про війну, яка протиставляється переважно миру, в цьому випадку **cold war** протиставляється **tepid tea party**, тому прикметник **tepid** набуває смислу *мирний*, тобто стара *холодна* війна сьогодні нагадує *мирне* чає пиття.

Отже, не викликає сумніву, що використання інформації з Інтернету є плідним. По-перше, ми використали статистичні дані комбінаторики прикметників з іменниками, по-друге, виявили несподівані словосполучення у різних контекстах. Це є підтвердженням того факту, що семантика прикметника багатогранна, він готовий вступати у зв'язки з різноманітними іменниками, породжуючи численну кількість нових смислів, залишаючи своє значення інваріантним.

Важко не звернути уваги на словосполучення *hot dog*, яке частіше передається українською мовою як *хот дог*, а не *гаряча сосиска, запечена в тісті*. Смысл прикметника цього словосполучення зрозумілий – *гарячий, підігртий*. Чому дог, а не сосиска (sausage) – достовірно невідомо. Проте цікаво те, що в деяких контекстах фраза набуває зовсім іншого смислу. Так називають, здебільшого з заздністю, людину (особливо про фігурне катання), яка багато досягла.

Прикметник **torrid**, коли йдеться про навколишнє середовище, вживається тоді, коли мають на увазі вищі температури, ніж ті, які характеризуються іншими членами ряду. Те саме відбувається і тоді, коли йдеться про внутрішній світ людини. *Torrid* love, dying reflections make 'Evening' memorable [324] – *надзвичайне* кохання. The temperature again rose as guitarist Adam Seymour offered *torrid* licks (дуже *сильні* акорди) during the ecological anthem "My City was Gone. "Asfalto" is Spanish street slang old-world accordion-like evocations, fueled by Lopez's lighting-swift patterns, sets the *torrid* tone (напружений тон) of this recording [325].

Досліджуючи контексти, в яких вживаються прикметники температурної групи, ми спостерігали наявність вживання антонімічних пар в одному і тому самому контексті. *Hot* love is soon *cold* (Soon *hot*, soon *cold*). He was *warm* and understanding shepherd to his parishioners. But at that moment he was filled with a *cold* fury. [267, 47]. Науковці Американського Будинку Друку для Сліпих провели таке дослідження: визначення частотності вживання антонімічних пар в одному і тому ж реченні. Було опрацьовано 550 текстів різної величини. У таблиці 1. подано матеріали цих досліджень.

Таблиця 3.1

Частотність вживання антонімічних пар в одному реченні.

1	2	3	4	5	6	7	8 (n x 10)
4981	Bad	25147	Good	516	81,7	6,3	3,36x10

11470	Big	28360	Little	483	212,0	2,3	3,13x10
9842	Black	11698	White	1226	75,0	16,3	1,55x10
2174	Bottom	6061	Top	198	8,6	23,1	8,47x10
2203	Clean	1143	Dirty	22	1,6	13,4	7,73x10
5259	Cold	4036	Hot	204	13,8	14,7	1,51x10

Де колонка 1 – частотність вживання прикметника колонки 2, колонка 3 – частотність вживання антоніма (колонка 4), колонка 5 – кількість речень, в яких зафіксовано вживання обох прикметників, колонка 6 - кількість речень, в яких, на думку авторів, частотність вживання антонімічної пари є випадковою, колонка 7 – коефіцієнт, який визначається відношенням усіх спільних контекстів до випадкових, колонка 8 – ймовірність випадкового вживання антонімів в цьому контексті (реченні). Наприклад, дослідники зафіксували, що прикметник *cold* було вжито в 5952 реченнях, а *hot* – в 4036. З них спільних речень, у яких є обидва прикметники – 204. З них, ймовірно, в 13-ти реченнях використання значень антонімічної пари було випадковим. А ймовірність випадкового вживання становить 1,51x10. При такому великому коефіцієнті важко говорити, що таке вживання може бути випадковим. Особливо вражаючими є дані антонімічної пари *black-white*.

Той факт, що в цьому дослідженні як антонімічна розглядається пара *cold-hot*, а не *cold-warm*, підтверджує, що прикметник **hot** претендує на місце домінанти цього синонімічного ряду. Проте ми відстоюємо позицію **warm**. Для характеристики смислів не має ніякого значення, який з двох прикметників домінує.

У нашому дослідженні зафіксовано 1058 випадків вживання прикметника *cold*, 825 – *warm*, 709 – *hot*. Спільних 33 контексти, в яких вжито *cold* і *warm*, 21 – *cold* і *hot*. Смисли, в яких вживаються прикметники, не обов'язково антонімічні. Наприклад:

Instead of being *hot* and sunny, it was *cold* and misty. У цьому контексті прикметники **hot**, **cold** характеризують один і той самий об'єкт, погодні умови, і застосовані антонімічно. *Снекотна, сонячна* погода протиставляється *холодний, туманний*. It was *cold* in the apartment and he put on a *warm* robe, remembering the taunting voice saying “woolies”. [264, 4-5]. Тут прикметники характеризують різні об'єкти (кімнату, светр) і вжиті у різних смислах: **cold** – *холодний*, який має низьку температуру, в якому людина відчуває холод, **warm** – *теплий, який зігріває*.

A fine romance with no kisses,

A fine romance this is.

We should be like a couple of *hot* tomatoes,

But you are as *cold* as yesterdays mashed potatoes [326].

У цьому випадку саме особливості семантики прикметників відіграють головну роль, зокрема, їхні смисли, які утворюються, коли прикметники характеризують людські почуття: **hot** – *пристрасний*, **cold** – *байдужий*. Іменники *tomatoes* і *potatoes* також підбрано, на нашу думку, вдало. Помідори звичайно червоного кольору. Саме ця ознака у поєднанні з прикметником **hot**, у семантиці якого закладено здатність характеризувати червоний колір, надаючи йому смислу *насичений, інтенсивний*, використала Дороті Філдз, щоб виразити основну ідею – вони повинні були відчувати почуття великого кохання. Прикметник **cold**, який має смисл у цьому контексті *холодний, байдужий, безпристрасний*, порівнюється з вчорашньою картоплею, основною ознакою якої є власне те, що вона холодна і викликає неприємні відчуття. Смисл *холодний*, який має малу кількість тепла (*внутрішнього*), протиставляється смислу *холодний*, який має малу кількість тепла (*зовнішнього*). Без застосування семантичних особливостей прикметників **cold** і **warm**, іменники *tomatoes* і *potatoes* не змогли б передати основної ідеї цього вірша. Можливо, що наявність сталої фрази в англійській

мові *hot potato*, яка вживається в переносному значенні *важка, (делікатна, ризикована) проблема*, спонукала автора відібрати саме ці іменники.

Отже, ми проаналізували типові смисли прикметників синонімічного ряду з домінантою *warm*. Основний висновок полягає у тому, що в утворенні великої кількості смислів, значення прикметників залишаються незмінними. Іменник не впливає на утворення смислу прикметника, хоча ми і виділили деякі групи іменників, з якими сполучалися досліджувані прикметники. Смысл визначається набором сем інваріантного значення слова, зокрема, у досліджуваних прикметників: інтегральна сема – наявність тепла, диференційна сема – зовнішнє/внутрішнє тепло, градаційна сема – кількість тепла.

Висновки до розділу

Третій розділ “Типові смисли прикметників ядра семантичного поля температурної ознаки” складається з чотирьох підрозділів: окремо досліджуються типові смисли домінант *cold* і *warm* (перший і третій підрозділи), та типові смисли членів синонімічних рядів з відповідними домінантами (другий і четвертий підрозділи). Основні положення розділу відображені у публікаціях автора [19, 21].

У процесі дослідження смислів, які мають прикметники семантичного поля температурної ознаки, ми зробили висновок, що досліджувані прикметники вступають у зв'язки з великою кількістю іменників, це зумовлено власне їхньою семантикою. Іменники об'єднуються у групи. В інваріантному значенні прикметників – наявність невеликої кількості тепла – значну роль відіграє диференційна сема, яка вказує на те, про яке тепло йдеться, зокрема, зовнішнє чи внутрішнє. Основні типи смислів прикметників досліджуваної групи поділяються на дві великі групи, зокрема, ті, в яких актуалізується диференційна сема – зовнішнє тепло, і ті, в яких діє сема – внутрішнє тепло.

Відповідно іменники, з якими сполучаються прикметники, поділяємо на дві групи: ті, які характеризують зовнішній світ, і ті, які є атрибутами внутрішнього світу людини. Перші включають 1) ті, які називають явища природи; 2) проміжки часу; 3) місце знаходження; 4) приміщення; 5) предмети одягу; 6) страви; 7) предмети. Останні характеризують людську особистість, риси її характеру, стан. Наприклад, в актуалізації диференційної семи – внутрішнє тепло – домінанта *cold* вживається у таких смислах: холодний, байдужий (*cold look, cold reply, cold smile*), стриманий (*cold fury, manner*), тверезий (*cold logic*), непривітний (*cold reception, cold greeting*), гордовитий (*cold beauty, cold perfection*), пихатий (*cold bow, cold tone*), зарозумілий (*cold voice, cold language*), зневажливий (*cold contempt*), безжалісний (*cold justice*). Синоніми цього ряду мають спільну сему – наявність тепла та диференційні семи – зовнішнє, внутрішнє тепло. Відрізняє їх градаційна сема, яка вказує на кількість тепла, зокрема, *cool* – більшої кількості тепла, порівняно з домінантою, *chill* – меншої кількості тепла, *freezing, frigid* – невеликої кількості тепла, *arctic* – найменшої кількості тепла. Це є причиною утворення відмінних смислів у прикметників цього синонімічного ряду.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У результаті дослідження ми виділили інваріантні значення прикметників семантичного поля температурної ознаки в плані мови і простежили їхні типові смисли в мовленні.

З погляду філософського аспекту проблеми значення ми розглянули співвідношення філософської категорії – поняття - і лінгвістичної – значення. Між цими двома категоріями існує тісний зв'язок, вони обидві є відображувальними, але не тотожними. Проаналізовано підходи і напрями розв'язання проблем значення. Ми вважаємо, що в основі відображення лежить важливе для його розуміння відношення смислу і значення. Значення слова – це об'єктивне відображення системи зв'язків і відношень, які склалися в процесі історії. Поряд з ним кожне слово має смисл, під яким ми розуміємо виділення з цього значення тих сторін, які пов'язані з якоюсь ситуацією. Значення – відносно незмінний зміст слова у мові, смисл – змінний зміст у мовленні. Незмінне інваріантне значення слова складається з набору сем – елементарних смислів, узагальнених, абстрагованих, комунікативно

релевантних ознак відповідного поняття. Семи виконують функції семантичних диференційних ознак і в плані мовлення породжують відповідно різні смисли. Семи є категоріальні, інтегральні, диференційні, градаційні, потенційні.

Досліджено питання семантичного статусу прикметника, зокрема співвідношення семантики прикметника та іменника, процес накладання їхніх семантик. Вважаємо неправильним описувати значення прикметників через значення опорного іменника. Семантичною основою прикметника є якість, суттєва визначеність предмета, внаслідок якої він є цим, а не іншим предметом. Прикметники бувають градуальними, якісно-однорідними, предметно-якісними. Досліджувані нами прикметники з температурною ознакою є градуальними. Аналіз значень цих прикметників ми виконали на підставі польового підходу, встановили співвідношення між поняттями *система*, *структура*, *поле* у лінгвістиці, розглянули поняття *відношення*, *зв'язки*, *опозиції* у вивченні системи, структури, поля, співвідношення між поняттям *поля* в лінгвістиці і загальній теорії поля, співвідношення між категоріями поля і системи в мові, класифікацію полів, обґрунтування принципів класифікації. Семантичним полем ми називаємо множину слів, в інваріантному значенні яких є спільні семи. Семантичні поля є парадигматичного, синтагматичного, змішаного типу. Оскільки основну увагу ми приділили проблемі значення слова, семантиці прикметника, то нас передусім цікавило семантичне поле парадигматичного типу і, зокрема, прикметників з температурною ознакою. Ми визначили склад ядра цього поля, периферію. За допомогою явища семантичної градації ми зобразили семантичне поле прикметників температурної ознаки на рисунку - площину з двох осей x та y , де вісь y символізує інваріантне значення у запропонованій системі семантичного поля. Представлено семантичну структуру значень членів ядра поля.

Порівнявши опис значень досліджуваних слів у лексикографічних джерелах, ми вважаємо, що в словникових статтях потрібно подавати “серцевину” значення, яка є основою семантичної структури слова, яка повинна визначатись як інваріантне значення слова. Не можна змішувати значення слова і смисл. Ми проаналізували смисли, які утворюють прикметники семантичного поля температурної ознаки за вибіркою з художньої літератури та інформації Інтернету. Семантика прикметника дозволяє досліджуваному класу слів сполучатись з надзвичайно великою кількістю іменників і творити багато різноманітних смислів, про що яскраво свідчать статистичні дані з Інтернету, і значення їхнє залишається інваріантним.

Ми вивели формули визначення коефіцієнта синонімічності та антонімічності членів поля за семним складом їхніх значень. Синонімічність та антонімічність прикметників визначаються на основі стабільних інваріантних значень, а не на основі змінних смислів із синтагматичного плану. Синонімічність визначається кількістю тотожних сем, а антонімічність – кількістю протилежних сем у значеннях співвідносних прикметників.

Основні типи смислів прикметників семантичного поля температурної ознаки утворюються завдяки актуалізації сем інваріантних значень відповідних прикметників, зокрема, диференційних сем (наявність зовнішнього (внутрішнього) тепла) та градаційних (кількість тепла) та потенційних. Дія диференційної семи зумовлює той факт, що прикметники досліджуваної групи характеризують зовнішній світ (навколишнє середовище, явища природи, проміжки часу, приміщення тощо) та внутрішній світ людини (риси характеру, настрої, стан тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азнаурова Э.С. Коммуникативно-прагматический аспект лексического значения слова // Коммуникативные аспекты значения: Межвузовский сборник научных работ. – Волгоград: ВГПИ имени А.С.Серафимовича, 1990. – С.23–29.
2. Аникина А.Б. Значение и смысл художественного слова: художественная речь, публицистика / Под ред. Д.Э.Розенталя. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1987. – 200 с.
3. Апресян Ю.Д. Лексическая Семантика. – М.: Языки русской культуры, 1995. – 472 с.
4. Арбатская Е. Д., Арбатский Д.И. О лексико-семантических классах имен прилагательных русского языка // Вопросы языкознания. – 1983. – № 1. – С. 52-65.
5. Арбатский Д.И. Толкования значения слов. Семантическое определение. – Ижевск: Удмуртия, 1977. – 100 с.
6. Аристотель. Поэтика. Соч. В 4-х т. – М., 1983. – Т.4. – 669 с.

7. Арнольд И.В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность: Сб.статей / П.Е.Бухаркин (науч.ред.). – С.Пб.: Изд-во Санкт-Петербург. гос. ун-та, 1999. – 444 с.

8. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. – М.: Просвещение, 1990. – 300 с.

9. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. – М.: Высш. шк., 1959. – 351 с.

10. Арутюнова Н.Д. К проблеме функциональных типов лексического значения // Аспекты семантических исследований. – М., 1980. – С. 330-333.

11. Архелюк В.В. Прикметники розміру в сучасній англійській мові: Автореф. Дис... канд. філол. наук: 10.02.04. / Київський ун-т ім. Т.Г.Шевченка. – К., 1999. – 20 с.

12. Ахманов А.С. Логическое учение Аристотеля. – М. : Изд-во Соц. эконом. лит-ры, 1960. – 314 с.

13. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Сов. Энцикл., 1976. – 383 с.

14. Баженов Л.Б., Бирюков Б.В. Семиотика и некоторые аспекты проблемы языка и мышления // Язык и мышление. – М.: Наука, 1967. – С. 249-257.

15. Баранникова Л.И. Основные сведения о языке. – М.: Просвещение, 1982. – 112 с.

16. Барт Ролан. Семиотика. Поэтика. – М.: Прогресс, 1983. – 616 с.

17. Батрин Н.В. Значення прикметників синонімічного ряду з домінантою cold // Наукові записки. Мовознавство. – Тернопіль.: Вид-во Терн. дер. пед. ун-ту. – 2000. – №1. – С. 85–90.

18. Батрин Н.В. Значення слова // Мандрівець. – Тернопіль: Лілея, 1999. – С. 52-55.

19. Батрин Н.В. Інваріантне значення слова і смисл // Лінгво-дидактичний плюралізм навчального процесу з іноземних мов у вищих навчальних закладах. Матеріали 2-ї західно-регіональної науково-методичної конференції викладачів іноземних мов вузів. – Тернопіль, 1999. – С.113–115.

20. Батрин Н.В. Лексикографічний аспект проблеми значення слова // Лінгво-дидактичні проблеми викладання іноземних мов на економічних факультетах. Матеріали західно-регіональної науково-методичної конференції викладачів іноземних мов вузів. – Тернопіль, 1997. – С. 129–131.

21. Батрин Н.В. Семантичне поле прикметників з температурною ознакою // Наукові записки. Мовознавство. – Тернопіль.: Вид-во Терн. дер. пед. ун-ту. – 2001. – №1. – С. 85–90.

22. Батрин Н.В. Семантика прикметника // Мультимедіа у навчанні іноземних мов. Матеріали міжнародної конференції. – Київ, 1997.

23. Батрин Н.В. Семантико-парадигматичне поле прикметників температурної групи // Іноземномовний текст за фахом: лінгводидактичні аспекти. – Львів: Світ, 1998. – С.56-62.

24. Бережан С.Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц. – Кишинев.: Изд-во Штиинца, 1973. – 372 с.

25. Бережан С.Г. Теория семантических полей и синонимия // Проблемы языкознания, X-й Международный конгресс лингвистов. – М., 1997. – С. 54–57.

26. Березин Ф.М., Головин Б.Н. Общее языкознание. – М.: Просвещение, 1979. – 416 с.

27. Беркли. Сочинения. Трактат о принципах человеческого знания. М.: Мысль, 1978. – 556 с.

28. Білецький А.О. Про мову і мовознавство. – К.: АртЕк, 1996. – 224 с.

29. Бирвиш М. Семантика // Новое в зарубежной лингвистике: Пер. с англ. И.Г.Сабуровой. – М.: Прогресс, 1981. – С. 177-200.

30. Блумфилд Л. Язык: Пер. с англ. Е.С.Кубряковой и В.П. Мурат. – М.: Прогресс, 1968. – 607 с.
31. Болинджер Д. Атомизация значения // Новое в зарубежной лингвистике: Пер. с англ. Э.М.Медниковой. – М.: Прогресс, 1981. – С. 200–235.
32. Бондалетов В.Д. Социальная лингвистика. – М.: Просвещение, 1987. – 159 с.
33. Бондарко А.В. Функциональная грамматика. – Л.: Наука, 1984. – 133 с.
34. Бондарко А.В. Грамматическое значение и смысл. – Л.: Наука, 1978. – 175 с.
35. Босова Л.М. Исследование семантического поля beautiful: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Львовський ун-т. им. И.Франка. – Львов, 1980. – 23 с.
36. Бублик О.В. Синонимические ряды прилагательных со значением размер и пути их пополнения (на материале английского языка): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Львовський гос. ун-т. – Л, 1991. – 16 с.
37. Будагов Р.А. Филология и культура. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 303 с.
38. Булаховський Л.А. Нариси з загального мовознавства. – Київ.: Рад. шк., 1959. – 308с.
39. Булаховський Л.А. Вибрані праці: у 5 т. – К.: Наук. думка, 1975. – Т.1. – 496 с.
40. Бурлакова В.В. О сочетаемостных свойствах прилагательных в современном английском языке // Вопросы структуры английского языка в синхронии и диахронии. Слово и предложение в структурно-семантическом аспекте. – Л.– 1985. – С. 8–9.

41. Васильев Л.М. Современная лингвистическая семантика. – М.: Высш. шк., 1990. – 176 с.
42. Васильев Л.М. Имплицитная семантическая деривация // Актуальные проблемы лексикологии и лексикографии. – Пермь, 1972. – С. 35–39.
43. Вейнрейх У. Опыт семантической теории: Пер. с англ. Н.В.Перцова // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1981. – С. 50–177.
44. Ветров А.А. Семиотика и ее основные проблемы. – М.: Политиздат, 1968. – 263 с.
45. Виноградов В.В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. – М.: Высш. шк., 1986. – 639 с.
46. Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и Лексикография. – М.: Наука, 1977. – 312 с.
47. Волков А.Г. Язык как система знаков. – М.: Наука, 1966. – 86 с.
48. Вольф Е.М. Грамматика и семантика прилагательного – М.: Наука, 1978. – 200с.
49. Вольф Е.М. Варьирование в оценочных структурах // Семантическое и формальное варьирование. – М.: Наука, 1979. – С. 273–295.
50. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. – М.: Наука, 1985. – 228 с.
51. Выготский Л.С. Мышление и речь // Избранные психологические сочинения. – М., 1956. – С. 114–121.
52. Выготский Л.С. Мышление и речь: В 6 т. – М.: Педагогика, 1982. –Т.2. – 361 с.
53. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – Київ.: Вища шк., 1985. – 360 с.
54. Гегель Г.В.Ф. Работы разных лет. У 5 т.– М.: Мысль, 1973. – Т.2. – 629 с.

55. Головин Б.Н. Введение в языкознание. – М.: Высш. шк., 1983. – 231 с.
56. Гужва Ф.К. Современный русский литературный язык. – К.: Вища школа, 1978. – 247 с.
57. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. Пер. с нем. под ред. Г.В.Гамишвили. – М.: Прогресс, 1984. – 397 с.
58. Горский Д.П. О проблеме значения (понимания) знаковых выражений // Язык и мышление. – М.: Наука, 1967. – С.166-177.
59. Гурський С.О. Два типи протиставлень у семасіології // Іноземна філологія. – 1969. – № 18. – С. 3–13.
60. Гурський С.О. Значення и смысл слова // Іноземна філологія. – 1974. – № 34. – С. 3–14.
61. Гухман М.М. Единицы анализа словоизменительной системы и понятие поля // Фонетика, фонология, грамматика. – М., 1971. – 145 с.
62. Деева И.М. Проявление оценочности в тексте // Коммуникативные аспекты значения: Межвузовский сборник научных работ. – Волгоград: ВГПИ им. А.С. Серафимовича, 1990. – С.113-125.
63. Дудок Р.І. Інваріантне значення та основні типи смислів прикметника (на матеріалі синонімічних рядів англійських прикметників з домінантами rough і smooth): Автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.04. / Львівський ун-т ім. І.Франка. – Львів, 1992. – 18 с.
64. Дудок Р.І. Інваріантне значення та основні типи смислів прикметників (на матеріалі синонімічних рядів англійських прикметників з домінантами rough і smooth): Дис... канд. філол. наук: 10.02.04. – Л, 1992. – 180 с.
65. Ерченко П.Г. Инвариантное значение слова и смысл фразеологической единицы: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. / Львовский гос. ун-т. – Л, 1990. – 16 с.

66. Жоль К.К. Язык как практическое сознание (философский анализ). – К.: Выща шк., 1990. – 238 с.
67. Жукова В.В. Структурно-семантический анализ группы слов с базовыми прилагательными thick, thin: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Московский гос. пед. ин-т. – М., 1975. – 24 с.
68. Жукова Л.К. Аспекты изучения лексико-семантической системы языка. – Симферополь.: Изд-во Симф. гос. ун-та, 1980. – 56 с.
69. Журавлев В.К. Язык – языкознание – языковеды. – М.: Наука, 1991. – 208 с.
70. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови. – Запоріжжя: Вид-во Запорізького держ. ун-ту, 1998. – 430 с.
71. Звегинцев В.А. Язык и лингвистическая теория. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1973. – 248 с.
72. Звегинцев В.А. Зарубежная лингвистическая семантика последних десятилетий // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1981. – С. 5-33.
73. Звегинцев В.А. Теоретическая и прикладная лингвистика. – М.: Просвещение, 1968. – 336 с.
74. Зиновьева В.Л. Инвариантные значения и основные типы смыслов группы английских статистических глаголов: Автореф...канд. филол. наук: 10.02.04. / Киевский гос.ун-т им. Т.Г. Шевченка. – К., 1988. – 24 с.
75. Илларионов С.В. Гносеологическая функция принципа инвариантности // Вопросы философии. – М., 1968, – № 12.
76. Ильченко О.М. Средства выражения предметной качественности в современном английском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Киевский ун-т. им. Т.Г.Шевченка. – К., 1991. – 24 с.
77. Карасик В.И. Значение слова: определение и толкование // Коммуникативные аспекты значения. – Волгоград.: Изд-во ВГПИ. – 1990. – С. 58-67.

78. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства: Підручник. – Київ – Одеса: Либідь, 1991. – 280 с.
79. Катц Дж. Семантическая теория: Пер. с англ. Н.Н.Перцовой // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1981. – С. 33-50.
80. Кацнельсон С.Д. Содержание слова, значение и обозначение. – М.: Наука, 1965. – 110 с.
81. Кирилова В.М. Спрямованість оцінки у синонімії (на матеріалі прикметників сучасної англійської мови): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. / Київський держ. лінгвіст. ун-т. – К., 1996. – 24 с.
82. Клименко А.П., Симхович В.А. Лексико-тематическая группа в структуре связного текста // Коммуникативные аспекты значения: Межвузовский сборник научных работ. – Волгоград: ВГПИ им. А.С. Серафимовича, 1990. – С.90–98.
83. Клычков Г.С. Значение и полисемия слова // Законы семантического развития в языке. М.: Изд-во ВПШ и АОН при ЦК КПСС. – 1961. – С. 100-121.
84. Козлова И.Г. Градуальность качества в разных типах номинации (на материале английских прилагательных: Дис. ...канд. филол. наук. – М., 1987.
85. Колшанский Г.В. Семантика слова в логическом аспекте мышления // Язык и мышление. – М.: Наука, 1967. – С.187-208.
86. Кондратов Г.Д. Словообразовательная антонимия прилагательных современного немецкого языка: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Минский гос. ун-т. – Минск, 1990. – 19 с.
87. Кочерган М.П. Слово і контекст. – Львів.: Вища школа, 1980. – 183 с.
88. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. – М.: Наука, 1981. – 200 с.
89. Кузнецов А.М. Структурно-семантические параметры в лексике. – М.: Наука, 1980. – 160 с.
90. Кузнецова Э.В. Полисемия и ее отношение к слову и понятию мышления // Язык и мышление. – М.: Наука, 1967. – С. 208-214.

91. Лаккофф Дж. О порождающей семантике: Пер. с англ. Н.Н.Перцовой // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1981. – С. 350-369.
92. Левицкий А.Э. Функционально-семантическое поле квалификации степени появления признака в современном английском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / КГПИИЯ. – К., 1991. – 17 с.
93. Левицкий В.В., Стернин И.А. Экспериментальные методы в семасиологии. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1989. – 192 с.
94. Левицький В.В. Сучасне розуміння структури лексичного значення // Мовознавство. – 1982. – №5. – С. 12-19.
95. Леонтьев А.А. Психологическая структура значения // Семантическая структура слова. – М.: , 1971.
96. Лесиченко Л.А. Бесіди про рідне слово. Слово і його значення. – Харків.: Вид-во ХДПУ, 1993. – 140 с.
97. Лесиченко Л.А. Лексикологія сучасної англійської мови. Семантична структура слова. – Харків.: “Вища шк.”, 1974. – 124 с.
98. Локк Д. Избранные философские произведения: В 2 т. – М.: Изд-во соц.-эконом. лит., 1960. – Т.2. – 731 с.
99. Локк Д. Опыт о человеческом разуме // Избр. филос. произв. В 2 т.– М.: Изд-во соц.-эконом. лит., 1976. – Т. 1. – 418 с.
100. Лукенчук А.В. Прикметники оцінки в сучасній англійській мові: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Львівський. ун-т. ім. І.Франка. – Львів, 1993. – 16 с.
101. Маковский М.М. Теория лексической аттракции. – М.:Высш. шк., 1971. – 252 с.
102. Маковский М.М. Удивительный мир слов и значений. Иллюстрации и парадоксы в лексике и семантике. – М.: Высш. шк., 1989. – 199 с.
103. Маковский М.М. Язык – миф – культура. Символы жизни и жизнь символов. – М.: Ин-т русского языка им. В.В.Виноградова, 1996. – 330 с.

104. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов. – М.: Изд-во иностр. лит., 1960. – 436 с.
105. Ю.С. Введение в языкознание: Учебное пособие для филол. специальностей ун-тов. – М.: Высш. шк., 1987. – 272 с.
106. Медникова Э.М. Значение слова и методы его описания. – М.: Высш. шк., 1974. – 202 с.
107. Мельников Г.П. Кибернетический аспект различения сознания, мышления, языка и речи мышления // Язык и мышление. – М.: Наука, 1967. – С. 232-243.
108. Миронова Н.А. Взаимодействие системы и среды как основа функционирования прилагательных // Функциональная семантика. – С. 21-26.
109. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови. – Харків: Основа, 1993. – 256 с/
110. Найда Ю.А. Процедуры анализа компонентной структуры референционного значения: Пер. с англ. Т.С.Зевахиной // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1983. – С. 61-75.
111. Никитин М.В. Лексическое значение слова: структура и комбинаторика: Учебное пособие для пед. ин-тов по спец. "Иностранные языки". – М.: Высш. шк., 1983. – 127 с.
112. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения. – М.: Высш. шк., 1988. – 168 с.
113. Новиков Л.А. Искусство слова. – М.: Педагогика, 1991. – 143 с.
114. Огуй О.Д. Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії. Системно-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи. – Чернівці: Золоті литаври, 1998. – 370 с.
115. Огуй О.Д. Семантичний розвиток німецького прикметника *kuhn* (750-1750 pp.) // Іноземна філологія. – Львів, 1989. – № 94. – С. 87-94 .
116. Павиленис Р.И. Проблема смысла. – М.: Мысль, 1983. – 286 с.
117. Панов Е.Н. Знаки. Символы. Языки. – М.: Знание, 1980. – 247 с.

118. Перебийніс В.С. Лексикографічне забезпечення навчального процесу з іноземної мови // Лексикографічні та методичні концепції викладання чужеземних мов у вищому технічному навчальному закладі. – Львів, 1996. – 90 с.

119. Петерина И.Л. Функциональный аспект атрибутивного словосочетания модели прилагательное + существительное // Семантико-семантические поля в лексике и грамматике. – Львів, 1990. – С. 103-109.

120. Петрова М.А. Русский язык. Лексика. Фонетика. Словообразование. – М.: Высш. шк., 1986. – 160 с.

121. Платон. Диалоги. – М.: Мысль, 1986. – 608 с.

122. Полковский В.П. Значение и употребление прилагательных sharp-dull, keen-blunt, acute-obtuse в современном английском языке: Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – Л., 1988. – 168 с.

123. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике. В 2 т. – М.: Госучпедгиз РСФСР, 1958. – Т. 1. – 536 с.

124. Потебня А.А. Существительное. Прилагательное. Числительное. Местоимение // Из записок по русской грамматике. М., 1985. – Т. 3. – 286 с.

125. Потебня А.А. Слово и миф. – М.: Правда, 1989. – 622 с.

126. Поцелуевский Е.А. Нулевая степень качества и описание значения качественных прилагательных и некоторых сочетаний с ними // Проблемы семантики. – М.: Наука, 1974. – С. 52-61.

127. Савченко А.Н. Части речи и категории мышления // Язык и мышление. – М.: Наука, 1967. – С. 224-232.

128. Сазонов А.П. Категория качества и семантическая основа имени прилагательного // Проблемы лексической и категориальной семантики. – Симферополь.: СГУ, 1980. – С. 40-48.

129. Седлова Л.П. Исследование лексико-семантической группы прилагательных температурного восприятия (на материале французского

языка). – Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.05. / Московский пед. ин-т им. Ленина. – М., 1976. – 16 с.

130. Селиверстова О.Н. Контрастивная синтаксическая семантика: Опыт описания. – М.: Наука, 1990. – 150 с.

131. Семчинський С.В. Загальне мовознавство. – К.: Вища шк., 1988. – 328 с.

132. Сергеев В.Н. Новые значения старых слов. – М.: Просвещение, 1987. – 160 с.

133. Слюсарева Н.А. О знаковой ситуации мышления // Язык и мышление. – М.: Наука, 1967. – С. 274-284.

134. Солнцев В.М. Язык как системно-структурное образование. – М.: Наука, 1971. – 294 с.

135. Солнцев В.П. Семантические группы прилагательных в связном тексте: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Одесский гос. ун-т. – Одесса, 1990. – 20 с.

136. Солоненко Е.Н. Прилагательные размерности как база для вторичной номинации при выражении аксиологической оценки в современном английском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Киевский гос. ун-т. – К., 1991. – 17 с.

137. Соссюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. – К.: Основи, 1998. – 324 с.

138. Степанов Г.В. Сущность, развитие и функции языка. – М.: Наука, 1987. – 220 с.

139. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи. – Воронеж.: Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. – 171 с.

140. Токарева Т.Е. Лексико-семантическая группа прилагательных, обозначающих температуру, в современном русском языке. – Автореф. дис.

канд. филол. наук: 10.02.01. – АН СССР, ин-т русского языка. – М., 1976. – 18 с.

141. Уфимцева А.А. Опыт изучения лексики как системы (На материале английского языка). – М.: Изд-во АН СССР, 1962. – 287 с.

142. Феллер.М. Как рождаются и живут слова. - М.: Просвещение, 1964. – 195 с.

143. Харитончик З.А. Имена прилагательные в лексико-грамматической системе современного английского языка. – Минск.: Вышэйш. шк., 1986. – 93 с.

144. Харченко В.К. Переносные значения слова. – Воронеж.: Изд-во Воронеж. ун-та, 1989. – 198 с.

145. Хемп Э. Словарь американской лингвистической терминологии: Пер. с англ. – М.: Изд-во иностр. лит., 1964. – 240 с.

146. Цьовх О.Г. Інваріантне значення і смисл слова // Іноземна філологія. – 1979. – № 54. – С. 55-63.

147. Цьовх А.Г. Антонимы в языке и речи (на материале прилагательных tight i loose) // Единицы языка в функциональном аспекте. – Тула.: Изд-во Тульского гос. пед. ин-та им. Л.Н.Толстого. – 1991. – С. 132-137.

148. Шейгал Е.И. Градация в лексической семантике: Учебное пособие к спецкурсу. – Куйбышев.: Изд-во Куйбышевского гос. пед. ин-та, 1990. – 96 с.

149. Шейгал Е.И. Контекстуальное варьирование градуальных семантических признаков // Коммуникативные аспекты значения: Межвузовский сборник научных работ. – Волгоград: ВГПИ им. А.С. Серафимовича, 1990. – С.49–57.

150. Шкляр Ю.Л. Семантическое согласование между компонентами атрибутивных словосочетаний типа 'прилагательное+существительное' в современном немецком языке (на материале прилагательных размера): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Минский гос.пед. ин-т ин. яз. – М, 1987. – 24 с.

151. Шрамм А.Н. Очерки по семантике качественных прилагательных. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1979. – 134 с.
152. Щур Г.С. Теории поля в лингвистике. – М.: Наука, 1974. – 256 с.
153. Якобсон Р. Язык и бессознательное. – М.: Гнозис, 1996. – 248 с.
154. Aitchison J. *Linguistics: an Introduction*. – Cambridge.: Hodder & Stoughton, 1992. – 340 p.
155. Aitchison J. *The Seeds of Speech: Language Origin and Evolution*. Cambridge Approaches to Linguistics. – Cambridge.: Cambridge University Press, 1996. – 223 p.
156. Batryn N. *The Meaning of the Word* // IAETFLL-Ukraine Newsletter Issue No 11. – Kyiv.: Kyiv State Linguistic Institute, 1997. – P. 10-11.
157. Bauer L. *Is a Morpheme dead?* // *Acta Linguistica*. International Journal of Linguistics. – Copenhagen.: Linguistic Circle of Copenhagen, 1999. – Vol. 31. – P. 7-27.
158. Cherry C. *Language and Extra Linguistic Communication* // *Linguistics at Large*. – London: Paladin, 1973. – P. 265-289.
159. Copley J. *Shift of Meaning*. – Oxford: Oxford University Press, 1961. – 66 p.
160. Crystal D. *Linguistics*. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – 472 p.
161. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – 472 p.
162. Daniels P., Bright W. *The World's Writing Systems* // *International Journal of American Linguistics*. – Chicago: The University of Chicago Press, 1998. – Vol. 64, number 3, July. – 1998. – 283 p.
163. Farris P.S. *Language Arts. A Process Approach*. – Illinois.: Northern Illinois University. – 1993. – 160 p.

164. Garrify T. Content and Form in Speeches // American Journal of Philology. Vol. 119. Fall 1998, number 3. – Baltimore.: The Johns Hopkins University Press. – 361-385 p.

165. Goursky E. The Idiomatic Heart of the English Language. – Lviv: “Vishcha Shkola”, 1975. – 133 p.

166. Graddol D., Cheshire J., Swann J. Describing Language. – Lviv: Open University Press, 1987. – 235 p.

167. Halliday M.A.K., Rugaiva H. Language, Context and Text: Aspects of Language in a Social Semiotic Perspective. – Oxford: Oxford University Press, 1990. – 198 p.

168. Harder P. Syntax, Semantics and Processing: On the Nature of Constituent Order // Acta Linguistica. International Journal of Linguistics.– Copenhagen : Linguistic Circle of Copenhagen, 1998. – Vol. 30. – 167-189 p.

169. Hayakawa S.I. Language in Thought and Action. – London: George Allen and Unwin, 1971. – 350 p.

170. Hervey S., Higgins I. Thinking Translator. – London: The British Council Library, 1994. – 160 p.

171. Kalita A. Interaction of the Aspects of Meaning in the Utterance Sense Interpretation // IATEFL-Ukraine Newsletter .– K: Kyiv State Linguistic University, 1998. – Issue No.12. – P 8-11.

172. Matthews P.H. Morphology. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – 151 p.

173. Lyons J. Semantics, Vol. 1. – Cambridge: Cambridge University Press, 1977. – 340 p.

174. Newby M. The structure of English. – Cambridge: University Press, 1996. – 104 p.

175. Nuckolls J.B. Sounds Like Life: Sound Symbolic. Grammar, Performance and Cognition in Pastaza Quechua // International Journal of American Linguistics. Vol. 64, № 1. – Chicago: Chicago University Press, 1998. – 68-70 p.

176. Palmer F. R. Semantics. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981. – 322 p.

177. Pinker S. The Language Instinct: the New Science of Language and Mind. – London: Penguin, 1995.

178. Robins R.H. The Structure of Language // Linguistics at Large. – London: Paladin, 1973. – P. 13-35.

179. Sapir E. Grading. A Study in Semantics. Philosophy of Science, 1944. – Vol. 2.

180. Strawson P.F. Meaning, Truth, and Communication // Linguistics at Large. – London: Paladin, 1973. – P. 89-111.

181. Quirk R. Linguistics, Usage and the User // Linguistics at Large. – London: Paladin, 1973. – P. 289-309.

182. Ullman S. Semantics // Linguistics at Large. – London: Paladin, 1973. – P.75-89.

183. Warriner's English Grammar and Composition. – New York, 1977. – 471 p.

Словники

184. Англо–русский синонимический словарь / Под рук. А.И.Розенмана, Ю.Д.Апресяна. – М.: Рус. яз. – 1988. – 543 с.

185. Англо–український словник / Уклад. Н.М.Биховець, І.І.Борисенко та ін.: Відпов. ред. Ю.О.Жлуктенко. – 3–тє вид. – Київ.: Рад. шк., 1991. – 432 с.

186. Бенсон М, Бенсон Э., Илсон Р. Комбинаторный словарь английского языка. – М.: Рус. яз., 1990. – 286 с.

187. Медведєва Л.М., Дайнеко В.В. Англо–український словник парних словосполучень. – Київ.: “Українська енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 1994. – 254 с.

188. Мюллер В.К. Англо–русский словарь. – М.: Рус. яз., 1982. – 888 с.

189. Учебный словарь современного английского языка / Сост. А.С.Хорнби, К.Руз. – М.: Просвещение, 1984. – 769 с.
190. Brewer's Twentieth Century Phrase and Fable Dictionary. London, 1993.
191. Oxford American Dictionary. – New York : Avon books, 1995. – 1094 p.
192. Oxford English Dictionary. – Oxford, 1980.
193. Rogets 21–st Century Thesaurus / Ed. By the Princeton Language Institute. – New York: Laurel, 1993. – 860 p.
194. The Concise Oxford Dictionary of Quatations. – Oxford: Oxford University Press, 1983. – 465 p.
195. The Scribner-Bantam English Dictionary. – London: Bantam books, 1995. – 1078 p.
196. Webster's New Dictionary of Synonyms. – Springfield (Mass.): Meriam, 1978.
197. Webster's New World Dictionary. – New york : Star books, 1995. – 694 p.
198. Quotations. Сборник цитат и изречений на английском языке / Составитель Л.С.Алексеева. – М.: Междунар. отношения, 1964. – 184 с.

Список творів художньої літератури

199. Archer J. A Twist in the Tail. – London: Coronet Books, 1988. – 270 p.
200. Archer J. Twelve Red Herrings. – New York: Harper Collins Publishers, 1994. – 324 p.
201. Asimov I. Prelude to Foundation. – London: Bantam Books, 1989. – 434 p.
202. Ballard P.D. End of a Millionaire. – New York: Gold Medal Books, 1964. – 224 p.
203. Blake M. As If. – London: Granta Books, 1998. – 246 p.
204. Booth P. Beverly Hills. – London: Arrow Books, 1990. – 492 p.
205. Bronte Ch. Jane Eyre. – London: Penguin Books, 1994. – 447 p.

206. Bronte E. *Wuthering Heights*. – London and Glasgow: Collins, 1973. – 350 p.
207. Chase J.H. *A Coffin from Hong Kong*. – New York: Panther, 1976. – 128 p.
208. Christie A. *Endless Night*. – Kyiv: English – Learner's Library, 1997. – 80 p.
209. Christie A. *Hickory Dickory Dock*. – London: Penguin Books, 1993. – 199 p.
210. Christie A. *Murder in Retrospect*. – New York: Berkley Books, 1984. – 216 p.
211. Christie A. *Selected Stories*. – Moscow: Progress, 1969. – 334 p.
212. Christie A. *The Mystery of King's Abbot*. – Moscow: Vyssaya Skola, 1980. – 230 p.
213. Clarke A.C. *Island in the Sky*. – New York: Warner Books, 1984. – 160 p.
214. Cooper J.F. *The Spy*. – Moscow: Vyssaya Skola, 1975. – 431 p.
215. Cronin A.J. *Hatter's Castle*. – M., 1963. – 669 p.
216. Cronin A.J. *Shannon's Way*. – London: Penguin Books, 1963. – 303 p.
217. Cronin A.J. *The Citadel*. – Moscow: Vyssay Skola, 1966. – 514 p.
218. Cronin A.J. *The Northern Light*. – Kiev, 1975. – 263 p.
219. Dexter C. *Last bus to Woodstock*. – London: Pan Books, 1975. – 205 p.
220. Dexter C. *The Jewel That Was Ours*. – London: Pan Books, 1991. – 277p.
221. Dexter. C. *Morse's greatest mystery*. – London: Pan Books, 1994. – 28 p.
222. Dexter. C. *The Dead of Sericho*. – London: Pan Books, 1988. – 224 p.
223. Dickens Ch. *A Tale of Two Cities*. – Moscow: Progress, 1974. – 415 p.
224. Dickens Ch. *Dombey and Son*. – London: Penguin Books, 1976. – 992 p.
225. Dickens Ch. *The Adventures of Oliver Twist*. – Moscow: Progress Publishers, 1955. – 551 p.

226. Dreiser T. America is Worth saving. – New York.: Modern Age Books, 1941. – 292 p.
227. Dreiser T. The Titan. – Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1957. – 604 p.
228. Fitzgerald F.S. Selected Short Stories. – Moscow: Progress Publishers, 1979. – 357 p.
229. Fitzgerald F.S. The Great Gatsby. – Kiev., 1973. – 180 p.
230. Fitzgerald F.S. Tender in the Night. – Moscow: Progress,1983. – 394 p.
231. Gilmour Bennet L. A Wheel of Stars. – London: Penguin Books, 1990. – 431 p.
232. Havard J. Blood and Judgement. – London: Pan Books, 1985. – 384 p.
233. Hemingway E. A Farewell to Arms. – Moscow: Progress Publishers, 1976. – 320 p.
234. Hemingway E. Fiesta. The Sun Also Rises. – Moscow: Progress Publishers, 1980. – 560 p.
235. Hemingway E. For Whom the Bell Tolls. – Moscow: Progress Publishers, – 1981. – 560 p.
236. Hemingway E. The Old Man and the Sea. – Moscow: Progress Publishers, 1981. – 27 p.
237. Hemingway E. To Have and Have not. – Moscow: Progress Publishers, 1979. – 216 p.
238. Hiaasen C. Native Tongue. – London: Pan Books, 1991. – 342 p.
239. Hoftman L. The Truth about Cannon Ball Kid. – New york: A Dell Book, 1975. – 204 p.
240. Haward J. Blood and Judgement. – London: Pan Books, 1985. – 384 p.
244. Howard A. Shining Threads. – London: Coronet Books, 1992. – 575 p.
242. James P.D. A Mind to Murder. – London: Penguin Books, 1988. – 221 p.

243. James P.D. A Taste for Dearth. – London.: Penguin Books, 1986. – 513 p.
244. James P.D. Unnatural Cases. – London.: Penguin Books, 1989. – 217 p.
245. Jerome K. Jerome. Three Men In a Boat. – London.: Penguin Books, 1957. – 185 p.
246. King S. Misery. – New York.: A Signet Book, 1988. – 339 p.
247. Kipling R The Light that Failed. – M.: Vyssaya Skola, 1975. – 285 p.
248. Kipling R. Just So Stories. – M.: Vyssaya Skola, 1979. – 254 p.
249. Lawrence D.H. Rainbow. – M.: Progress, 1985. – 571 p.
250. London J. Martin Eden. – Kiev, 1980. – 367 p.
251. London J. The Call of the Wild. White Fang. – M.: Progress Publishers, 1976. – 288 p.
252. Long M. Let the Petals Fall. – London.: Bachman and Turner, 1986. – 177 p.
253. Mansfield K. Selected Stories. – M.: Vyssaya Skola, 1957. – 183 p.
254. Maugham S.W. Of Human Bondage. – N.Y.: Bantam Books, 1960. – 684 p.
255. Maugham S.W. The Painted Veil. – M.: Progress Publishers, 1981. – 247 p.
256. Neels B. Off with the Old Love. – Toronto.: Harlequin Boks, 1987. – 189 p.
257. O Henry. The Skylight Room and Other Stories. – M.: Vyssaya Skola, 1972. – 311 p.
258. O.Henry. Selected Stories. – M.: Vyssaya Skola, 1977. – 376 p.
259. Panwick D. Advocates. – Oxford.: Oxford University Press, 1992. – 308p.
260. Parker G. The Darkness of the Morning. – M.: Prigress Publishers, 1978. – 238 p.

261. Rowntree K. *Between Friends*. – London.: Black Swan, 1992. – 320 p.
262. Scott W. *Ivanhoe*. – London.: Penguin Books, 1994. – 528 p.
263. Segal E. *The Class*. – New York.: Bantam Books, 1986. – 532 p.
264. Shaw I. *Accetable Losses*. – New York.: Avon Books, 1983. – 310 p.
265. Sheldon S. *If Tomorrow comes*. – New York.: Warner Books, 1986. – 408p.
266. Sheldon S. *Memories of Midnight*. – New York.: Warner Books, 1990. – 404 p.
267. Sheldon S. *The Sands of Time*. – Glasgow.: Fontana, 1988. – 365 p.
268. Shobha De. *Surviving Men*. – London.: Penguin Books, 1997. – 275 p.
269. Steinbeck J *The Grapes of Wrath*. – M.: Progress, 1965. – 530 p.
270. Steinbeck J. *East of Eden*. – London.: Penguin Books, 1962. – 534 p.
271. Steinbeck J. *The Red Pony the Pearl*. – M.: Progress , 1965. – 157 p.
271. Thubron C. *A Cruel madness*. – London.: Penguin Books, 1984. – 168 p.
273. Thubron C. *Behind the Wall*. – London.: Penguin Books, 1987. – 306 p.
274. Twain M. *Stories*. – Kiev, 1974. – 176 p.
275. Twain M. *The Adventures of Huckleberry Finn*. – M.: Progress, 1984. – 363 p.
276. Updike J. *The Centaur*. – N.Y.: Avon Books, 1963. – 302 p.
277. Voynich E.L. *The Gadfly*. – Kiev, 1974. – 363 p.
278. Wells H.G. *The Time Machine. The Invisible Man. Essays*. – M.: Progress Publishers, 1981. – 510 p.
279. Wilde O. *Fairy Tales and Stories*. – Praha, 1983. – 335 p.
280. Wilde O. *The Picture of Dorian Gray*. – Kiev, 1978. – 232 p.

Список використаних джерел з Інтернету

281. http://www.saint.etienne.net/ec/Empire_State_High.song.html

282. <http://www.literature.org/authors/doyle-arthur-conan/lost-world/chapter-16.html>
283. <http://holmes-sherlock.com/sherlock/adv/twis.html>
284. <http://www.bakerstreet221b.de/canon/houn-12.htm>
285. <http://www.bragi.com/classics/s/rls1850/ti99.shtml>
286. <http://search.yahoo.com/bin/search?p=%22cold+shoulder%22>
287. <http://whyquit.com/freedom.html>
288. <http://www.indiana.edu/~letrs/vwwp/nesbit/empire.html>
- 289 cool sun --<http://www.tribunes.com/tribune/art98/crom3.htm>
290. <http://www.sm64c.com/stories/powerstars5.html>
291. http://www.landings.com/_landings/poetry/westbound-seven.html
292. [http://cousinliz.com/fanfic/wordwarior_tc\(2\).html](http://cousinliz.com/fanfic/wordwarior_tc(2).html)
293. <http://www.scienceteacherprogram.org/1997lp/savitri97.html>
294. http://www.idahonews.com/072298/food_and/food_and.htm
- 295 colors <http://www.fbe.unsw.edu.au/subjects/arch/5203/96-s/stude...>
296. <http://www.literature.org/authors/doyle-arthur-conan/sign-of-four/chapter-12.html>
297. <http://forums.rockhall.com/forums/get/inductees84/4955/18.html>
298. <http://csf.colorado.edu/mail/service-learning/96/apr96/0055.html>
299. <http://www.blackstoneaudio.com/html/books/b1209.html>
300. <http://www2.pcworld.com/fileworld/file-description/0%2C14...>
301. <http://www.ria-novosti.com/ria/arctic.html>
302. <http://search.yahoo.com/search?p=%22Sister+Morphine%22>
303. <http://www.square-sun.co.uk/picture7.htm>
304. <http://detnews.com/homestyl/9810/03/>
305. <http://members.iquest.net/~gtemp/louvau.htm>
306. <http://members.tripod.com/~lilbb/zpo/fall.html>
307. http://www.idahonews.com/072298/FOOD_AND/22724.htm

308. poem http://www.jobnet.pair.com/starlite/poems/tales4/poem_384...
309. poem http://www.jobnet.pair.com/starlite/poems/tales11/poem_21...
310. <http://web.ukoline.co/uk/k.frosty/diana/tribute4.html>
311. http://www.ecb.co.uk/ecb/news/00002600/nws_0002661.htm
312. <http://www.dispatch.co.za/2001/01/16/sport/CFACE.HTM>
313. <http://www.azer.com/aiweb/categories/magazines/53folder53articles/53suspense.html>
314. <http://www.oldpaths.com/Archive/Davison/Roy/Allen/1940/firstpla.html>
315. <http://www.jai2.com/dlpivu3.htm>
316. <http://www.blackstoneaudio.com/html/books/b1209.html>
317. <http://www.thegia.com/letters/10299/19.html>
318. <http://www.stack.nl/~alain/xfiles2.htm>
319. <http://uk.cambridge.org/astronomy/catalogue/0521496527/default.htm>
320. <http://www.geocities.com/Athens/Styx/2842/art990309.html>
321. <http://www.nettime.org/nettime.w3archive/199703/msg00054.html>
322. <http://www.hutch.demon.co.uk/prom/ruses.html>
323. <http://www.jsonline.com/news/sunday/books/>
324. <http://www.jsoline.com/news/Sunday/books/>
325. http://www.fantasyjazz.com/html/king_bio.html
326. <http://www.reelclassics.com/Teams/Fred&Ginger/lyrics/fineromance-lyrics.htm>

ДОДАТКИ

Додаток А

Статистичні дані семантичного поля прикметників температурної ознаки

Таблиця А.1.

Кількість членів семантичного поля прикметників Температурної ознаки				
ядро		12	2010	
периферія		1998		
Домінанти				
Cold			Warm	
Кількість синонімів у словниковій статті домінанти			Кількість синонімів у словниковій статті домінанти	
84			81	
Коефіцієнт частотності вживання домінанти у словн. статтях синонімів $k=n:(S-s) \times 100\%$, де n – кількість вживання слова у словн. статтях, S – сума всіх слів словн. статей синонімів домінанти, s – кількість членів поля				
5,12%			4,92%	
Коефіцієнти частотності вживання членів поля у словникових статтях	Прикметник	$k=n:(S-s) \times 100\%$,	Прикметник	$k=n:(S-s) \times 100\%$
	cold	5,12	warm	4,9
	cool	2,9	hot	2,1
	frigid	2	tepid	1,2
	icy	1,9	lukewarm	1,1
	freezing	1,6	torrid	1
	chilly	1,6	mild	0,9
	arctic	1,4	wholewarm	0,9
	chill	1,3	fervent	0,8
	sharp	1,3	fervid	0,8
	biting	1,3	friendly	0,8
	frosty	1,3	cool	0,7
	glacial	0,9	zealous	0,7

	bitter	0,9	ardent	0,6							
	emotionless	0,9	tender	0,5							
	cutting	0,7	cordial	0,5							
Прикметники, які формують ядро поля											
arctic	freezing	frigid	icy	cold	chill	cool	lukewarm	tepid	warm	hot	torrid

Додаток В

Словник

сталих словосполучень іменників з прикметниками семантичного поля температурної ознаки

Arctic Circle	паралель 66°32' на північ, яка відокремлює Арктику від Північної помірної зони
Arctic Ocean	Північний Льодовитий океан
Arctic Zone	Арктика
cold bathing	купання у холодній воді, холодна ванна
cold call	несподіваний дзвінок
cold calling	несподіваний дзвінок торгового агента з метою продажу товару
cold cash	готівка, яка насправді є
cold cellar	підвальне приміщення з низькою температурою для зберігання овочів узимку
cold chisel	сталевий різець, який ріже холодні метали
cold cock	людина, що втратила свідомість
cold color	відтінок кольору (блакитного, синього, фіолетового тощо)
cold comfort	вияви недобррозичливості
cold composition	сплав холодних металів

cold cook	підприємець
cold cream	крем для очищення і <u>пом'якшування</u> шкіри
cold cuts	тонкі порізані шматочки сиру та м'яса, які подаються холодними
cold deck	краплені карти
cold douche	холодний душ
cold duck	суміш шампанського і вина
cold faxing	факси, які посилаються з метою продажу товару, реклами, аналогічно з cold calling
cold feet	втрата волі, хоробрості, нервовий стрес
cold fish	не емоційна, стримана людина
cold footer	боягуз
cold frame	неотеплене приміщення для вирощування рослин
cold front	зона, на яку насуваються холодні повітряні маси
cold house	теплиця без використання штучного утеплення
cold light	світло, яке не супроводжується виділенням тепла
cold meat	м'ясні страви, які подаються охолодженими
cold meat party	похорон
cold mooner	прихильники теорії, що поверхня місяця є холодною
cold pig	використання холодної води для того, щоб розбудити людину
cold pole	північний полюс
cold room	приміщення, в якому підтримуються низькі температури для сповільнення розвитку бруньок, коріння

cold saw	пила для холодних металів
cold scent	непомітні сліди
cold shoulder	демонстрування недружелюбного ставлення
cold snap	короткочасне похолодання
cold smoke	копчення (м'яса) при низьких температурах
cold sore	вірусне захворювання у ротовій порожнині
cold start	метод завести машину без ключа
cold steel	холодна зброя
cold storage	морозильна камера
cold sweat	холодний піт
cold test	визначення температури нафти, при якій утворюються тверді матеріали, нафта стає в'язкою
cold top	холодна емаль
cold trailing	метод боротьби проти лісових пожег, обмеження
cold turkey	тліючих ділянок шляхом обкопування раптове одужання від наркотичної залежності
cold wall	холодна стіна; ворожі стосунки між країнами, пропаганда, погрози
cold war	політичний та ідеологічний конфлікт між країнами з використанням пропаганди, економічних санкцій, погроз
cold war Witch	контекстний синонім до імені Маргарет Тетчер під час періоду холодної війни
cold warrior	політик, який підтримує холодну війну
cold water	вода при температурі значно нижчій від температури людського організму (використовується у гідропатії); вода, яка використовується при хрещенні

cold water physician	лікар, котрий лікує за допомогою холодної води, гідропат
cold water treatment	лікування холодною водою
cold wave	затяжний період холодної погоди
cold weld	зварювання без застосування тиску і тепла
cold-pack	виготовлення упаковок з використанням холодної води
cold-water paint	фарба, яку потрібно розчиняти у холодній воді
cold-work	робота з металами без використання тепла
cool bath	ванна, в якій температура води між 65-80° F градусами за шкалою Фаренгейт
cool-ant	речовина для охолодження двигунів
cool house	приміщення, в якому підтримується прохолодна температура для зберігання рослин
freezing point	точка замерзання
frigid zone	північний та південний полюси
hot air	збуджена розмова
hot bed	місце, де процвітає злочинність
hot button	аварійна кнопка
hot cake	тістечка, що швидко були продані
hot cathode	нагрітий катод для випромінювання електронів
hot dog	гаряча сосиска, запечена у тісті
hot dogger	людина, котрій заздять
hot flash	симптом захворювання, при якому раптово підвищується температура
hot Gospeller	старий пуританський псевдонім, зараз застосовується для характеристики фанатичних євангелістів

hot head	запальна людина
hot house	теплиця
hot housing	інтенсивні методи навчання дітей, при яких не виділяється час для ігор
hot jazz	джазова музика на високих тонах
hot line	пряма телефонна лінія
hot metal	розплавлений метал
hot mooner	прихильник теорії, що поверхня місяця гаряча
hot news	сенсаційні новини
hot pants	шорти (модні на початку 1970-х у Америці)
hot pepper	овоч, який має гострий смак
hot plate	електрична або газова плита
hot potato	складна проблема
hot rod	стара машина
hot rodder	водій, власник старої машини
hot seat	положення людини, пов'язане з великою відповідальністю; важке становище; електричне крісло
hot sent	Небезпечне положення
hot shot	фатальна доза наркотичної речовини
hot spot	гаряча точка
hot spring	температура води річок, озер навесні, що вища за температуру ґрунтів
hot stopping	гарячий водний розчин спирту
hot stove	дискусія під час перерви між матчами (про спорт)

hot stuff	високоосвічена людина або з високим становищем
hot tip	секретна інформація (на змаганнях щодо майбутнього результату гри чи забігу)
hot water bottle	грілка
hot wire	спосіб завести машину без ключа
hot-box	перегрітий сонцем ящик для пошти чи вагон
hot brain	запальна людина
warm bath	ванна, наповнена теплою водою (часто в лікувальних цілях)
warm blood	теплокровна тварина
warm boot	перезавантаження операційних систем без вимикання комп'ютера
warm head	запальна людина
warm house	теплиця
warm front	маси теплого повітря, що витісняють холодне
warm sea	будь-який океан чи море, що знаходиться не в Арктиці чи Антарктиці
warm sector	район теплого циклону
warm sepia	кокосовий горіх
warm spot	ерогенна зона
warm water	те саме, що і warm sea

Додаток Д

Таблиця Д.1.

Значення прикметника **cold** у словникових статтях Oxford American Dictionary (OAD), Webster New World Dictionary (WNWD), Scribner Bantam English Dictionary (SBED).

OAD	WNWD	SBED
1. At or having a low temperature, especially when compared with the human body;	1. Of temperature much lower than that of the human body;	1. Producing or experiencing the sensation of lowered temperature;
2. Not heated, having cooled after being heated or cooked, cold meat;	2. Too cool, chilly;	2. Chilled or chilling;
3. (<i>Slang</i>) unconscious, <i>knocked him cold</i> ;	3. Unfriendly, indifferent or depressing;	3. Indifferent, unresponsive;
4. Without friendliness or affection or enthusiasm, <i>got a cold reception</i> ;	4. Devoid of feelings, emotionless;	4. Not cordial;

5. (Of colors) suggesting coldness;	5. a) Not fresh (said of a hunting scent); b) Off the track;	5. Depressing;
6. (Of the scent in hunting) faint because no longer fresh;	6. [Colloq.] unprepared (to enter a game cold);	6. Faint (scent or trail);

Продовження таблиці В.1.

OAD	WNWD	SBED
7. (In children's game) far from finding or guessing what is sought.	7. [Slang] perfectly memorized;	7. (color) tending toward blue;
	8. [Slang] unconscious (knocked cold).	8. <i>Colloq.</i> Insensible.

Таблиця Д.2.

Значення прикметника **warm** у словникових статтях Oxford American Dictionary (OAD), Webster New World Dictionary (WNWD), Scribner Bantam English Dictionary (SBED).

OAD	WNWD	SBED
1. Moderately hot, not cold or cool;	1. a) Having or giving off a moderate degree of heat b) hot (a warm night);	1. Having, giving off, or feeling a moderate degree of heat;
2. (Of clothes etc) keeping the body warm;	2. That keeps body heat in (a warm hat);	2. Of comparatively high temperature;
3. Enthusiastic,	3. Ardent;	3. Serving to keep

hearty, <i>a warm support; the speaker got a warm reception, a vigorous response</i> (either favorable or unfavorable);	enthusiastic;	heat in, as <i>warm gloves</i> ;
4. Kindly and affectionate, <i>she has a warm heart</i> ;	4. Lively, vigorous, etc.	4. Eager, ardent;

Продовження таблиці В.2.

OAD	WNWD	SBED
5. (Of colors) suggesting warmth, containing reddish shades;	5. Quick to anger;	5. Close, as <i>a warm friendship</i> ;
6. (Of the scent in hunting) still fairly fresh and strong;	6. a) Genial; cordial(a warm welcome(b) sympathetic or loving;	6. Hearty, as <i>a warm welcome</i> ;
7. (<i>Informal</i>) (of the seeker in the children's games etc.) near the object sought, on the verge of finding it.	7. Newly made; fresh, as a trail;	7. Lively, brisk, as <i>a warm argument</i> ;
	8. [Colloq.] close to discovering something.	8. (Color) having tones of red, orange, or yellow;
		9. Fresh, newly made, as <i>a warm trail</i> ;
		10. <i>Colloq.</i> Close to the object sought for;
		11. <i>Colloq.</i> Uncomfortable.

Таблиця Д.3.

Значення прикметника **hot** у словникових статтях Oxford American Dictionary (OAD), Webster New World Dictionary (WNWD), Scribner Bantam English Dictionary (SBED).

OAD	WNWD	BSED
1. Having a great heat or high temperature, giving off heat, feeling heat	1. a) having a temperature high than that of the human body b)having a relatively high temperature	1. Having a high temperature
2. Producing a burning sensation to the taste	2. Producing a burning sensation(hot pepper)	2. Producing the sensation of heat

Продовження таблиці В.3.

OAD	WNWD	SBED
3. Eager, angry, excited(or excitable, in hot pursuit, a hot temper;	3.Characterized by strong feeling or intense activity, etc., as a) impetuous(a hot temper) b) violent (a hot battle) c) lustful; d) very conversial;	3. Fiery, passionate;
4. (Of the scent in hunting) fresh and strong, (of news) fresh;	4. Following closely (in hot pursuit);	4. Violent, furious;
5. (Informal, of a player) very skillful;	5. Electrically charged (a hot wire);	5. Eager, enthusiastic;
6. (Of jazz etc.) strongly rhythmical and emotional;	6. [Colloq.] recent; fresh (hot news);	6. Lustful, sensual;
7. (Slang) radioactive;	7. [Slang] a) recently stolen or smuggled; b) excellent, good.	7. Pungent, acrid;
8. (Slang, of goods etc.) recently stolen and hence risky to handle.		8. Fresh, strong ,as a hot scent;
		9. Near to the object sought;
		10. Slang (person or thing) sought by police;
		11. Electrically charged;
		12.

		Radioactive;
		13. (Slang) lucky, as a hot dice;
		14. Much in demand, popular;
		15. Fresh, just out, as hot news.

Додаток Е

Хронологічні таблиці виникнення значень прикметників *cold* і *warm* за Oxford English Dictionary (OED)

Таблиця Е.1

Хронологічна таблиця значень прикметника *cold* (OED)

Дата	Значення прикметника <i>cold</i>	Приклад
950	який має низьку температуру води (про течію, хвилю)	Lindisf.Gosp., <i>Cælc wætres calde</i>
950	який має низьку або відносно низьку температуру (про повітря, вітер)	Lindisf.Gosp. <i>Stodon... æt gloedum forðon cald wæs and wearmdon hia</i>
1160	який характеризується низькою температурою повітря (про клімат, погоду)	Hatton G. <i>ibid., And wermdan hye, for-ðam hit wæs cheald</i> Maundev. <i>Wheder þe weder sall be calde or hate</i>
1175	пов'язаний з відчуттям внутрішнього душевного холоду	Lamb.Hom. <i>Heortan, þet calde weren lefleaste</i> Anchr.R. <i>Ich wolde.. zet tu were, i mine luue, oðer allunge cold, oðer hot mid alle</i>
1290	який викликає відчуття холоду, має низьку температуру	Lives Saints <i>So cold ase a ston</i>
1340	неприємний (про повідомлення,	Cursor M. <i>My broðer lazer</i>

	новини)	<i>þi friend is deed, and þat is to me a colde reed</i>
1340	який втратив <u>тепло, захолов,</u> застиг (про руки, піч)	Cursor M. <i>ðere mony modir son was colde</i>
14..	позбавлений ознак життя	Tundale's Vis.. <i>He lay colde dedde as any stan</i>
14..	позбавлений запалу, вогню	Sir Beues. <i>Whan he awaked, his hert was colde</i>
1526	який має низьку температуру, із стійкими холодами, морозами (про певний час, пору)	Pilgr.Perf. <i>In the colde wynter and foule wether</i>

Продовження таблиці Е.1

Дата	Значення прикметника cold	Приклад
1526	який не випромінює тепло (про сонце, проміння), тьмянний	Pilgr.Perf. <i>As the lyght of ye nyght, a colde and a bareyn lyght</i>
1531	стриманий у вияві своїх почуттів, виражає сухість, лють, непривітність	Pilgr.Perf. <i>Vnkynde synner, which renderest ag ayne so dry and colde thanks to thy lorde</i>
1557	який не виявляє цікавості, не бере участі в тому, що відбувається	Tottel's Miscell. <i>The complaint of hot woer, delayed with doutfull cold answers</i>
1592	несвіжий, слабкий (про слід)	Shaks. <i>The hot sent-snuffing hounds are driuen to doubt.. till they haue singled with much ado to the cold fault cleanly out</i>
1597	який ставиться до кого-небудь, чи чого-небудь байдуже	Hooker. <i>Their cold affection to Godward</i>
1673	який справляє неприємне, гнітюче враження своєю похмурістю	Wood. Life. <i>Dined At my brother Kits, cold meat, cold entertainment, cold reception, Cold clownish woman</i>

1706	пов'язаний з відчуттям холоду (про колір)	<i>Art of Painting. He is for the most part very cold in his colouring</i>
1800	Здійснюваний при низькій температурі, без нагрівання	<i>Lagrange's Chem. Nitric Acid dissolves copper well, even cold</i>
1853	який погано захищає від холоду (про приміщення).	<i>C.M Intosh Bk.Garden Cold pits for preserving vegetables during winter</i>

Продовження таблиці Е.1

Дата	Значення прикметника cold	Приклад
1859	в якому виявляється тверезість, поміркованість	<i>Dickens T. Two Cities. She was pretty enough to have been married long ago, you English are cold, it seems me</i>
1864	Який знаходиться на відстані від розшукуваного предмету (про дитячу гру «Холодно-тепло»)	<i>Mark Twain. Tom Sawyer. Now they are stuck. Can't find it. Here they come again. Now they are hot. Cold again.</i>

Таблиця Е.2

Хронологічна таблиця значень прикметника warm (OED)

Дата	Значення прикметника Warm	Приклад
888	Теплий, який має помірну температуру (про явища природи, повітря, клімат, предмети)	<i>Ælfred Boeth. Sie lyft... is æzber ze ceald ze wæt ze wearm</i>
1000	теплий (про часові проміжки)	<i>Boeth.Metr. Sumor æfter cymed, wearm zeveru</i>

1000	теплий (про тіло)	Riddles. <i>Wearm lim zebundenne beaz berhwilum</i>
1225	який зберігає тепло (про теплий одяг з натурального хутра)	Ancr. R. <i>þet heo unorne & warme & wel i-wrouhte</i>
1374	зручний, комфортабельний	Chaucer. <i>Be not to rakel þough þou sitte warme</i>
1377	гарячий (про слюзи)	Langl.P.PL. <i>And with warme wat his eyghen wasshen hem after</i>
1385	про предмети (здебільшого після штучного підігріву)	Chaucer. <i>His swerd sche tok a-swythe/ That warm was of hire louys blod & hot</i>

Продовження таблиці Е. 2

Дата	Значення прикметника warm	Приклад
1390	збуджений, запальний	Gower. Conf. <i>Yong, conseil, which is to warm, En men be war doth ofte harm</i>
1480	добрий, ніжний, переповнений почуттями кохання	Henryson. Cock and Fox. <i>Quhen I behald zour fedderis fair and gent,.. My hart is warm</i>
1547	злий, незадоволений	Q.Catherine Parr in s. Haynes St. Papers. <i>My Lord yiur brother hathe thys Afternoon a lyttel made me warm</i>
1571	багатий, успішний	Campion. <i>But you are well and warme and so hold you</i>
1588	гарячий (про поцілунок, обійми)	Shaks. <i>Oh take this warme kiss thy pale cold lips</i>
1592	закоханий	Shaks. <i>The warme effects which she in him finds missing</i>
1627	небезпечний	J. Tailor. <i>The sweat, a vessel of warme imployment or hot seruice</i>
1668	веселий, життєрадісний	T.Allison. Voy. Archangel. <i>Notwithstanding it frose extream hard at this time, yet we had warm hopes of getting to sea</i>
1702	радушний (про прийом)	S.Berington. <i>We thought, but</i>

		<i>that warm reception, they would have given us over.</i>
1764	теплий (про кольори)	Goldsm. Trav. <i>The canvas glow'd, beyond e'en Nature warm</i>
1742	щирий	<i>Beg you would present my warmest thanks to my Lord Carteret</i>
1737	жарознижувальний	J.Stevenson... <i>give warm, generous Medicines, Alexipharm and all of that tribe that heats, stimulates and forces</i>

Продовження таблиці Е.2

Дата	Значення прикметника warm	Приклад
1713	свіжий (про слід)	Gay Rural Sports. <i>The scent grows warm stops, he springs the prey.</i>
1814	нестриманий у своїх почуттях	Jane Austen. Mansfield Park. <i>I do not know the play; but as Maria says, if there is anything a little too warm... it can be easily left out</i>
1864	який характеризує інші кольори	Tennyson. <i>The warm-blue breathing of a hidden hearth</i>
1892	надмірний (про ціну, суму, чек)	Daily News. <i>He had expressed the opinion that a certain bill for stove was a warm one</i>

Додаток Ж

Сполучуваність прикметників семантичного поля температурної ознаки з іменниками

Таблиця Ж. 1.

Вибірка з художньої літератури сполучуваності з іменниками прикметників семантичного поля температурної ознаки

		прикметник →													
		іменник ↓	<i>Cold</i>	<i>cool</i>	<i>chill</i>	<i>freezing</i>	<i>frigid</i>	<i>icy</i>	<i>arctic</i>	<i>warm</i>	<i>lukewarm</i>	<i>hot</i>	<i>torrid</i>	<i>tepid</i>	<i>разом</i>
Зовнішній світ людини	явища природи	world	27						2	8					37
		water	55	29	17	19		11	7	39	6	41	2	2	228
		weather	33	21	11	7	4	9	8	17	12	38	8	3	169
		season	18	6	3	6	6		5	9		18		2	73
		climate	31	5	4	3	3		7	15	2	9	5	1	87
		wind	18	14	5	18	3	7	9	27	5	2		2	110
		rain	29	3	4	4		3	3	14				3	63
		air	19	10	9	17		9	9	29	2	8		4	116
		breeze	6	18						12					36
		storm	3							29					32
		blow	3	3						16					22
		drizzle	12	6	3					6					27
		fall	14												14
			Всього	268	115	56	74	16	39	50	221	27	116	15	17
п	night	34	18	10			3	5	27	3	32		1	138	

day	39	11	5			5	4	26	2	22	1	2	112
year	6		0					3					9
spring	21	10					3	9					43
summer	5	14			2		2	16		24	12		75
autumn	9	4	11		6	293		3		12			338
winter	24	6	16	13	7	7	9	5					87
morning	17	10	7	6	6	4	3	11		13			77
evening	10	17	6	7	3	5	2	14		7			71
afternoon	4							3		14			21
Others	16	13	9	8	4	6	4	29	4	12	4	5	114
Всього	185	103	64	34	28	323	32	146	9	136	17	8	1085

Продовження таблиці Ж.1.

<i>Зовнішній світ людини</i>	місце знаходження	place	39	19	9	5	4		4	17	1	15	3		116		
		area	6							2						8	
		territory	2										2			4	
		ocean	14						3	4						21	
		zone	9					4	7							20	
		room	29	26	17	2		3	3	18	7	16		3		124	
		bedroom	8							7						15	
		bed	5							9						14	
		dining-room															
		kitchen	2							5		7	1			15	
		apartment	2													2	
		hall	3							3						6	
		library	9	7	1					9		2				28	
		school	26	3						11		2				42	
		church	19	21	2											42	
		veranda								0						0	
		others	17	31	15	6	3	4	4	18	2	9	3	2		114	
		Всього	190	107	44	13	7	11	21	103	10	51	9	5		571	
		продукти	tea	11						3		26		1		41	
	coffee		15						4		34		2		55		
drink	21		29				2	1		11				64			
milk	18							13	4	16		5		56			
juice	2		12											14			
whisky	2						1								3		

soup	7							5		26			38
omellette	1							0					1
bacon	3												3
meals	8	2						5		5			20
dish	7												7
meat	5							3			3		11
sausage													
sandwich													
potatoes	3									4	3		10
others	9	26		3				47	3	28	2	1	119
Всього	112	69	0	3	0	3	1	80	7	150	8	9	442

Продовження таблиці Ж.1.

Внутрішній світ людини	іменники, які називають людьську	people	5	6		4				16	15	19	2		67	
		nature	4							4						8
		person	12	26		5	3		2	20	7	16	3			94
		man	19	19		6	3	3	4	7		15	1			77
		woman	12	12		5	11	4		9	1	11				65
		girl		25			5			3		5				38
		daughter														
		lady	9	17		3	4	3		11	2			1		50
		teenager														
		children														
		guy	2							2						4
		fellow														
		father														
		mother														
		husband														
		son														
		uncle		3												3
		aunt		2												2
		Всього	63	110	0	23	26	10	6	72	25	66	7	0	408	
	іменники,	eyes	39	18	3	4			12	1	5	2	2	86		
nose		7	5	4				4					20			
forehead		5		3						21	1		30			
fingers		10	9	5	14								38			
hands		7	9	3	16				6		6	2	49			

feet	3	11		18									32
smile	6	8	3	4			2	25	5	3	3	4	63
reception	6	6	2					9	2			1	26
greetings	3	6	2	2				11	1	7		2	34
look	12	18	5	16				23		16			90
glance	2							3					5
reply	4	14						6		9			33
temper	3	5						11		21			40
kiss	3	7					1	8		9			28
beauty								3					3
perfection	2	3						2					7
vengeance	2	2											4
disdain	2	2											4

Продовження таблиці Ж.1.

<i>Внутрішній світ людини</i>	іменники, які характеризують особистість	tone	18	15					7	2	5	1		48	
		voice	28	24	8	5			4	21		19			109
		bow	28	9						0					37
		stare		4											4
		justice		1											1
		politeness		3											3
		objectivity		2											2
		contempt		4											4
		manner	5	9						3	4	6	4		31
		tears	19	11						19		24			73
		feelings	15	4						8	9	17	2		55
		others	11	23		5				26	11	22	8	13	119
		Всього	240	232	38	84	0	0	11	203	35	190	23	22	1078
		Разом	1058	736	202	231	77	386	121	825	113	709	79	61	4598

Таблиця Ж.2.

Вибірка з Інтернету сполучуваності з іменниками прикметників семантичного поля температурної ознаки

		прикметник	<i>cold</i>	<i>cool</i>	<i>chill</i>	<i>freezing</i>	<i>frigid</i>	<i>icy</i>	<i>arctic</i>	<i>warm</i>	<i>lukewarm</i>	<i>hot</i>	<i>torrid</i>	<i>tepid</i>	Всього	
		іменник														
Зовнішній світ людини	іменники, які називають	world	5765	262	262	1296	1292	1837	176	775263	10	433	30	6	786626	
		water	37193	5282	41	2087					34716		84691			164010
		weather	1879	3535	9	27	7	4			18625	10	14481	47	6	38624
		season	4360	1737	4	15	78	16	12		3562		925			10709
		climate	4	1061	888	326	167	666	200		3234		1409			7955
		wind	2030	392	69	4898	17		14		1020	9	999	14	36	9462
		rain	5500	5217	152	9					787		141			11806
		breeze		29							1473					1502
		storm		41							29					70
		blow		56	24						16					96
		drizzle		610							43					653
		fall		3							444					447
		cyclone	5464	2678	258						0					8400
	проміжки часу	night		1273	22						1444		1663			4402
		day	88	157	3						3487		9819		5	13554
		year	24717	1713	21						383					26834
		spring	506	2113	19						2558		7347			12543

Продовження таблиці Ж.2.

		summer	328	514	47	2	2		8	5827		19806	236	43	26770	
		autumn	12841	688	166	383	312	293	806	381		95			15965	
		winter	2031	1011	78		58	65		2324					5567	
<i>Зовнішній світ людини</i>	проміжки часу	Morning	483	1187	32		10	19		472		337			2540	
		evening	342	217	6					886		244			1695	
		afternoon									936		1534			2470
		February									86					86
		August									193					193
		place		1095	25						5286	99	2448	16	28	8969
		area		1							512		1345			1858
	місце знаходження	territory									1					1
		ocean									1191					1191
		zone									71			939		1010
		room	2350	1115	220		17				1477		658		44	5837
		bedroom	24	37							19					80
		bed	307	33	3						2076					2419
		dining-room		20							14					34
		kitchen		42							217				1	259
		apartment		30							52					82
		hall	8	265							13					286
		library	16	1686	1						9					1712
		school	44	56							24					124
		church									33					33
		veranda									0					0

Продовження таблиці Ж.2.

<i>Зовнішній світ людини</i>	продукти харчування	tea	510	57	6					292	426	4540			5831
		coffee	938	120	4					254		5083		140	6539
		drink	2363	2133	10					466					4972
		milk	1461	90	3					2390				115	4059
		juice	84	48						60					192
		whisky	9	2						25					36
		soup	350	22	14					192	52	1845			2475
		omellette	3	0						0					3
		bacon	21	5						235					261
		meals	266	13	3					155					437
		dish	152	18	0					64					234
		meat		32	27					79					138
		sausage		11						2					13
		sandwich		0						13					13
potatoes		21						72					93		
<i>Внутрішній світ людини</i>	іменники, які називають особистість	people	1000						525	99	473		9	2106	
		nature		86					54		51			191	
		person		1309	3				352		24			1688	
		personality		69					75					144	
		man	938	2524	81				279		2079			5901	
		woman	462	689	5				153		1408			2717	
		girl		742	13				51					806	
		daughter		12			9	12		7				40	

Продовження таблиці Ж.2.

<i>Внутрішній світ людини</i>	іменники, які називають особистість	Lady		229			39	7		26					301	
		teenager		0			5			1						6
		children		19						30						49
		guy								31						31
		fellow		54						6						60
		father		22						33						55
		mother		72						36						108
		husband														0
		son														0
		uncle		54												54
		aunt		31												31
		іменники, які характеризують особистість	eyes	1890	193	4					256				5	
	nose			48						40						88
	forehead			20						20		158				198
	fingers									384						384
	hands			361						1296						1657
	feet			34						231						265
	smile			159	13					3378				18		3568
	reception			814	6					2676						3496
	greetings			58						1191						1249
	look		1190	1310	19					261		365		8		3153
	glance			40						19						59
	reply		72						18						90	
temper		22						23						45		

Продовження таблиці Ж.2.

Внутрішній світ людини	іменники, які характеризують особистість	kiss		91					349			24		464	
		beauty		96	11				50						157
		perfection		8					2						10
		vengeance		1											1
		disdain		35											35
		tone		173					656			1	3		833
		voice	1000	421	16				565			5	4		2011
		bow		12					0						12
		stare		75											75
		justice	180	12											192
		politeness		5											5
		objectivity		22											22
		contempt		21											21
		manner		93					65						158
		tears		11					315		1176				1502
feelings	306						1210						1516		
Всього		119403	46847	2588	9043	2013	2919	1216	888147	705	165577	1312	302	1240072	